

Nytt om

Kvinneliv

FORSKNING

Nr. 5/87
Fra skattekammeret:
Om kunnskapsproduksjon,
litteratur, studenter og jubileum

Nytt om kvinneforskning utgis av NAVFs sekretariat for kvinneforskning

NYTT OM KVINNEFORSKNING

fra Norges allmennvitenskapelige forskningsråds
Sekretariat for kvinneforskning og kvinner i forskning
Årgang 11, 1987

Redaksjonen:

Sekretariatet for kvinneforskning og kvinner i forskning

Ansvarlig redaktør: Aina Schiøtz

Omslag: Harald Gulli

Opplegg for layout: Josef Leupi

Sats: Jet-Z

Trykk: Forlagsproduksjon AS, Oslo

ISSN: 033-0265

Utkommer med 5 nummer pr. år.

Ettertrykk er tillatt når forfatter samtykker og kilde oppgis.

Tillatelsen gjelder ikke illustrasjoner.

Løssalg: kr 20,-

Abonnement: kr 100,-

Postgiro: 5 14 71 60

Redaksjonens adresse:

NYTT OM KVINNEFORSKNING

Sandakerveien 99, 0483 Oslo 4

Tlf. (02) 15 70 12

I SEKRETARIATET:

Daglig leder Aina Schiøtz

Fagkonsulent Mari Nes

Førstesekretær Evy Haneborg

Førstesekretær Toril Enger

SEKRETARIATETS STYRE:

Førsteamanuensis Elen Roaldseth, leder
(repr. for naturvitenskap)

Professor Karen B. Helle
(repr. for medisin)

Museumsdirektør Magne Velure
(repr. for humaniora)

Førsteamanuensis Brit E. Dale
(repr. for samfunnsvitenskap)

Professor Liv Storstein
(repr. for NAVFs styre)

Rektor Wenche Barane
(repr. for NORAS)

Førstekonsulent Jorun Wiik
(repr. for FAD)

VARAMEDLEMMER:

Førsteamanuensis Berit Riddervold Heimdal

Professor Trond Eskeland

Professor Jorunn Hareide

Førsteamanuensis Hildur Ve

Professor Gunnar Skirbekk

Utredningsleder Jan Dybfest

Førstekonsulent Erling Strømberg
(repr. for KD)

Kjære leser!

«Det var en gang et forskerrike som led under tung sorg. Men hva det var som tynget og hva det kom av, det fant ingen forskere ut. Samme hva de gjorde, like halt og like galt ble det. Og alle satt tunge til sinns hver for seg, og ruget alene over sine ideer. Av og til møttes de på valen og kjempet om hvem som visste best.» – Slik begynner forsker Sigrun Kaul sitt eventyr fra forskningens rike. I fortsettelsen på side 28 finner du mer om hva søstra til Per og Pål fant på veien til og i forskerriket, og om hvorfor alt er så trist på Universitetet. Kanskje kan kvinnene bidra til at universitetene blir et bedre sted å være – hvis de slipper lettere til?

Forskningspolitikk er imidlertid ikke det eneste tema i dette nummeret av *Nytt om kvinneforskning*. Artikkelutvalget er sammensatt med innlegg som spenner fra hva masseundersøkelser med mammografi og ultralyd gjør for oss og med oss, til studenters tidsbruk – som viser klare forskjeller mellom kjønnene. En litteraturviter ser nærmere på to norske gjendiktninger av Sylvia Plaths lyrikk, og vi har en fyldig seksjon med innledninger og referater fra markeringene av «10 år siden opprettelsen av Sekretariatet for kvinneforskning» – i Oslo og Trondheim.

En rekke små og store begivenheter må også nevnes:

Nordisk Forum 1988 – en konferanse for alle Nordens kvinner – skal arrangeres i Oslo i dagene 30.7.–7.8. neste år. Nordiske kvinneforskere skal samarbeide om en felles markering og de første forberedelsene er allerede gjort. En nærmere redegjørelse finnes på side 82. Vi oppfordrer forøvrig alle som er interessert i å bidra til å ta kontakt med oss snarest.

I Nord-Norge skjer det stadig noe: I september arrangerte Kvinnegruppa på institutt for nordisk språk og litteratur ved Universitetet i Tromsø en stor mønstring av humanistisk kvinneforskning. Godt besøk og gode forelesninger preget arrangementet; mer om det på side 64. Nordisk samisk institutt (NSI) i Kautokeino arbeider nå med oppstartning av kvinneforskning ved instituttet. I den anledning arrangeres et seminar i desember der samiske og norske kvinner møtes for å diskutere strategi for det videre arbeidet.

Kvinneforskningssekretariatet har i løpet av høsten fått tre nye ansatte – fagkonsulent Mari Nes som skal ha ansvar for rekrutteringsarbeid innen medisin, naturvitenskap

og teknologi og Toril Enger og Evy Haneborg som er ansatt som førstesekretærer og som særlig har ansvar for det kontortekniske og Nytt om kvinneforskning.

Til slutt nevner vi Regjeringens handlingsplan for likestilling som skal være en sammenstilling av samtlige departementers handlingsprogrammer på området. Programmene kom i sommer, og de som er interessert kan få dem tilsendt ved henvendelse direkte til departementene. De inneholder forøvrig mye interessant lesning. NAVF sentralt arbeider også med en egen handlingsplan for likestilling og de fire fagrådene i institusjonen har alle levert sine

delplaner. Stort sett er de gode og omfattende og burde interessere alle som arbeider med likestilling innen forskningssektoren. NORAS har tidligere utarbeidet sin egen plan.

I forrige nummer av bladet annonserte vi spalten «Åpen linje». To innlegg er kommet inn. Vi håper at dette ikke forblir et engangsfenomen og minner om at spalten skal være et forum for korte debattinnlegg og meningsyttringer, så kom igjen!

Vi ønsker dermed våre lesere et *riktig godt nytt år* og takker for all god kontakt i 1987.

Redaksjonen

Tidligere numre av *Nytt om kvinneforskning*

nr. 1/85: Kvinner og økonomi (utsolgt)

nr. 2/85: Kvinneperspektivet i humaniora (utsolgt)

nr. 3/85: Hverdagslivets estetikk

nr. 4/85: Kvinners utviklingsmuligheter

nr. 5/85: Naturvitenskap i kvinneperspektiv (utsolgt)

nr. 1/86: Vitenskapsteori: Kvinneforskningens utfordringer og nyvinninger (utsolgt)

nr. 2/86: Omsorg: Privat og offentlig, men kvinners ansvar (utsolgt)

nr. 3/86: Kjønnssosialisering: Hvordan produseres vi til kvinne og mann?

nr. 4/86: Mannsdominansen i naturvitenskapene – mer enn tall? (utsolgt)

nr. 5/86: Kvinner i ledelse – til hvilken pris? 2. opplag

nr. 1/87: Ufrivillig barnløshet – det vanskelige tema 2. opplag

nr. 2/87: Kjønn og makt – Humanistisk kvinneforskning

nr. 3/87: Kvinner i helsevesenet – leger – pasienter – ledere

nr. 4/87: Nye bilder – ny virkelighet: Utviklingstrekk i samfunnsvitenskapelig kvinneforskning

nr. 5/87: Fra kvinneforskningens skattkammer: Om kunnskapsproduksjon, litteratur, studenter og jubileum

Innhold

Eli Heiberg Endresen:

Kvinner – masseundersøkelser og kunnskapsproduksjon side 4

Ragnhild Bugge:

Kvinne og poet – birøkerens datter i Lady Lazarus' skikkelse side 10

Lisbet Berg og Per O. Aamodt:

Kvinnelige og mannlige studenters tidsbruk side 13

«Jubileumsseksjon» – smakebiter fra Kvinneforsknings-
sekretariatets 10-årsjubileum side 17

BOKOMTALER

Kvinnor, män och barn på 1800-talets svenska landsbygd.

Livsöden för människor födda i Väse församling i Värmland 1800–1840 side 36

Det underordnade jaget side 39

All verdens kvinner. Et internasjonalt atlas side 41

Allt eller inget. Barn, omsorg och förvärvsarbete side 43

Climbing the ladder: How to be a woman manager side 45

Women managers. Travellers in a male world side 45

Kvinnens spor i skrift side 49

LITTERATURKOMMENTARER side 52

MØTER, SEMINARER, KONFERANSER

Gjennom kvinneøyne. Mønstring av humanistisk

kvinneforskning – Tromsø side 64

MØTER SOM KOMMER side 66

LITT AV HVERT side 69

ÅPEN LINJE side 71

NYTT FRA LIKESTILLINGSUTVALGENE side 73

STIPEND side 75

PUBLIKASJONER side 77

EGNE PUBLIKASJONER side 80

Kvinner – masseundersøkelser og kunnskapsproduksjon

Masseundersøkelser er en ny type helseundersøkelser som stadig blir vanligere. De er kostbare og krever ofte teknisk avansert medisinsk utstyr. I media omtales undersøkelsene utelukkende positivt. Eli Heiberg Endresen stiller i denne artikkelen flere spørsmål ved to typer masseundersøkelser for kvinner, mammografi og ultralydundersøkelser. Gjør slike masseundersøkelser noe med kvinners selvbylde og forhold til egen kropp? Innebarer de at kvinner blir særlig ivaretatt i det medisinske system, eller innebærer de at kvinner faglig forføres og brukes i en medisinsk og teknologisk forskningsvirksomhet?

Kvinner er de siste 10–15 årene tilbudt flere medisinske masseundersøkelser. Den medisinske intervensjon er rettet mot organer intimt knyttet til vår kvinnelighet og seksuelle identitet. Det gjelder livmorhalsen, livmoren med fosteret og brystene. Fra livmorhalsen tas det celleprøver. Ved hjelp av ultralyd ser man inn i den gravide magen. Brystene røntgenfotograferes via såkalt mammografi. I en nylig kommet NOU anbefales nå også mammografi som masseundersøkelse.¹ Med utgangspunkt i debatten og markedsføringen som pågår vil jeg

sette søkelys på produksjonen av kunnskap om ultralyd og mammografi.

Masseundersøkelser – såkalt «siling» eller «screening» – er undersøkelser etter et fiskegarnsprinsipp. Man velger seg et sted (en gruppe i befolkningen), setter garn (undersøker) og håper på fisk i garnet. Det er viktig å skille mellom masseundersøkelser og selektiv siling – undersøkelser etter risikoberegning hvor det er grunn til å mistenke sykdom eller avvik – såkalt «klinisk indikasjon». Selektiv siling setter garnet der

fisken er. Jeg skriver ikke om selektive undersøkelser, men om masseundersøkelser.

Gjør slike masseundersøkelser noe med kvinners selvbylde og forhold til kroppen? Hvordan produseres kunnskapen som danner referanserammene for forståelse, forklaring og handling?

Kvinnekroppens seksuelle organ og biologiske syklus har alltid opptatt mannlig dominert medisin. Det kan tolkes på ulike måter. En tolkning er at medisinen ser kvinner som særlig verdifulle. Det blir viktig å investere kunnskap og forskning for å løse kvinners problem. En annen tolkning er at det er lettere for mannlig dominert medisin å ha kvinnekroppen som objekt enn den egne kroppen. Det er lettere å forholde seg teknisk til det som ikke direkte gjelder en selv. Det blir en type «vi og de andre»-problematikk. Kanskje er det også andre kulturelt betingede undertoner i dette bildet som ikke bare har med medisin å gjøre?

Kan masseundersøkelser gi faglig forføring?

Store avisoverskrifter har de siste årene fortalt at det er «lønnsomt å gi alle gravide undersøkelse med ultralyd». Beregning av fødselstermin som hjelpemiddel til å få ned antallet kunstig igangsatte fødsler blir bl.a. brukt som argument i markedsføringen. En fokusering på dødelighet ved prosentberegnete promilleforskjeller slås opp med overskrifter som «Antall dødfødte sterkt ned ved ultralydbruk».² Det ufødte barnet blir omtalt – enten med mulige «grove, dødelige misdannelser» eller som pasient tilgjengelig for behandling i mors liv.

Reklamen for mammografi lyder «ikke vent til du får mistanke...» eller «mammografi kan fortelle deg om du har friske bryst».³ Det spilles på den generelle angsten for kreft som er bygget opp. Argumente-

ne er gjentatt ofte nok til å ha etablert en irrasjonell kobling mellom frykt for kreft og tro på medisinsk teknologi – uttrykt i «mammografi som billig livsforsikring». Angsten er viktig – og må holdes ved like – både når det gjelder ultralydundersøkelser og mammografi. Angsten for det ukjente – det ukontrollerbare, skjebnesvangre som kan være inni en uten at man vet det... Et høyt angstnivå motiverer til innsamling av penger, innkjøp av ny teknologi, hyppige undersøkelser osv.

Faktum er at svært få barn fødes med grove misdannelser. Alvorlige misdannelser resulterer som oftest i en abort – biologien er viselig innrettet slik. Klumper i brystet er ikke uvanlig. De aller fleste er godartede. Melkekjertlenes konsistens svinger med menstruasjonsyklus. Kvinner som utvikler brystkreft får den oftest i overgangsalderen eller senere i livet. Hyppigheten av brystkreft er med andre ord knyttet til biologisk alder, til arv, og til miljø – kosthold, alkohol og røyking er f.eks. klare risikofaktorer.

Kjenner vi de biologiske forhold godt nok?

Skal masseundersøkelser ha noe for seg er det en betingelse at man kjenner de biologiske eller utviklingsmessige forhold. Når det gjelder brystkreft, vet man ikke sikkert hvordan den utvikler seg.⁴ Dersom brystkreft er en systemisk sykdom – noe som utvikles i kroppen og ikke «bare» i brystene – hjelper det lite med isolerte, avgrensede undersøkelser og behandlinger. Man vet heller ikke så mye om kroppens egne mekanismer for bekjempelse av tidlige kreftceller – om små svulster f.eks. vil kunne tilbakedannes eller automatisk vil vokse og spre seg. Det hevdes at brystkreft er en miljøbettinget livsstilssykdom. Screening er såkalt sekundær forebygging, man griper først inn

etter at det er oppstått symptomer eller organiske forandringer i kroppens vev. Primær forebygging er å fjerne, eller i det minste redusere, aktuelle årsaksfaktorer, slik de f.eks. viser seg i miljø, livsstil og levekår.

Behandling av fosteret i magen er først de siste årene blitt en medisinsk spesialitet. Ultralydteknikken betød et gjennombrudd på dette feltet. Man kan f.eks. nå ta prøver av morkaken, ta blod- og fostervannsprøver, gi blodoverføringer, gjøre kirurgiske inngrep, osv. Denne nye fostermedisinen reiser viktige etiske spørsmål. Behandlingsmetodene er nye og risikofylte – for alle parter. Vi kjenner ikke konsekvensene av inngrep i fosterets biologiske utvikling over tid. Med økende medisinske muligheter kan det bli klare interessemotsetninger mellom mor og barn. Fra USA er det referert rettssaker hvor kvinner er tvunget til keisersnitt for at fosteret/barnet skulle få behandling. Hvem har, får og tar hvilke rettigheter og hvilket ansvar i slike spørsmål? En pasient i vårt land har pr. definisjon rett til øyeblikkelig hjelp. Fosterets pasientstatus begynner med den første ultralydundersøkelsen – i 17. uke. Det vitenskapelige utgangspunktet for denne er at alle fostres hodediameter er omtrent lik ved dette tidspunkt i utviklingen. Man går ut fra siste menstruasjons første dag og teller seg 17 uker fram. Selve undersøkelsen skjer etter et ekkoloddprinsipp. Man fører et lydhode over morens mage og gjør en millimetermåling ut fra den hodediameter som kommer fram på en tilkopledd billedskjerm. På det grunnlag bestemmes fødselsdatoen mange måneder fram i tiden. I praksis vet vi at de fleste barn fødes en gang mellom 38. og 42. uke – i all biologisk utvikling er det slingringsmonn.

Faglig tvil

Motforestillinger har fått liten mediedek-

ning. Den faglige uenigheten og mulige faremomenter underkommuniseres.⁵⁻¹³ Etiske, moralske og følelsesmessige aspekter unngås fordi de gjør informasjon og valg vanskelige. Bruken av ultralydundersøkelser i svangerskapet har i løpet av 3-4 år økt kolossalt. På bakgrunn av tvil om mulige bi- og langtidsvirkninger ble det holdt en konsensuskonferanse om ultralyd høsten 1986.¹⁴ Det ble enighet om at det ikke var noen medisinske grunner for masseundersøkelser eller rutinemessig bruk av ultralyd i svangerskapet. Men med motivet å søke å kontrollere uhemmet bruk gikk man likevel inn for å legge til rette et tilbud i 17. uke. Konsensus-uttalelsen ble publisert over én spalte i pressen. To uker senere kom en TV-reportasje. Vi så en gravid kvinne ligge på undersøkelsesbenken, hun sa det kjentes så trygt med ultralyd. Den mannlige legen fortalte at ekspertene på konsensuskonferansen var blitt enige om at alle kvinner skulle få dette tilbudet... Med slike framstillingsmåter lærer kvinner fort at ultralyd er nødvendig. Nå er det mammografi som markedsføres. Læringen her har klare paralleller.

«Falske positive» – og unødig behandling?

De private klinikkene oppfordrer til regelmessig mammografi fra man er 30 år. Man kan bli medlem av Mammografi-Ringen for noen hundre kroner pr. år og bli undersøkt med jevne mellomrom. Mammografi-screening markedsføres på denne måten til tross for at man ikke har noen påvisbar dødelighetsreducerende effekt før etter 50 års alder. Vi vet videre at masseundersøkelser er usikre, har en dårlig prediksjonsverdi.¹⁵ Det blir ofte falsk alarm, såkalte «falske positive». En kul er en kul i første omgang. Det kreves spesialkunnskap for å tyde røntgenbilder. Ulik tyding er heller ikke uvanlig. Dette store usikkerhetsmomentet ved

mammografi er hittil sterkt underkommunisert.

Jo yngre man er, jo sjeldnere er brystkreft. Hos unge kvinner er vevet i brystene i tillegg tettere og vanskeligere å tyde. Mange kvinner har tidvis forrykkelser i kjertel-vev og melkeganger – f.eks. i forbindelse med eggøsning og menstruasjon. Det er kuler, men ikke brystkreft. Dette gjør at masseundersøkelser oftest vil vise kuler i brystet som ikke er kreft, men som må undersøkes videre – med nye røntgenbilder og evt. med kirurgiske inngrep. Etter tre store masseundersøkelser i Sverige ble 35 % av de falske positive, dvs. friske kvinner operert.¹⁶

Man regner med at forekomsten av brystkreft er 3–4 promille i aldersgruppen over 40 år.² Hjelper det virkelig dem som er syke at de som er friske tar av ressursene, gjøres til pasienter, og behandles uten grunn? Hvor mange inngrep skal kvinner gå igjennom for en god sak? Skal vi være glade og fornøyde når den påførte angsten viser seg å være falsk alarm?¹⁷

Falsk alarm eller «falske positive» er også en fare ved ultralydundersøkelser. Selv om ultralyd metodisk er blitt bedre og billedkvaliteten god, kan fosteret ha en vanskelig observerbar stilling. Mange fostre blir urolige av ultralyd – kanskje det er en vond lyd? Vi vet ikke. Det arbeides nå for å få innarbeidet en ny rutineundersøkelse i 33. uke hvor man spesifikt ser på fosterets vekst og nye mulige avvik.

Dårlig fostervekst er en fare man er blitt økende oppmerksom på. Fostre vokser ofte sprangvis. På svangerskapsjournalen er det tegnet inn et bredt vekstfelt hvor livmorens størrelse tegnes inn ved hver svangerskapskontroll. Ved siden av den egne opplevelsen, er en erfaren jordmor den beste til å vurdere fosterets vekst. Erfarne jordmødre er imidlertid blitt mangelvare i primærhelsetjenesten. Teknologiens lettvinne tilgjengelighet nedvurderer klinisk vurdering.

Økt bruk av teknologi spres gjennom en verstefalls-tenkning. Den skaper avmakt på begge sider av en konsultasjonssituasjon og fører til en medisinsk praksis som på samme tid er offensiv og defensiv – for sikkerhets skyld. Bruk av mer teknologi løser ikke problemet med dårlig fostervekst.¹⁸

«falske negative» dvs. tilfeller av kreft eller misdannelser som overses er en annen fare ved masseundersøkelser. Det skjer sjelden, men det er fordi brystkreft og alvorlige misdannelser hos barnet også er sjelden.

Men kvinnene vil det jo selv?

Markedsføringen de siste par år har ført til sterke kvinnekrav om ultralyd og mammografi fra store kvinneorganisasjoner. Kan vi vente noe annet med så ensidig informasjon og så intens markedsføring? Opinionens standpunkt er et produkt av den informasjon som blir gitt fra autoritativt hold. Spørsmålet blir om kvinneorganisasjonene har fattet sitt valg på et utvalgt og fordreid informasjonsgrunnlag?

Kunnskapsproduksjon og læring

Kunnskap handler om læring. Læring er å forstå sammenhengen hendelsene skjer i. Det kan være ulike sammenhenger – eller kontekster som sosialantropologene helst kaller det. Konteksten klassifiserer budskapet, sier oss med andre ord hvordan vi skal tolke det. Læring er en pågående prosess. Sannsynligvis har læring en biologisk basis, vi er programmert til å lære – fra livets begynnelse til slutt.¹⁹ *Hvordan* vi lærer har med andre ord noen grunnleggende felles trekk. *Hva* vi lærer er imidlertid individuelt og kulturelt bestemt.

Læringen om sykdom er kulturelt preget. Hver kultur og hvert samfunn har sin bestemte oppfatning og forståelse av sykdom. Det gjelder både hva sykdom kommer av og hvordan den best skal behandles. Sykdommer i fokus er sykdommer samfunnets medisinsmenn gjerne vil beskjeftige seg med. Ofte dreier det seg om å prøve ut nye behandlingsformer og teknologi som så danner nytt kunnskapsgrunnlag.²⁰ Vår kulturelle medisinske system har utviklet seg stadig mer fragmentert og finspesialisert. Naturvitenskapenes kunstige skille mellom det fysiske og det psykiske åpnet for en maskintenkning som har skapt avstand og fremmedgjøring til begge. Men avstand og fremmedgjøring er en forutsetning for medisinsk intervensjon. Undersøkelsenes art gjør det nødvendig å skape, og opprettholde, et objektforhold til kroppen, og bruk av maskiner og teknologi er et effektivt middel.

Kampen mot synet på kvinner som objekt har vært viktig i kvinnebevegelsen. Gjør masseundersøkelser kvinner til objekt? De skaper behov og avhengighet ved at de lærer kvinner å vende seg mot medisinske målemetoder for den egne kroppens funksjon. Men betyr masseundersøkelser at kvinner er særlig prioritert og ivaretatt i – og av – det medisinske system? Eller betyr det at vi faglig forføres og brukes i en utprøvende medisinsk og teknologisk forskningsvirksomhet?

Hardprogrammering er skjult kunnskap

Hardprogrammering er uttrykk for kjerneideer som fester seg gjennom læring. Slike ideer blir over tid grunnleggende premisser i en felles kunnskapsproduksjon for forståelse, forklaring og handling. Før var jorda flat. Det var en hardprogrammert «sannhet». Det var farlig og kjettersk å hevde noe

annet. I dag vet vi at jorda er rund. Det endret med ett hele kunnskapsgrunnlaget. Vi fikk nye måter å klassifisere og kategorisere kunnskap på som vi i dag tar for gitt. Det er derfor hardprogrammering kalles kunnskapens skjulte side. Gjennom læring blir enkelte ideer sterkere og oftere innprentet enn andre. Over tid dannes kulturelle styringsmønstre.²¹ De hardprogrammerte ideene, eller idékompleks, unngår problematisering; de blir «naturaliserte» eller sanne og danner det vitenskapelige grunnlaget for valg av problemstilling, metode og tolkning. Eksempel på hardprogrammering er troen på kreft som en lokal sykdom f.eks. i brystet, og som kan helbredes bare man diagnostiserer den tidlig nok. Vi håper det, tror det – og bruker store ressurser på det, men vi vet det ikke.

Hardprogrammerte ideer er man så innforstått med at de oftest uttrykkes i kodeform. Det vitenskapelige språket er eksempel på slike koder. Den medisinske språkb Bruken er den samme. «Ror ø vov e ror sos pop ror å kok e tot» – røverspråket – er en hardprogrammert kode fra tidlig barndom. Slike koder sitter som spikret når du først har lært dem. Antropologen Mary Douglas bruker uttrykket «begrensede koder» om det implisitte, selvsagte i enhver kunnskapsbasis. De begrensede kodene er for de «innvidde» – de som har den rette forståelsen. Kodene innebærer en kunnskapsasymmetri som skaper et «vi» og «de andre»-forhold av ekskluderende art.²² Man er seg sjelden bevisst at man bruker slike koder. Koder er nøkler. De låser opp eller igjen, alt etter hva man har lært og hvilken gruppe man hører til; de innvidde eller de utestengte. Bruk av teknikker og koder som folk flest ikke forstår er en måte å skape et makt-avmakt-forhold på.

Rett til saklig informasjon

Hvem har lært oss at vi trenger ultralyd og

mammografi? Plikten til informasjon er sentral i moderne medisin. Det gjelder ikke minst områder der kunnskapsgrunnlaget er usikkert og det finnes seriøst funderte divergerende meninger. Verdens helseorganisasjons retningslinjer for aktiv medvirkning og informert samtykke («informed consent») understreker pasienters rett til saklig informasjon og muligheter til egne valg.²³ Den nyutkomne «Pasienthåndboka»²⁴ omtaler både retten til informasjon og ens eget ansvar for å gi samtykke eller nekte. Informasjonsplikten er toveis.

Alternativene – å ruste opp allmenn kunnskap og kompetanse, satse på selvundersøkelser, klinisk kunnskap og selektive undersøkelser – er ikke systematisk prøvet ut. Det møter motstand. Kanskje fordi det kan føre til at kvinner og kvinnelig helsepersonell går sammen mot det etablerte medisinske og teknologiske patriarkat på et faglig like forsvarlig, men helt alternativt grunnlag. Det er med andre ord både faglig og politisk brennbart. Kvinner i vår kultur har bare såvidt begynt den frigjørende prosess å treffe egne valg. Gjennom lang tid har kvinner vært sosialisert til å la seg lede, tro på autoriteter, og være takknemlige når noen tar ansvar og gjør noe – for oss. Masseundersøkelser gjør ikke bare noe for oss, de gjør også noe med oss. Vil vi det?

Eli Heiberg Endresen
førstekonsulent
Avdeling for helseopplysning
Statens helseundersøkelser

Litteratur

1. *Mammografiscreeing i Norge*. Norges Offentlige Utredninger nr. 7 1987.
2. *Aftenposten* 12/6 og 22/10 1985.
3. *Ikke vent til du får mistanke*. Ringsenterets brosjyre, 1986.
4. *Mammografiscreeing i Norge*. Høringsuttalelse til NOU nr. 7 1987. Statens helseundersøkelser, 1987.
5. Bakketeig, Leiv S. og medarb.: Randomized Controlled Trial of Ultrasonographic Screening in Pregnancy. *Lancet* II, 1984; 207-210.
6. *Consensus Conference – The Use of Diagnostic Imaging During Pregnancy*. JAMA 1984; 252, no. 5.
7. *Lancet* II (leder) 1984; 201-202.
8. Strand, Kitty og Endresen, Eli Heiberg: Alternativ tenkemåte om svangerskap og fødsel. I: *Medisinsk kvinneforskning. Rapport fra et seminar 14.-16. april 1983*. NAVFs sekretariat for kvinneforskning, Arbeidsnotat nr. 3 1983.
9. Thacker, Stephen B.: Quality of controlled clinical trials. The case of imaging ultrasound in obstetrics: a review. *British Journal of Obstetrics and Gynaecology* 1985; 92: 437-444.
10. Malterud, Kirsti: Fordeler og ulemper ved mammografiscreeing av friske kvinner. *Tidsskr Nor Lægeforen* 1986; 106: 1608-10.
11. Reiertsen, Ola og Reed, Wenche: Bør mammografiscreeing innføres i Norge? *Tidsskr Nor Lægeforen* 1986; 106: 1605-7.
12. Thelle, Dag: Mammografiscreeing. *Tidsskr Nor Lægeforen* 1986; 106: 1863.
13. Gohagan, John K. og medarb.: Radiogenic Breast Cancer Effects of Mammographic Screening. *JNCI* 1986; 77: 71-76.
14. Backe, Bjørn og Buhaug, Harald (red.): *Konsensuskonferansen. Bruk av ultralyd i svangerskapet*. NIS Rapport nr. 8 1986.
15. Thesen, Janecke: Mammografiscreeing. *Tidsskr Nor Lægeforen* 1986; 106: 2181-82.
16. Hoff, Geir: Screening for cancer – et aktuelt helsetilbud? *Tidsskr Nor Lægeforen* 1987; 107.
17. Endresen, Eli Heiberg og Malterud, Kirsti: Mammografi for alle? *Dagbladet* 13/4 1987.
18. Villar, José og Beliza'n, José M.: Technology Assessment: Monitoring Fetal Growth. *Int. J. Techn. Assess. in Health Care*, 1985; 1: 833-41.
19. Bateson, Gregory: *Steps to an Ecology of Mind*. Ballantine 1972.
20. Endresen, Eli Heiberg: *For sikkerhets skyld – Rutiner og ritualer i svangerskapskontrollen*. Hovedoppgave i sosialantropologi, Universitetet i Oslo våren 1986.
21. Hanssen-Bauer, Jon: Kulturbegrepet og materialismen. *Materialisten* nr. 2 1983.
22. Douglas, Mary: *Implicit Meanings*. Routledge & Kegan Paul 1975.
23. O'Neill, Peter: *Helse år 2000?* Helsedir. i samarbeid med Gyldendal Norsk Forlag 1984.
24. Reiersen, Nina: *Pasienthåndboka*. Forbrukerrådet i samarbeid med Cappelen 1987.

Kvinne og poet – birøkterens datter i Lady Lazarus' skikkelse

I 1986 ble to norske gjendiktninger av Sylvia Plaths lyrikk utgitt omtrent samtidig: Henning Kramer Dahls *Birøkterens datter* og Liv Lundbergs *Lady Lazarus*. Tatt i betraktning Sylvia Plaths motsetningsfylte forfatterskap, viser de to gjendiktningene påfallende stor likhet med hensyn til diktutvalg og presentasjon, skriver Ragnhild Bugge i denne artikkelen. Arbeidene er likevel langt fra identiske, og lest opp mot hverandre gir de et godt grunnlag for å bli kjent med en forfatter som etter sin død blir stadig mer levende.

Da Sylvia Plath begikk selvmord i 1963, hadde hun i månedsvis vært på jakt etter en forlegger til sine nyeste dikt. Ingen var villig til å satse på dem. Ikke før det ble kjent at hun var død, og mytedannelsen omkring enda en av litteraturhistoriens unge døde kunne ta til. Fra et kommersielt perspektiv kunne det knapt nok passet bedre at den selvbiografiske romanen *The Bell Jar* så vidt hadde rukket fram til bokhandlerdisken. En smule leting i bokhyller og avisarkiv gjorde det samtidig klart at Sylvia Plath hadde hatt et solid gjennombrudd som lyriker tre år tidligere. Debutsamlingen *The Colossus* oppnådde ikke bare god omtale i England, der hun bodde ved slutten av sitt liv. Også i USA, hvor hun var født og opp-

vokst, var kritikerne positive. Enkelte utropte henne til å være et talent blant samtidens beste, mens andre igjen var mer opptatt av hvilke spennende muligheter for fremtidig vekst den første diktboken innvarslet.

Posthume utgivelser

I dag, nesten et kvart hundreår etter at hun valgte døden fremfor livet, er det ikke lenger noen som tviler på at Sylvia Plaths skrifter har kraft i seg til å nå frem til et stort publikum. De etterlatte diktene hennes er fortløpende blitt utgitt gjennom de tre samlingene *Ariel*, *Crossing the Water* og *Winter*

Trees. Disse er siden omredigert og nypresentert i standardverket *Sylvia Plath: The Collected Poems*. Etter hvert kom også *Johnny Panic and the Bible of Dreams*, som består av forskjellige typer korttekster. I tillegg har poetens mor latt offentligheten få del i datterens *Letters Home*, likesom hennes berømte lyrikerektmann Ted Hughes har vært med på å utgi sin avdøde, fraseparerte hustrus dagbøker.

Norske tolkninger

I Norge som i andre land har Sylvia Plaths liv og diktning vært gjenstand for interesse over lang tid. Mest fra kvinneforskningshold, men også med utspring i andre miljøer, har det vært nedlagt mye arbeid for å forstå og forklare dette forfatterskapet. Delvis med støtte i foreliggende biografiske opplysninger og delvis ut fra et mer tekstorientert litteratursyn, har det jevnt over vært vurdert som like grensesprengende og sentralt som det har vært oppfattet som selvforbrennende og rystende.

Sylvia Plaths eneste og selvbiografisk anlagte roman ble utgitt under tittelen *Glassklokken* på begynnelsen av 70-tallet, oversatt av Mona Lange. I samme tiår gjorde Olav H. Hauge seg gjeldende som oversetter av enkelte posthume dikt. Likevel trakk det ut før et bredt utvalg av lyrikken hennes ble gjort tilgjengelig for norske lesere. Da det endelig skjedde i 1986, viste det seg til gjengjeld at to forlag uavhengig av hverandre hadde gitt seg i kast med samme prosjekt. Anført av Farmand og Aftenposten var klarsignalet dermed gitt for en hissig diskusjon om utgivelsespolitikk og opphavsrett. Den var sikkert berettiget nok i utgangspunktet, men beveget seg snart mot å bli en merkverdig dispuitt der premisene forble underliggende og uuttalte. Det aldri klart formulerte spørsmålet: hvem «eier» Sylvia Plath? lurte i bakgrunnen, slik det til stadighet og i ulike sammenhenger

har dukket opp utenlands.

Kampen om Sylvia Plath

Kampen om Sylvia Plath i Norge dreiet seg verken om nære familiemedlemmers rett til å publisere en avdød dikters private nedtegnelser eller om hvilke kommentaropplysninger som har størst relevans til belysning av det enkelte dikt. Derimot ble den i særlig grad aktualisert ved at de to gjendikterne tilhører hvert sitt kjønn. Liv Lundbergs *Lady Lazarus* var ikke engang kommet i salg før en kritiker i polemisk-insinuerende ordelag avfeiet den som useriøs. Under henvisning til at oversetteren selv var kvinne, var det ingen grunn til å forvente at hun hadde andre intensjoner enn å holde Sylvia Plaths diktning fast i «feminismens moderne vold», stod det å lese i landets største morgenavis. Annerledes da med Henning Kramer Dahls *Birøkterens datter*, som like unyansert fikk denne attesten: «Som ung mann har oversetteren ingen vanskeligheter med å betrakte stoffet ut fra et åpent siktepunkt. Han vasker Sylvia Plaths diktning ren for de mytologiske talemåter og forutinntatte tolkninger som hittil har omklamret hennes verk». Tilsvarende synsmåte blir gitt til kjenne i vaskeseddelen hos sistnevnte. Med brask og bram heter det seg her at «feminister, freudianere og andre grupper har villet gjøre henne til talerør for sine anskuelser», selv om hun i virkeligheten «var en fullblods poet som synes å unndra seg enhver forflatende karakterisering».

Pappas pike eller monster

I forlengelsen av en type argumentasjon som mer er preget av fordommer enn av saklighet, virker Liv Lundbergs og Henning Kramer Dahls valg av navn på sine respektive bøker temmelig symptomatiske. Datter eller Lady, pappas pike eller selvstendiggjort kunstner, engel eller monster?

Skjønt begge titlene knytter an til sentrale dikt i forfatterskapet og i og for seg ikke behøver oppfattes som det minste alarmerende. De to gjendikternes fokusering på ulike sider ved forfatterskapet kan være mer eller mindre tilfeldig. Stilt opp mot hverandre tjener de ikke desto mindre som en anskueliggjøring av typiske tematiske spenninger både i Sylvia Plaths og i andre kvinnelige lyrikeres produksjon. Blant annet vekkes assosiasjoner til vår egen Inger Hagerups kjente linjer om en av Sylvia Plaths mest oppskattede formødre: «/Kjærlig søster, lydig datter, / Slik var dagens dukkelek. Men den skjulte ilden herjet. / Og det stumme skriket skrek. /»

Kvinnelig og mannlig diktpresentasjon

På bakgrunn av de store motsetningene i Sylvia Plaths forfatterskap forekommer det rimelig å nærme seg Henning Kramer Dahls og Liv Lundbergs gjendiktninger ut fra den forhåndsantakelse at de utviser store forskjeller i presentasjon og tekstutvalg. Slik er det imidlertid ikke. Tvert imot er det påfallende hvor mange av de samme diktene som er med og hvor overensstemmende bøkene er lagt opp. Ikke bare er åpnings- og avslutningsdiktene felles, likesom det er identitet mellom mer enn et trettitalls dikt i hver samling. Bøkene er også basert på samme kronologiske ordningsprinsipp og inneholder flere likelydende diktkommentarer. Begge oversetterne har lagt sine gjendiktninger tett opp til originalen, uten at det dermed er sagt at resultatet er identisk. Blant annet er det ikke til å unngå at oversettelsene bærer preg av at Liv Lundberg benytter seg av et mer radikalt språk enn Henning Kramer Dahl. Videre er det verdt å legge merke til at hun unngår den slags blundere som får ham til å anvende masku-

line termer på ord som har en feminin referanse i originalen.

Lady Lazarus utmerker seg samtidig ved at diktkommentarer og biografiske opplysninger er atskilt. Den har fyldigere litteraturhenvisninger, samt et etterord hvor Liv Lundberg gjør rede for Sylvia Plaths diktning og for sitt eget utgangspunkt for å ta for seg forfatterskapet. Henning Kramer Dahl er på sin side mer nøye med å tidfeste diktene, i tillegg til at hvert enkelt av dem er utstyrt med den engelske tittelen i parentes.

Disse trekkene gjør sitt til at enhver som skaffer seg den ene samlingen også burde unne seg den andre. Det er pengene verdt! Lest hver for seg, opp mot hverandre og helst i samspill med den engelske originalen, gir de et godt grunnlag for å bli kjent med en forfatter som er blitt stadig mer levende etter sin død. Sylvia Plaths dikt vil forbli sterke og viktige vitnesbyrd om en poetisk verden som springer direkte ut av komplekse livssammenhenger. For ikke å forglemme at de derigjennom gir uttrykk for en virkelighetsforståelse som gjør de forslitte klisjeer om den kvinnelige lyriker som *enten* kjønnskassus *eller* fullblods kunstner til skamme.

Sylvia Plath:

Birøkerens datter

Gjendiktning ved Henning Kramer Dahl.
Solum, Oslo 1986

Sylvia Plath:

Lady Lazarus

Gjendiktning ved Liv Lundberg.
Gyldendal, Oslo 1986.

Ragnhild Bugge, mag.art.

litteraturvitenskap,

Senter for kvinneforskning, UiO

Kvinnelige og mannlige studenters tidsbruk

Kvinnelige og mannlige studenter samler seg om ulike fag. Kvinnelige studenter er eldst, har flest barn, flest studieavbrudd, og bruker i snitt litt mindre tid til studier enn mannlige studenter. De største tidsbruksvariasjonene går imidlertid mellom fagene og ikke mellom kvinner og menn innen fagene. Dette er noen av hovedfunnene i to undersøkelser om studenters tidsbruk som Lisbet Berg og Per O. Aamodt presenterer i denne artikkelen.

Prosjektet «Studenters tidsbruk og studieforhold», utført ved NAVFs utredningsinstitutt, nærmer seg nå slutten. Sluttrapporten vil være klar på nyåret 1988. Til nå foreligger tre notater: «Trenghet eller trivsel?», «Belastning eller berikelse?» og «Tid til studier?». De to første notatene bygger i hovedsak på en undersøkelse foretatt høsten 1984 med 2.595 studenter som svarte på et spørreskjema. I det siste notatet tar vi utgangspunkt i tidsregistreringer blant 663 studenter i løpet av en uke i mars 1985. På tross av forskjellige metoder og ulikt utvalg gir de to undersøkelsene temmelig like resultater på sentrale spørsmål som grad av yrkesaktivitet og andel studenter med barn m.m.

I denne artikkelen vil vi først og fremst ta utgangspunkt i tidsbrukdataene. Tolkningen av slike data er problematisk fordi vi ikke har gode kvalitative mål på de forskjellige aktivitetene. En time brukt til studier kan være mer eller mindre effektiv. Forskjellige aktiviteter som å følge forelesnin-

ger, gjøre laboratoriearbeid eller lese, gir ikke alltid like stort studieutbytte pr. tidsenhet. Studiene kan være like *kreven*de selv om de krever forskjellig mengde direkte målbar tid. Lærerytmen og måten å lære på kan variere fra fag til fag fordi kunnskapen som skal tilegnes er av forskjellig art.

Tidsbruken i kvinnedominerte og mannsdominerte fag

Det er omtrent like mange kvinnelige som mannlige studenter med i tidsbrukundersøkelsen, men de fordeler seg ikke jevnt på de forskjellige fagene. Norsk og sosiologi er kvinnedominerte fag, sosialøkonomi og realfag er mannsdominerte. På juss er det nokså jevn fordeling av menn og kvinner. Mellom fagene er det store forskjeller i tid brukt til studier. Likeledes varierer studiemåten – eller hvor stor andel av total tid til

studier de forskjellige studieaktivitetene utgjør – sterkt fra fag til fag. Dette gjør at det blir utilstrekkelig å sammenligne de kvinnelige med de mannlige studentene uten å se på hvert fag for seg. Det viser seg at når vi gjør det, forsvinner mange av kjønnsforskjellene som kommer til syne når vi ser på alle studentene under ett.

Resultatene fra tidsbrukundersøkelsen viser at kvinnene gjennomsnittlig brukte ca. to timer mindre pr. uke til studier enn mennene. Videre brukte studentene på kvinneedominerte fag gjennomsnittlig mindre tid til studier pr. uke enn studentene på mannsdominerte fag. Hva betyr dette? Er det kvinnene som trekker studietiden ned på de kvinneedominerte fagene, eller er studiemåten på de kvinneedominerte fagene av en slik art at den målte tidsbruken blir mindre?

Det viser seg at på de kvinneedominerte fagene bruker kvinnene *mer* tid på studier enn det deres mannlige medstudenter gjør. Det motsatte er tilfelle på juss hvor det er en forholdsvis lik kjønnsfordeling, og på de mannsdominerte fagene. Det er altså ikke i første rekke kvinnene som trekker tid brukt på studier ned på de kvinneedominerte fagene. At kvinnene totalt sett skårer lavere enn mennene ser delvis ut til å skyldes at de er overrepresentert på fag der den målte studietidsbruken er lav. Det er *fagvalget* mer enn det at de er kvinner som forklarer den lave tidsbruken. Hvorfor de velger som de gjør skal vi komme tilbake til.

Inntektsgivende arbeid og omsorgsansvar reduserer tid brukt på studier

En viktig del av undersøkelsen «Studenters tidsbruk og studieforhold» var å kartlegge omfanget og virkningene av at studentene har inntektsgivende arbeid i semesteret, og

av at mange har barn. Om lag halvparten av studentene hadde jobb, og en av fem hadde barn.

Som ventet reduseres tid til studier når studentene har jobb eller barn. Studenter med fra 16 til 30 timer inntektsgivende arbeid pr. uke brukte 10 timer mindre til studiene enn studentene uten jobb. Studenter med barn brukte 8 timer mindre pr. uke enn studenter uten barn.

Andel studenter som arbeider ved siden av studiene varierer fra fag til fag. Studentgruppens gjennomsnittlige arbeidstid pr. uke varierer fra 14,8 timer på sosiologi til 8,1 timer på realfag. Dette har sannsynligvis sammenheng med forskjeller i fagenes studiemåter og studiestruktur. Noen fag er lettere å kombinere med yrkesaktivitet enn andre. Selv om kvinnene i vårt utvalg er i flertall på de fagene som er lettest å kombinere med yrkesaktivitet, er det mennene som arbeider mest. De største forskjellene i tid brukt til arbeid går imidlertid mellom fagene.

Andel studenter med barn varierer også fra fag til fag. På norsk hadde hele 40 prosent av studentene barn, mens bare 9 prosent av studentene på realfag og sosialøkonomi hadde barn. På samme måte som med yrkesaktivitet har nok dette også sammenheng med at noen fag er lettere å kombinere med forpliktelser utover studiene enn andre. Andel studenter med barn viser store variasjoner både mellom fag og kjønn. I utvalget var det tre ganger så mange kvinnelige som mannlige studenter som hadde barn. Mens de mannlige studentene brukte mer tid på arbeid enn de kvinnelige studentene, brukte de kvinnelige studentene mer tid på omsorgsforpliktelser enn mennene.

Vi har ikke målt tid brukt til omsorgsarbeid, men gjennom å sammenligne studenter med og uten barn får vi likevel et bilde av hva det innebærer å kombinere studentrollen med foreldrerollen. Vi fant nesten *ingen forskjeller* i tidsbruk mellom kvinnelige og

mannlige studenter *uten* barn. Blant studentene *med* barn derimot, fant vi store tidsbrukforskjeller, ikke i tid brukt til studier, men i tid brukt til arbeid: De mannlige studentene med barn hadde hatt inntektsgivende arbeid i 14,9 timer mer pr. uke enn de kvinnelige studentene med barn. Kvinnelige og mannlige studenter uten barn arbeidet gjennomsnittlig nøyaktig like mange timer i uken. Kanskje litt overraskende er det mennenes studietidsbruk som reduseres mest når de får barn. Først og fremst skyldes dette at de mannlige studentene med barn har mye mer inntektsgivende arbeid enn de som ikke har barn. Blant kvinnene er det omvendt, her er det studentene uten barn som jobber mest utenom studiene.

Det ser ut til at kjønnsrollemønsteret først slår ut i tidsbrukforskjeller når studentene blir foreldre, gjennom at menn får økte forsørgerforpliktelser, mens kvinner får økte omsorgsforpliktelser. Kvinners studieløp blir langt oftere enn menns studieløp påvirket av at de får barn. Vi vil presisere at dette ikke er noen beskrivelse av arbeidsdelingen blant studentektepar, det er få av studentene med barn der også den andre av foreldrene er aktiv student.

Det meste av forskjellene mellom kvinnelige og mannlige studenter blir altså borte når vi ser på studenter uten barn, og når vi ser på de ulike fagene hver for seg. Fagvalg, yrkesaktivitet og omsorgsansvar trer fram som de viktigste forklaringsfaktorene på de forskjellene vi fant mellom alle mannlige og kvinnelige studenter.

Faglig sikkerhet

Betyr så dette at våre data peker i retning av et kjønnsnøytralt universitet? Bildet er dessverre ikke så entydig. Før vi kan gi noe svar må vi se på *utbyttet* av studiene, ikke bare på studieatferden slik vi kan observere den gjennom våre data. Vår undersøkelse er ikke særlig rik på opplysninger om hva studentene egentlig får ut av studiene. Slik

undersøkelsen ble lagt opp vet vi f.eks. ikke noe om eksamensresultater og avbrudd. Vi har imidlertid spurt studentene om hvordan de vurderte sin egen faglige status. Her fant vi klare forskjeller. Så mange som 39 prosent av de mannlige og 52 prosent av de kvinnelige studentene var usikre på å ha nådd langt nok med studiene i semesteret, eller var usikre på om de var i stand til å fullføre studiene. Nå er det neppe noe unormalt eller skadelig i å føle faglig usikkerhet, det ligger i selve studiesystemet å skulle hankses med det. Men faglig usikkerhet går i vår undersøkelse sammen med en rekke andre studieproblemer. Derfor er det grunn til å legge vekt på denne forskjellen mellom kvinner og menn.

De mannlige studentene er altså jevnt over mer positive i vurderingen av egen faglig status enn de kvinnelige. Ved alle studier framviser mennene større følelse av faglig sikkerhet enn kvinnene. De av de mannlige studentene som føler seg minst sikre, nemlig samfunnsfagsstudentene, er mer positive i vurderingen av egen faglig status enn de sikreste blant kvinnene, nemlig realfagsstudentene. Størst usikkerhet finner vi blant kvinnene i de humanistiske fagene. Et av de mest interessante resultatene finner vi på NTH der andelen av mannlige studenter som er sikre eller nokså sikre på å være i rute, er 63 prosent mot 44 prosent blant de kvinnelige. Ikke i noe annet studium finner vi så stor forskjell mellom menn og kvinner. Er det «myke jenter» som har vansker i harde fag? Kanskje, men realfag er det studiet der det er minst forskjell i faglig sikkerhet mellom kvinner og menn. Er det studieopplegget eller studiekulturen ved NTH som er spesielt kvinnefiendtlig?

Strategier for studievalg og studieforløp

Studievalg bestemmes av mange forhold:

Faglig interesse, jobbmuligheter osv. Men er det også slik at studenter velger studier ut fra om det er mulig å kombinere studiet med jobb eller barn? Når vi f.eks. finner mange kvinnelige studenter med barn i studier ved HF- og SV-fag, kan det ha sammenheng med at disse studiene har en oppbygning som gjør det mulig å gjennomføre selv om en har omsorgsforpliktelser?

Studentenes aldersprofil varierer fra fag til fag. Gjennomsnittsalderen er høyest både for kvinner og menn på de kvinnedominerte fagene. Totalt sett er kvinnene gjennomsnittlig to år eldre enn de mannlige studentene. Med økende alder følger gjerne forpliktelser som krever tid utover studiene; flere vil gifte seg/bli samboende, flere får omsorgsforpliktelser, boligstandard blir viktigere, og de økonomiske forpliktelsene øker. Ser vi på alderens betydning i et livsløpsperspektiv, har mennene gjerne flere år på seg enn kvinnene før familieforpliktelsene melder seg. Årene med studieforpliktelser og årene med småbarns-

forpliktelser overlapper hverandre lett dersom den kvinnelige studenten ønsker å være i rute med sine ikke-studerende med søstre. Rent biologisk lønner det seg heller ikke å vente for lenge med å få barn for kvinner. Studieavbrudd som følge av barnefødsler og omsorgsarbeid er med på å øke kvinnelige studenters gjennomsnittsalder.

Vi skal heller ikke se bort fra at noen kvinner, etter at de har fått barn, ikke går tilbake til sin tidligere jobb, men heller velger å studere fordi morsrollen kan være lettere å kombinere med studierollen enn med yrkesrollen. Så lenge kvinner har hovedansvaret for barna, vil det å få barn i studietiden, eller det å studere mens barna er små, kanskje være en brukbar tilpasning i et kvinnelig livsløp.

*Lisbet Berg, utredningskonsulent
Per O. Aamodt, utredningsleder
NAVFs utredningsinstitutt, Oslo*

Jubileum

Stor stas var det både i Trondheim og Oslo da Kvinneforskningssekretariatet feiret sitt 10-årsjubileum. Markeringene fant sted i Oslo 18. og 19. september og i Trondheim 15. oktober. I denne «jubileumsseksjonen» trykker vi en del smakebiter fra arrangementene. Foruten prologen fra Gerd Brantenberg finner du Harriet Holters viktige oversikt over den samfunnsvitenskapelige kvinneforskningens utvikling – om dens status og vilkår i forskningsverdenen og i samfunnet forøvrig. Helga Hernes presenterte den store bokserien «Kvinnens levkår og livsløp». Hun forteller om stor skepsis i starten, men også om all støtte og oppmuntring underveis, til den i dag foreligger komplett som et 17 binds verk.

Vi gjengir også Hjørdis Kauls flotte aperitif til Trondheimsmarkeringen. Gjennom eventyrets form gir hun et ypperlig konsentrat av kvinneforskningens problemer, nyvinninger og begrepsmessige utvikling.

Denne seksjonen inneholder også en del annet småstoff fra de to begivenhetene.

Prolog

10-årsjubileet for Kvinneforskningssekretariatet
18. september 1987

Av Gerd Brantenberg

Vel møtt til dette 10-årstreff
for kvinneforskningssekretariatet i NAVF!

Hvem er det som samler all viten i landet
og skiller det tåkete fra det sanne
i alt som gjelder vår kvinne og manne-
befolkning fra drivgarn til stekepanne?

Hvem kjenner alle forskningsoppgaver
og alt hva kvinnene faktisk laver
fra brøddeig til fars egne julegaver
til bragder i løypa med sprutende staver?

Hva gjør vi når folk sier: «Slutt med det pratet
om kvinnekampen og patriarkatet;
til omsorgsarbeid er menn nå parate;
moderne menn må man ikke mate!»?

Vi spør kvinneforskningssekretariatet.

Der vet de om alt – om kvinner og olje,
om kvinner som dypfryser torsk, sei og kolje,
om kvinner som pakker og renser og veier,
og kvinner som stadig tar jobb som budeier,
men også om de som går nye veier
og blir marinbiologer og greier
og allikevel etterpå går hjem og feier.

De vet om enhver sprenglærd dissertation
fra «Sex-bound Patterns in Communication»
til «Women in Modern Transportation»
og «Makt, interesse og sosialisation»
i denne vår underlig mannsstyrte nation.

«Av mor er du kommet». Hvem skrev den?
Og har dere noe om kvinner og menn
som takreparatører i by og grend?
Jo, her er i sannhet et kjempespenn

av kunnskap, av innsikt i herskertechnikker:
Om hvordan herr Nordmann på klokken sin kikker
når kvinner tar ordet, han vrikker og hikker
og bikker og flikker og spikker og gnikker
til hun blir så utrygg som han er sikker.

Mannsforskeren tror han har objektivt øye,
men overser kvinnene temmelig nøye,
og kanskje lar han – med strev og med møye –
en kvinne til i en fotnote føye
før han gir disputas i det høye.

Nei, kvinner må selv være de som forstår
å avdekke livsløp og levekår
for kvinner i nåtids og fortidens år
– til mannsmonopolet til slutt forgår.

Og derfor lyder for tiden et ras
av kvinner som skrider til disputas
så heldigvis får vi vel endelig has
på den ensidig mannlige pomp og stas!

Og mangt et bevis er til høyborgen brakt
i det 10-året vi har tilbakelagt
på at det feminister alltid har sagt
faktisk stemte, men har vi da lagt
fram en kunnskap uten makt?
Eller er opprør i forskningens drakt
sammen med kampropets raskere takt
nettopp den helt nødvendige pakt
kvinner må inngå, med glød – men intakt,
når mannssamfunnet blir altfor kompakt?

For fortsatt lyder et faderlig bjeff
av typen: «Jenta mi, er du blitt chef?»
Og derfor trenger vi NAVF
med kvinneforskningens 10-årstreff.

Gratulerer med dagen!

Hilsen til en 10-årsjubilant

Ved Harriet Holter

Det var en gang da kvinneforskning ikke fantes, og i alle fall ikke hadde noe navn. Da forsøk på å ta opp et kvinneperspektiv i samfunnsforskning ble kalt for «å drive politikk» – eller det som verre var: «kvinnesak» – og dermed var vitenskapelig dømt.

Da de samfunnsforskere som likevel fastholdt sin morbid interesse for kvinner, bare brukte begreper og tankegang fra den etablerte forskning. Dermed ble vår tale til en utydelig mumling i koret av samfunnsforskere. Vi var en liten gruppe, nederst på den samfunnsvitenskapelige rangstigen. Og grunnene til dette var egentlig ganske uklare for oss.

Og – for min egen del – det var en gang da referanser til det som likevel fantes av skandinaviske, tyske og engelsktalende «moderne» kvinne-samfunnsforskning, fikk plass i en liten arkivboks på skrivebordet.

Jeg snakker om 50- og til dels 60-årene. Og selv om kvinneperspektivet fremdeles ikke inngår i samfunnsfagene ved universitetene, kan vi likevel si: «Det var *da* det, og ikke nå.»

Nå finnes kvinneforskningen, den drives av *mange*, med nye og skarpere formulerte kunnskaper, en stor produksjon, nasjonalt og internasjonalt. Ingen enkeltperson kan i dag ha oversikten. Vi får en viss anerkjennelse, fra mange hold. Vi har kvinnepolitisk erfaring og støtte, og en del selvbevissthet.

Bakgrunnen

Det dreier seg om en utvikling over 15–20

år, der de første årene, frem til ca. 1977, var en periode med betydelig fremgang og optimisme i kvinneforskningen. Selve ordet kvinneforskning ble skapt, tanken om å utforske og forstå kvinners situasjon fra kvinners eget ståsted, vant frem. Nye teorier, ideer, data, planer, innfallsvinkler, samarbeidsformer vokste frem. Kvinneforskning og feministisk teori ble drøftet av kvinner i alle samfunnslag, sammen med kritiske analyser av den mannsdominerte eller etablerte forskning. En internasjonal intellektuell bevegelse tok form.

Hva har skjedd det siste tiåret?

Det var en del av denne løfterike faglige situasjon at NAVFs sekretariat for samfunnsvitenskapelig kvinneforskning ble opprettet i 1977. Sekretariatet fikk på én måte en «flying start». Samtidig lå situasjonen til rette for urealistiske forventninger – med betydelig avhengighet av politiske og økonomiske konjunkturer.

Sekretariatets oppdrag var å støtte og koordinere en praktisk brukbar kvinneforskning og samtidig bidra til kvinneforskningens innforlivelse ved universitetene. Det første har vist seg lettere enn det siste.

Når samfunnsfaglig kvinneforskning likevel har bevart et preg av reflekterende og kritisk virksomhet, i en tid hvor dette ellers har motvind – er det bla. takket være Sekretariatets innsats. Sekretariatet har vært en

slags kjerne i et nasjonalt nettverk av forskere, det har fungert som idébank, kommunikasjonssentral, jordmor, krisehjelp, produsent av forskningspolitiske forslag. Det har bidratt til det mottagerapparat for internasjonal forsikning som et lite land må ha, ikke minst innen kvinneforskningen.

Den samfunnsvitenskapelige kvinneforskningen har altså utviklet seg videre rent faglig i det tiåret vi har bak oss – på tross av motkonjunkturer etter 70-tallets fremgang.

Av det som kjennetegner tiårets kvinneforskning vil jeg nevne:

- En *fortsatt internasjonalisering* – og *skandinavisering* – av kvinneforskningen – samtidig med fremgang for et norsk særpreg som gir anerkjennelse også utenfor landet. Ikke minst er det interesse i andre land for den organisasjonsform som «vårt» sekretariat og vårt nettverk representerer.
- En utdypet *kontakt med brukerinteresser*, der en prøver å forene impulsene fra den opprørske kvinnebevegelsen med utfordringen fra mer etablert kvinnepolitikk.
- Det er – med hjelp fra departement og universitetsledelse – slått en bresje i universitetenes likegyldighet; opprettelse av sentre for kvinneforskning, i Oslo, Bergen, Trondheim.
- Fortsatt og fornyet arbeid for og med det *tverrfaglige element* i kvinneforskning. Ved at sekretariatet har fått stadig flere disipliner og faglige kvinneinteresser inn i sitt arbeidsfelt, kan samfunnsvitenskapenes erfaringer brukes og vurderes videre.
- Et arbeid med å trekke kvinneforskningen og kvinneinteresser inn i *forskningspolitikken*, bl.a. ved å sørge for utarbeidelse av en alternativ forskningsmelding. I denne melding, som vil foreligge om en måneds tid, sees norsk forsk-

ningspolitikk i et kvinneperspektiv, dvs. i forhold til kvinners interesser og likestillingsmålene. Likestillingsmålene og kvinneforskningen kan ikke lenger plasseres for seg selv i et hjørne av forskningspolitikken. De må bygges inn både i valg av satsingsområder og i problemstillingene innenfor områdene – på en helt annen måte enn i dag.

- Tiåret har brakt en økning, nyansering og faglig spredning av kvinnekunnskaper, og mer mottagelighet for kunnskaper. Denne økte kvinnekunnskap er også – direkte eller indirekte – økt kunnskap om menn. Den gir kort sagt en bedre *samfunnsforståelse*.

Vi ser tydeligere enn før at mannsdominansen i et moderne samfunn stadig endrer seg, antar nye former. Det som før ble sagt klart om kvinners plass, ordnes nå oftere ved omstendighetenes press, f.eks. når det gjelder fordeling av omsorgsarbeidet. Eller ved de uuttalte forutsetninger om mannen som det viktigste familiemedlem, f.eks. i distriktsplanleggingen. De skjeve fordelinger og den mannstunge makten kommer nå ofte i stand ved ordninger som tilsynelatende er kjønnsnøytrale.

Når slik mannsdominans og en offisiell likestillingsideologi trives side om side, blir dette til en samfunnsmessig dobbeltkommunikasjon, et slags sosialt dobbeltspill, som ingen egentlig er ansvarlig for. Kvinneforskningen har synliggjort at samfunnet sier én ting og ofte handler etter noe annet. Kvinner inn i lønnet arbeid, javel. Samtidig er det kvinner som stadig mer må ta det tyngste, det dårligst lønnede, mest rutinepregede og uselvstendige arbeidet i industri, offentlig omsorgstjeneste, kontoryrker. Norge har et av Europas mest kjønnsoppdelte arbeidsmarkeder.

Bl.a. gjennom kvinnerettslige studier vet vi nå sikrere enn før at såkalt kjønnsnøytralitet ofte i praksis betyr mannsdominans.

Og vi vet mer om hvordan slik dominans formidles gjennom kulturelle former som man ikke umiddelbart får øye på – gjennom språk og skjulte budskap, gjennom unnlatelser og taushet. Gjennom å overse kvinners fornuftssystemer – deres prioriteringer av omsorgsmål – til fordel for kortsiktige teknisk-økonomiske verdier. Gjennom å definere kvinner som problematiske når de ikke kan eller ønsker å være lik menn. Istedenfor å se det problematiske ved at menn yter så lite i omsorg, mens kvinner har et bredt repertoar av arbeid både med mennesker og produksjon av ting. Kort sagt: vi begynte med å søke å forstå kvinnene – og fikk dermed en ny forståelse av samfunnet.

En av de samfunnsvitenskapelige kvinneambisjonene har vært å finne ut hvordan *hverdagslivet og de nære forhold mellom mennesker* er bundet sammen med samfunnsmessige ordninger og prosesser. Mange bidrag til en slik forståelse er kommet frem over de siste 10 år. Kvinneforskningen har fortalt mer om hvordan folk ordner hverdagen sin, enn andre slags samfunnsstudier i løpet av mange ganger så lang tid. Samtidig har kvinneperspektiver på samfunnets økonomiske fordelinger, på sosialpolitikken og annen offentlig politikk, vist oss noen av de skjulte ordninger som gjør kvinnearbeidet lite verd i vår type økonomi. Jeg tolker resultatene bl.a. slik, at økonomisk likestilling i hverdagen og i parforhold er avhengig bl.a. av en samfunnsmessig økonomisk likestilling mellom produksjons- og reproduksjonssystemet. I dag bestemmes de belønninger samfunnet gir mest i produksjons- og markeds-systemet, uten hensyn til at reproduksjonsområdet, det såkalte private og ulønnede omsorgsarbeidet, skaper og gjenskaper menneskene og arbeidskraften. Den offentlige velferdspolitikken modifiserer til en viss grad markedsøkonomien, men ikke så mye at det lønner seg å leve likestilt. Det betyr at ulik verd for kvinner og menn frem-

deles er et fast innslag i de sosiale ordninger og den kjønnskultur barn møter i hverdagen. Og hverdagen former kjønnsidentiteten, ved sine mange underforståtte og symbolske samspill mellom foreldre og barn, mann og kvinne. Hverdag og samfunnsforhold bindes sammen bl.a. ved at menneskene presenterer og representerer sine samfunnsvilkår overfor hverandre. Jeg forstår samfunnet gjennom den andres handlinger og holdninger, og vice versa. En ny kvinnepsykologi viser hva makt og usynliggjøring av kvinner betyr for jentenes personlige utvikling.

Den samfunnsvitenskapelige kvinneforskningen har også ført videre en annen av sine målsettinger fra 70-tallet: Å balansere mellom *elendighetsforskning* og *verdighetsforskning*. Det har på den ene siden vært påtrengende nødvendig i tiåret å legge frem et stort materiale om seksuell vold og annen mishandling og nedverdiggelse av kvinner, og å se dette som halvveis skjulte sider av vår seksuelle kultur, et uttrykk for samfunnsmessig mannsheredømme. Det er nødvendig å fortelle om kvinners avmakt i forhold til lønnet arbeid. Samtidig viser forskningen kvinnes kompetanse der de slipper til, enten det gjelder organisering av omsorg, politikk, idrett, skole og utdanning eller lederskap i næringslivet. Eller i forskning. Studier av kvinner i ingeniørfag og andre profesjoner, kvinner i fagbevegelse og organisasjonsliv ellers, legger frem data om kvinner med langsiktige mål og samfunnsinteresser. Vi finner bl.a. at kvinner må hente sin autoritet fra seg selv, og ikke har et helt kjønns dominansposisjon i ryggen, slik menn har.

Kvinneforskning i den tredje verden, der norske forskere er aktive, gir også dette inntrykket av kvinners dobbelte rolle som særlig utsatte og samtidig med særlige potensialer. I vårt eget land, der fødselshypen er foruroligende lav, er det mest kvinneforskningen som mer inngående kan

undersøke kvinners – og menns – oppfatninger av fødsler og barn, deres forhold til kropp, seksualitet og reproduksjon.

Til sammen gir kunnskapene og analysene et broket bilde som hittil ikke har latt seg gripe som en helhet. Én ting er at de synlige samfunnsforholdene ikke uten videre uttrykker de virksomme, skjulte krefter. Det er samtidig slik at den sosiale mening som «kjønn» har for et menneske, ikke læres på en enkel, direkte måte. Kjønnsideitet får man gjennom innpassing i en kultur, ved å gis bestemte handlingsmuligheter og finne meningsrammer i samspill med andre. Man henter sin identitet også i bildet av den andre, man kan ikke alene og hver for seg bestemme mening og sammenheng.

Kvinneforskningens ambisjoner om å finne teorier eller *teorien* om kvinneundertrykkningen, om patriarkatet, er ikke oppfylt verken på ti eller tyve år. Det teoretiske arbeidet tar i norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning mest form av delteorier og ansatser. At vi i Norge ligger etter andre land med hensyn til grunnforskning, har til dels å gjøre med en dårlig situasjon for grunnforskning i det hele tatt i Norge. Men også med universitetsmiljøenes manglende interesse for studier av kanskje det mest intrikate og seiglivende maktsystem i verden: patriarkatet. Denne avvisningen er verd et studium i seg selv. Mannlige samfunnsforskere ser ut til å interessere seg for alle andre maktsystemer enn sitt eget.

Norsk samfunnsvitenskapelig kvinneforskning står i alle fall i dag i en situasjon der satsing på grunnforskning og nyrekruttering bør prioriteres høyt, og få god plass ved siden av eller kombinert med brukerorientert forskning. Vi står i dag i fare for å miste et mottakerapparat for den internasjonale kvinneforskningen. Med det omfang og den tyngde feministisk teori og forskning nå har i andre land, er norske universiteters mangel på kvinneforskere nær-

mest katastrofal. Det kan ta lang tid, allerede nå, å rette opp det forsømte. Nettopp derfor er det så viktig at vi har fått sentre for kvinneforskning ved to universiteter. Ikke fordi kvinneforskningen ved instituttene utenfor universitetene er dårlig, men fordi universitetene er den viktigste rekrutteringskilden.

Vi vet nå en god del, og stiller da nye spørsmål, formulerer nye tema, nye teoretiske muligheter for norsk kvinneforskning. Seksualitet og reproduksjonsforhold er ett eksempel, der vi bare har begynt. Organisasjonsteori fra et kvinnesynspunkt et annet. En internasjonal interesse for patriarkatets historiske utvikling kan komme til å påvirke norsk kvinneforskning. Forsøk med å se produksjon og reproduksjon i en sammenheng, eller som sammenhenger som former kjønnssystemet, er bare i sin begynnelse. Det samme gjelder studiene av kvinnelige og mannlige fornuftssystemer, og en fornyet interesse for utviklingen av kvinnelig og mannlig identitetsdannelse.

I tiåret som gikk vokste det frem en klar tendens til å se maktforholdene mellom kvinner og menn som det teoretiske utgangspunkt. Man tok det ikke lenger som en selvfølge at «alt» ligger i arbeidsdelingen eller arbeidsvilkårene. Det må i alle fall forklares mer inngående *hva* det er ved arbeidsdelingen som eventuelt skaper slik ubalanse mellom kvinner og menn. Både i Skandinavia og internasjonalt er det interesse for feministisk teori om seksualiteten som grunnlag for maktforholdene.

Samtidig er en oppmerksomhet overfor menns situasjon kommet mer frem. Vi har en forholdsvis ny tendens til å se de sosiale ordninger og kulturer som mer eller mindre kjønnnet (genderisert). Og det stilles spørsmål om kjønnssystemene inneholder elementer som ikke uten videre er farget av mannsdominans. Nye fagområder tar opp slike tråder og erklærer kjønnssystemet

som et symbolspråk, eller en sosial grammatikk med like dype kulturelle røtter som språket selv.

Utviklingen innen humanistisk kvinneforskning er både i seg selv lovende, og en inspirasjon for samfunnsfagene. En interesse for feministisk erkjennelsesteori, for kvinneperspektiver i språk og litteraturforskning, betyr nye synspunkter for den samfunnsvitenskapelige kvinnefagutvikling. Det samme gjelder naturligvis bidragene fra kvinnehistorien.

Det skal godt gjøres ikke å bli slått av mangfoldet og tyngden i den intellektuelle innsats som norsk kvinneforskning utgjør. Det er i alt vesentlig en yngre forskergenerasjon enn min egen som har ført denne forskningen frem, så jeg behøver ikke være beskjeden. Man kan hevde at med kvinneforskningen har norsk forskning fått et tyngdepunkt som merkes – for dem som vil merke det.

Sekretariatet og NAVF/RSF har sin del av æren for det. NAVFs sekretariat for kvinneforskning og kvinner i forskning fremstår som en særlig vellykket form for støtte til forskning. Dette betyr bl.a. at Sekretariatet og kvinneforskere til sammen har fått innsikt og erfaring i utvikling av forskermiljøer som tar vare på skapende krefter, som gjør mye ut av ressursene og kan overleve en god del motstand.

Sammensetningen av et nytt regjeringsoppnevnt utvalg til vurdering av bl.a. forskningsorganisering kunne med fordel ha reflektert den samfunnsfaglige kvinneforskningens bidrag på dette felt.

Gratulasjoner og hilsener

Sekretariatet – det er i dag fire mennesker med et minimalt budsjett som ikke har muligheter for å innfri de store forventninger og krav som stilles til det. Det vil være god

investering ikke bare å gi Sekretariatet permanens – men også midler til å møte flere av disse kravene. Og til å utvikle de mange nye mulighetene som er dukket opp. Det er for eksempel svært tydelig behov for et møtested eller forum der kvinneforskere, kvinnepolitikere og kvinner ellers kan møtes og drøfte forskningsresultater og kvinnepolitikk. I en tid da kvinneforskningen presser på for å få vitenskapelig anerkjennelse innen mange ulike fagområder, bør den teoretiske satsing ha god plass. Men nettopp da: Hvis kvinneforskningen skal bevare sin fruktbare bakkekontakt, gjelder det å gi tilbake, og å drøfte problemstillinger med kvinner i mange slags situasjoner.

Som alle nå har forstått, er vi mange som ønsker NAVFs sekretariat for kvinneforskning og kvinner i forskning et langt liv (men et kortere navn). Og jeg vil overbringe gratulasjoner og hilsener til Sekretariatet på vegne av svært mange:

Fra *kvinneforskerne* skal jeg hilse og si at dere ikke skal ta det tungt at ordet «sekretariat» har en litt byråkratisk klang. Alle vet nemlig at *dette* sekretariatet er forskjellig fra vanlig forskningsadministrasjon, som ofte kjennetegnes av en betydelig distanse til selve forskningen. Her har vi en administrasjon som er virkelig interessert i selve forskningen, og som nettopp derfor ser ut til å skjønne at forskning trenger minst like mye til gartnere som til byråkrater, eller til byråkrater som også er gartnere. Vi har hatt to framifrå sjefsgartnere: Nina Gornitzka først, og nå Aina Schiøtz. Og støtten bak har vært Mari Holmboe Ruge og Anne-Lise Hilmen. Og den gartnervirksomheten det her er tale om, har bl.a. bestått i å bidra til det vi kaller en *kvinneoffentlighet*, gjennom de forskernettverkene som springer ut av seminarer, konferanser, gruppemøter, offentlige presentasjoner. Dessuten har publikasjonen *Nytt om kvinneforskning* vært

et sterkt bidrag. Den har lyktes i å forene et profesjonelt og publikumsvennlig preg, og når langt utover forskernes rekke. Det samme gjelder bokserien kvinners levkår og livsløp. Hvert av disse tiltak er verd sin egen tale i dag, og får det vel også. Men jeg vil dessuten utbringe en skål for de mange små, usynlige og samtidig så nødvendige tiltak som får mye til å gli, som letter forskeres arbeid og samarbeid, og som altså ikke sees så godt.

Altså en slags usynlige velgjerninger på typisk kvinnevis? Ja, iallfall når det gjelder å gjøre mye ut av små midler. Og ikke mindre givende og effektivt enn annen forskningsadministrasjon – heller tvert om.

Jeg skal også hilse fra kvinneforskere utenfor Norge. Det er nemlig slik at vi i forhold til vårt lands størrelse og kvinneforskningens ressurser, har fått et slags internasjonalt ry for måten å administrere og stimulere kvinneforskning på.

Jeg tar meg videre den frihet å hilse fra kvinnelige forskere ved universiteter, distrikthøyskoler og institutter, forskere som ikke har det vi kaller et kvinne-

perspektiv i sin forskning. Det dreier seg likevel ofte om forskere som har kunnet nyttiggjøre seg den opplysning og kvinneforpliktete atmosfære som har trengt igjennom i en del vitenskapelige miljøer. Dvs. en atmosfære som har gjort det vanskeligere å overse kvinners kvalifikasjoner og vitenskapelige innsats.

Endelig gratulerer jeg fra de mange som uten å være klar over det, har glede av sekretariatets arbeid – studenter, massemedia, publikum. Jeg tenker også på dem som åpent ønsker oss dit pepper'n gror, men som likevel går inn i en faglig diskusjon med kvinneforskere, heller enn å bidra til muren av taushet. Så la oss være generøse en dag som i dag: også våre uttalte motstandere og skeptikere må få være med på en hilsen til Sekretariatet. Vi setter pris på faglig-vitenskapelig motstand som man kan bryne seg på. Taushet gir derimot mindre enn ingenting.

Så vil vi i dag og i morgen legge frem, diskutere, opponere, vise forutsetningene, muligheter og begrensninger. Gratulerer.

Kvinneforskning på trykk

Ved Helga Maria Hernes

Vi er samlet her i dag for å feire, både oss selv og alle de som har støttet oss og fulgt oss de siste ti årene. Dagen er derfor en anledning til å se tilbake i tiden, til å huske og mimre. Ti år er få år i et historisk perspektiv, men mange år i et menneskeliv og i en organisasjons liv. Og dagen i dag gir oss anledning til å gjennomleve de tidlige fasene av vårt arbeid, å huske den begeistringen som vi følte, den gleden vi hadde ved å bygge opp noe som var vårt eget, den noe overdrevne forventning vi hadde til vår rolle som fornyere. Alle som har vært med på å bygge opp en organisasjon vet hvilken uvurderlig verdi begeistring, glede, forventninger og overdreven selvtillit har i begynnelsen. All organisasjonsteori forteller oss at dersom entreprenører hadde visst på forhånd hvor stor sjanse de hadde for å mislykkes, ville de aldri handle og intet ville bli gjort og skapt. Begeistring, glede og overdreven selvtillit legger et fundament som senere kan tåle rutinisering og anstendigjøring. Organisasjonens selvbylde er allikevel befestet. Slik har det gått med NAVFs sekretariat for kvinneforskning og kvinner i forskning. Vi fikk lange tøyler, noen midler og mye velvilje. Og vi fikk selvfølgelig en god porsjon motbør, som vi kunne bryne oss på, fra dem vi som vitenskapskvinner brydde oss mest om, nemlig universitetene og våre mannlige kolleger.

Vitenskapelig aktivitet, det som vi skulle sette i gang på kvinneforskningsområdet, er skapning og kommunikasjon av forskning. Dette ble gjort delvis gjennom undervisning, delvis gjennom publisering. Under-

visningen skjedde på mange plan. Utallige foredrag og innlegg ble holdt i hele Norges land. Kvinneorganisasjoner, ungdomsgrupper og skoler var sugne på den kunnskapen og den ekspertisen vi hadde. Og vi lærte mye, vår virkelighetsoppfatning som var skapt innenfor universitetenes murer ble betydelig utvidet og utviklet. Vi lærte også av hverandre gjennom utstrakt seminarvirksomhet, vi dannet grupper omkring fellesforskningsområder og fellesidéer. Disse samarbeidsgruppene utgjorde selve grunnvollen i Sekretariatets arbeid. Organisasjonsformen var den samme som vi hadde lært oss i kvinnebevegelsen. Men den vitenskapelige produksjonen, det som skulle publiseres, var ikke så stor i begynnelsen. Vi skrev for skuffene. Utkast, skisser, idéer, foredrag, prosjektsøknader. Selvtilliten var dog ikke så stor.

Det var da Forbruker- og administrasjonsdepartementet ga oss en gave i form av en forskningslederstilling. Dette var jo syttiårene, tiåret med relativt uhemmet departementsstøtte og tro på samfunnsforskningens evne til å bidra til løsning av samfunnsproblemer. Reformpausen var ikke inntrådt ennå. Vi brukte denne stillingen til å skape en forbindelseslinje mellom forskning og undervisning, mellom forskning og spredning gjennom det trykte ordet i tillegg til det talte ordet. Vi mente også å ha et ansvar overfor de unge forskerne som skulle kvalifisere seg og som skulle rekrutteres til stillinger som forskere. Vi var tross alt tilknyttet et forskningsråd, vi var ikke kvinnebevegelsens forlengede arm. Det var kunn-

skap vi skulle skape, kunnskap som skulle nedfelle seg i den fremtidige samfunnsforskningen. Og bare ved å kvalifisere personer som kan rekrutteres til faste stillinger kan en skape noe varig. Faste stillinger er et uunnværlig ledd i kunnskapsproduksjonsprosessen. Det var slik idéen om en samlet publikasjon ble til. Når jeg sier «vi» så mener jeg styret og administrasjonen i Sekretariatet. Styret besto av travle stortingskvinner, ammente forskere, ammente byråkrater, og en travel, ammente sekretariatsleder. Småbarnsmødres yrkesproblemer ble av en eller annen grunn ganske fremtredende i den forskningen som ble utført og kom på trykk. På samfunnsvitenskapelig finspråk kalles dette en generasjonseffekt.

Serien «Kvinnens levekår og livsløp» er altså produkt av et bestemt historisk øyeblikk. Bøkene og prosjektene den er basert på, ble unnfanget for flere år siden. De første to kom 8. mars 1982, den siste vil foreligge som årets julegave til småbarnsforeldre som ikke helt skjønner hvorfor deres liv ikke er den dansen på roser som de drømte om da de giftet seg. Serien ble til via en metode som sosiologer kaller induktiv. Den er basert på de prosjektene og de samarbeidsgruppene som eksisterte på det tidspunktet vi fikk forskningslederstillingen. Denne stillingen ga en av oss tid til å sy serien sammen. Og den er basert på at vi greide å overtale våre velgjørere, nemlig NAVFs råd for samfunnsvitenskapelig forskning og Forbruker- og administrasjonsdepartementet, nok en gang til å gi oss penger i form av publiseringsstøtte. Vi fikk en utmerket samarbeidspartner i Universitetsforlaget.

Seriens 103 forfattere er for det meste unge kvinner uten fast stilling. Bare tretten forfattere er universitetsansatte, seks er professorer, av disse er tre menn (Hellevik, Wadel, Rødseth) og tre kvinner (Holter, von der Lippe, Wærness). To av disse kvin-

nelige professorene er relativt nyutnevnte i Bergen. Alt i alt medvirket 10 menn. To av bøkene er blitt forsvart til doktorgraden og dette tallet kan fremdeles øke til i alle fall tre. Av de 18 planlagte bind kommer 17. Ingen dårlig fullføringsgrad. Åtte er monografier, resten er antologier basert på samarbeidsgruppens prosjekter, hvorav Harriet Holters fellesskapsbok samlet hele 27 forfattere. De to bindene om kvinnerett vitner om et levende og nyskapende enkeltmiljø. Livsløpsboka brakte perspektiver som har formet oss alle. Vi har lært oss å tenke i et livsløpsperspektiv. Noen av bøkene er trykt i nye opplag, en er oversatt og flere av oss har gått videre til å publisere på andre språk. En bok om kvinnetid er under utgivelse på tysk, og flere er kommet og kommer på engelsk. Vi har et godt internasjonalt rykte, både i Norden og i andre land. Kanskje vi i fremtiden til og med vil finne oss på noen flere norske pensumlister. Det er andre enn oss som kontrollerer dem, og forandringer innenfor universitetene skjer fremdeles på andre premisser enn våre. Men vi har ikke gitt opp håpet ennå, til tross for at det av og til er litt vanskelig å opprettholde troen på fremtiden i så måte. Men den sentrale administrasjonen ved universitetet både i Oslo og i Bergen har nå vist godvilje – og kanskje våre kolleger vil komme diltende etter.

Allikevel er det på tide å avslutte serien, heller enn å utvide og fortsette den slik noen ønsker. Den er et tidsdokument. Produkt av et bestemt historisk øyeblikk, og vi må erkjenne dens begrensning i så hen-seende.

Vi er her i dag for å feire oss selv, og jeg vil takke dem som var av avgjørende betydning for oss helt i begynnelsen, i de tidlige år. For å uttrykke min takk til dere som betydde mest for oss i denne fasen, vil jeg få overrekke et sett av serien Kvinnens levekår og livsløp.

To institusjoner peker seg ut: Den norske

pressen som hjalp oss å skape en kvinnerelevant offentlighet og Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning (RSF) i NAVF.

I Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning og NAVF var det en person som satte det hele i gang, som ikke var villig til å stoppe med en utredning, men puffet på – nemlig Mari Holmboe Ruge. Og rådet ved dets formann, professor Magnus Aarbakke, har vært av avgjørende betydning. For RFS som råd, for Magnus Aarbakke og den gruppen som gav oss armslag og penger, ber jeg NAVFs direktør Anders Omholt om å motta boksett. Den personen uten hvis tro, støtte og stahet dette ikke ville ha blitt noe – Mari Holmboe Ruge – er i ILO i dag. Jeg ber Nina Gornitzka motta boksettet for

henne.

Pressen førte en dialog, den utfordret, stilte vanskelige spørsmål, men tok oss alvorlig. Takk til Reidun Kvaale, som gikk så altfor tidlig fra oss, og til Engebretbevegelsen, som har skapt kvinneoffentligheten sammen med oss. Dagmar Loe bes om å motta boksettet som Reidun Kvaale skulle hatt.

Så er det også den delen av pressen som utfordret oss, lærte oss å ta oss selv alvorlig, og samtidig også le litt av oss selv. Den som var liberal og åpen overfor oss uten å være enig med oss. Jeg ber daværende kultureddaktør i Dagbladet, Hans Fredrik Dahl, om å motta et boksett.

Et eventyr om forskning

av *Hjørdis Kaul*

Det var en gang et forskerrike som led under en tung sorg. Men hva det var som tynget og hva det kom av, det fant ingen forskere ut. Samme hva de gjorde, like halt og like galt ble det. Og alle satt tunge til sinns hver for seg, og ruget alene over sine ideer. Av og til møttes de på valen og kjempet om hvem som visste best.

Inne i kunnskapen bodde det et skille mellom hjerne, hender og hjerte. Skillet var så dypt at all kunnskap som vokste fram var skjev. Til slutt trodde alle at slikt var kunnskap, og slikt skulle være kunnskap. Med venstre hjernehalvdel bygget de bolverk mot hjertet og tømret det sammen med mål-middeltankegang og abstrakte begre-

per. Det ble riktig kaldt og utrivelig i hierarkiet, men ingen visste å bøte på det med konkret empati og omsorgsrasjonalitet.

Så en dag lot professoren i forskerriket lyse på kirkebakken at den som kunne tilføre forskningen noe nytt, skulle vinne både anerkjennelse og det halve riket. Academia ble åpnet og det rak folk til, mest mannfolk, noen kvinnfolk, mest fra sør og noen fra nord, mest fra høy og noen fra lav. Grinden sto mest ikke hele semesteret. Alle leste de og alle prøvde de. Men så fort de kom bort i formålsrasjonaliteten ble de bergtatt av den. Så der satt de og gjorde det meste om til målbare størrelser. Lite visste de om andre tenkemåter og lite vørte de kvinnes

liv og levnet. Kunnskapen vokste seg stor og mektig, ble skjevere og skjevere, og vondere og vondere gjorde det i hjertene.

I ei lita stue bodde Per og Pål og søstra deres. Per og Pål var mye ute og lekte, de ble store, sterke og selvsikre og var mye til karer, må vite. Søstra gikk mora til hånede, stelte småsøsken og hus og var snill og føyeelig.

En vakker dag ville Per og Pål også til Academia for å friste lykken. Siden de var venner og vel forlikte slo søstra følge på veien. Hun stappet alle erfaringene sine i skreppa, tok beina på nakken og lakket nedover bakken.

De de hadde gått et stykke på veien bråstoppet jenta og tok opp en utfordring.

«Gutter, jeg fant, jeg fant!» ropte hun.

«Nå, hva fant du?» spurte de.

«Jeg finner at kvinner er undertrykte, jeg,» sa jenta og freste mot dem.

«Tøys og tull! Kvinner er vel ikke undertrykte. Arbeidsfolk, *de* er undertrykte, *de*! Så legg fra deg det tøyset der, og følg oss,» sa Per og Pål.

«Jeg har slikt å gjøre, slikt å føre, så jeg fører vel denne erkjennelsen og, jeg,» sa jenta og gikk videre.

Etter en stund ropte jenta igjen:

«Jeg fant, jeg fant!»

«Hva fant du nå da?» spurte brødrene.

«Jeg finner at kvinners tenkemåte kan beskrives som andreorientering og omsorgsrasjonalitet.»

«En tull er du, og en tull blir du,» svarte Per og Pål, «med *den* tenkemåten kommer du ikke langt i Academia.»

De begynte å bli ergerlige over å bli forstyrret i sine tankebaner.

«Du vet da det, lille søster, at om alle kvinner svarer annerledes enn menn i undersøkelserne våre, så er det lite å bry seg med. Det er bare fordi kvinner har familie, det,» slo Per og Pål fast.

«Ja, mon det er så enkelt,» sa jenta og grov videre i veikanten.

«Jeg fant, jeg fant!» ropte hun snart igjen.

«Hva fant du nå da?» spurte brødrene pliktskyldigst.

«Jeg finner at kunnskap om andre kvinner gir meg en sammenheng i mitt eget liv,» sa jenta glad.

«Ssj, kast det bort!» rådet Per og Pål. «Hva skal du vel med slikt?»

«Å, det er nå mitt liv, jeg har slikt liv å leve, så jeg lever vel det og!» sa hun og levde lykkelig videre.

Hun fortsatte med å spørre og grave i kvinners livsområder og erfaringer og fant mye verdifullt som hun gjemte i hjertet sitt. Per og Pål gadd ikke lenger spørre hver gang de hørte hennes glade rop om nye funn.

Til slutt kom de fram til det punkt hvor det gjaldt å få Den Store Anerkjennelsen. Per og Pål gikk rett inn i formålslogikken og forsket og talte og ble hverandres fotnoter og referanser, som seg hør og bør. Men skjev var forskningen, og skjevere ble den.

Da jenta kom inn fra kulden og fikk se alle de grå mennene, sa hun:

«Hu, her var det tøft miljø!» og gråt litt.

«Publish or perish!» svarte Professoren kaut og kroet seg i velkjent normsystem.

«Ja, da er det vel råd å få publisert forskningen min også her da?» spurte jenta.

«Jeg er redd budsjettet sprekker!» svarte Professoren, stram i maska.

«Å, det har ingen nød! Jeg slår i med litt gratisarbeid, jeg,» sa hun og halte kvinners ulønnede arbeid opp av sekken.

«Det blir for hardt!» sa Professoren og lot musklene spille.

«Hardt? Nei, dette er hardt, det!» ropte jenta og holdt fram dobbeltarbeidet og det ensidige tempoarbeidet i underordnede jobber.

«Jeg kan ikke se at *det* teller,» sa Professoren og vred og vrikket på seg mens han gned pungen fornøyd.

«Nei, det var likt!» sa jenta. «Det kommer av usynliggjøringa.» Og fram i lyset

halte hun de relasjonelle kvalifikasjonene, den personlige tjenesteytingen og menne-skebehandlingen.

«Vettet renner av henne!» utbrøt Profes-soren til de andre.

«Da holder vi omsorgsrasjonaliteten vår under!» sang alle kvinnene og slo ring om henne.

«Jeg mener du er helt utslått, jeg,» fortsatte Professoren og pekte på alle undersøkelse-ne hvor kjønn var en variabel og kvinnene avvek fra de allmenne teoriene.

«Nei, jeg er ikke utslått, men maktfor-holdet mellom kjønnene, *det* er utslått fra alle analysene dine. Jeg mener du får bruke mannsdominans som forståelsesramme for å få fram kreftene som gir kjønnene ulik so-sial betydning.»

«Du er kroket i ord, du,» sa Professoren og ranket seg.

«Nei, jeg er ikke kroket! Men karrieren min, den er kroket, den!» Og opp av skrep-pa halte hun omsorgstrengende foreldre, småbarn og skittentøy, oppvask og natte-våk, lav selvillit og en travel ektemann, ja,

en likegyldig sjef gjemte hun og på.

«Nei, nå har jeg aldri sett maken!» brast det ut av Professoren.

«Jo, her har du maken!» sa hun, og la rap-port etter rapport om kvinners levekår og livsløp på bordet.

Professoren så på henne, men sa ingen-ting. Han satte seg til å lese. Han leste natt og dag til øynene var så store som tinntal-lerkener. Og han skjønnte at kvinnene var både gjemt og glemt i forskningen, og der-for ble det så skjevt.

«Vil du som jeg, så slår vi prosjektene våre sammen og forsker til bevilgningene skiller oss at,» sa han til jenta.

«Lyst føre, mørkt bak!» sa jenta. «Jeg slår meg nok ikke til tåls før jeg har fått halve forskerriket med på kjøpet, jeg. For jeg me-ner at begge hjernehalvdelene, ja hjertet med, må styre kunnskapen vår. Først da slipper sorgen i oss taket.»

«La gå da!» sa han.

Snipp, snapp, snute, så er eventyret ute. Og vi er tilbake til virkeligheten.

Hva skjedde i Trondheim?

Da Sekretariatet begynte å planlegge jubileumsåret, «utgikk det et bud» til universitetene om å lage lokale markeringer ved alle institusjonene i tillegg til den offentlige feiringen i Oslo. Her i Trondheim tok vi den utfordringen. Vi hadde dessuten selv svært gode grunner til å lage en markering, dels for å synliggjøre hva kvinneforskning er, og hvordan den drives både innenfor Universitetet og andre forskningsinstitusjoner, men også av andre grunner: Vi har arbeidet intenst de siste årene med å dokumentere behovet for å styrke kvinneforskningen generelt og særlig for å få opprettet et Senter for kvinneforskning ved Den allmennvitenskapelige høyskolen (en enhet ved Universitetet). Arbeidet med det siste er nå inne i en avgjørende fase og jubileumsfeiringen var som sagt en kjærkommen anledning som et innlegg i en pågående debatt.

Seminaret ble holdt 15. oktober på Dragvoll og hadde samme tittel som i Oslo: *Nye bilder – ny virkelighet*. Det ble arrangert i regi av vårt Forum for kvinner i forskning og planlegging i Trondheimsregionen. Vi hadde valgt å stole på egne krefter, dvs. gi en presentasjon av bredden i den kvinneforskningen som foregår i Trondheim. Det var altså mønstring mer enn en tematisk organisering.

Seminaret var organisert rundt fire bilder. Første bilde hadde vi kalt *Forskning for forandring*. *Hjørdis Kaul* tok oss med på en eventyrreise inn i den vanskelige og for kvinner nesten utilgjengelige forskningsverden. Med mild ironisk snert formidlet hun hvor tøft det kan være og ga frodige eksempler på hva som kan hende med en dame som forviller seg inn i en slik farlig verden og krever medlemskap i menneskets høyborg.

Andre bilde hadde tittelen *Kunstnerliv, familieliv og underliv*. Her var det stor spennvidde. *Sissel Lie* tok for seg kunstnerlivet og hadde kalt sitt innlegg «Romanens mor». Om vi hittil har trodd at romanen er en genre som ble «oppfunnet» på 1700-tallet – av en mann, og senere et format som særlig kvinnelige forfattere har benyttet, ja så er det feil. *Sissel* har funnet fram en japansk roman fra 1000-tallet, skrevet av en kvinne, *Murasaki Shihibu*, og som gir en levende skildring av kvinner og menns liv på den tiden. Hennes roman ble en klassiker og modell for mannlige forfattere. *Marianne Gullestad* tok opp det nye hjemmestrevet. Vår norske kultur er spesielt hjemmesentrert, det er en livsstil og en måte å være skapende på. Hun kontrasterte husenes utside, preget av *Le Corbusiers* strenge funksjonalisme, med den ekstremt pyntede innsiden. For ektefeller har hjemmestrevet en symbolverdi og kan ses som kjærlighetens prosjekt, noe de gjør for hverandre, samtidig som det er basert på en kjønnsbestemt arbeidsdeling. *Berit Schei* snakket om kvinnen som gynekologisk pasient i historisk perspektiv. Gjennom historiske eksempler viste hun hvordan ideologiske forestillinger om kvinner er bygget inn i medisinen, at disse varierer historisk og også i dag. Den snevre organforståelsen, som er gyldig innenfor vår tids medisin og som er konsentrert rundt diagnose, kan være en hindring for leger i å forstå de tilstandene pasientene forteller om.

Tredje bilde var *Kvinner arbeider*. *Agnes Andenæs* tok utgangspunkt i hvordan forholdet mellom kjønnene har endret seg og hvordan kvinneundertrykkningen i dag er blitt usynliggjort. Kvinner tilpasser fortsatt sin arbeidsinnsats til mannens, mens begge

har interesse av at kvinnes underordning framstår som *valgt* av henne selv og ikke noe hun *gjør* på grunn av ham. Dette er en strategi som gjør det mulig å opprettholde forestillingen om likeverd mellom ektefellene. *Ragnhild Lund* viste hvordan kvinneforskning stiller seg kritisk til mye av eksisterende u-landsforskning. Det begynner å bli kjent at modernisering og økonomisk utvikling har ført til forverring i kvinners livsvilkår. Industrietablering, f.eks. fra norsk side, kan føre til at kvinner marginaliseres ytterligere. Studier som tar sikte på å se både den offentlige og private sfære i sammenheng for å kunne integrere kvinners innsats i den pågående moderniseringen, er nå startet opp innenfor et NORAS-program.

Fjerde bilde var viet en *fagpolitisk diskusjon*. Professor Willy Martinussen tok for seg noen eksempler på hvordan kvinneforskning har virket berikende på og også bidratt til å endre den etablerte forskningen. Daglig leder i NAVFs sekretariat, Aina Schiøtz, pekte på nødvendigheten av å komme i gang med et Senter for kvinneforskning i Trondheim og viste til det store arbeidet som var gjort av kvinneforskere for å kunne starte opp. Universitetet i Trondheim henger etter i utviklingen. Rektor ved AVH viste på sin side hvilke vanskeligheter Universitetet står overfor når det gjelder manglende samsvar mellom planer og ressurser. Stortingsrepresentant Siri Frost Sterri (H) sa meget klart at universitetene er raske med å vise til kjønnsfordelinger blant studentene (nå ca. 70%)

når de kommer til Stortinget og krever ressursøkning, men etterlyste vilje til å omdisponere egne ressurser ut fra den samme endringen.

Vi hadde vært mange om å planlegge dette seminaret og vi var mildt sagt meget spent på oppslutningen. Kvinneforskningsmiljøet er lite kjent og studentene får nesten ingen undervisning på dette området. Og studentene er jo en viktig målgruppe. Det var lagt ned et stort arbeid i å informere om seminaret, bl.a. gjennom en fengende plakat. Men var det nok? Ville det i det hele tatt komme flere enn den lille kretsen vi selv representerer? Enhver forventning ble gjort grundig til skamme. Vi hadde valgt et lokale som kunne ta ca. 50 personer, men vi måtte raskt finne et større auditorium, for det kom mellom 150 og 200 i alt. Det er unødvendig å si at vi var glade og oppløftet over den uventet store tilstrømningen. Vi har valgt å tolke dette som et uttrykk for at vi kjemper for noe som er viktig og riktig. Etter seminaret har studentene tatt egne initiativ for å få mer undervisning, og mange har ytret ønske om et tilsvarende seminar hvert år. Vi håper selvfølgelig at universitetsledelsen merket seg det som foregikk på Dragvoll den dagen.

Rannveig Dahle
forsker

Senter for samfunnsforskning
Universitetet i Trondheim, AVH

Forskerpris – alliansepriser – bokpriser

Førsteamanuensis Hanne Haavind, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo, ble under 10-årsjubileet tildelt en *forskerpris* fra det nyopprettede Helga og Aasta Stenes forskningsfond. Hanne Haavind har tidligere vært ansatt som forskningsleder i Kvinneforskningssekretariatet og har bl.a. gjennom denne stillingen og gjennom sitt øvrige virke, vært en enorm inspirasjon og hjelp for et utall kvinneforskere. Forsker og kollega Bjørg Aase Sørensen holdt en tale ved utdelingen, der hun fremhevet Hannes store betydning for kvinneforskningen gjennom 15 år.

Allianseprisene, som i størrelse mest var av symbolsk karakter, ble delt ut til seks personer utenfor forskernes rekke. De seks ble plukket ut fra den betydning de har hatt for kvinneforskningens gjennom-

Bjørg Aase Sørensen, t.h., overrakte forskerprisen til Hanne Haavind. (Foto: Aina Schiøtz.)

slagskraft ellers i samfunnet, og for den betydning de hadde for kvinneforskningens start og videre eksistens. Følgende mottok pris: Tone Bratteli, Astrid Gjertsen, Anne-Lise Hilmen, Jenny Lippestad, Sissel Rønbeck og Sånn er livet-redaksjonen, NRK v/ Per Frydenberg. Også for disse holdt Bjørg Aase Sørensen en tale.

Bokpriser ble utdelt i forbindelse med avslutningen av den 17. bind store bokserien «Kvinnerens levkår og livsløp». For en nærmere omtale av hvem som fikk og hvorfor, viser vi til Helga Hernes' innlegg «Kvinneforskning på trykk», side 26.

Takk for oppmerksomheten!

Kvinneforskningssekretariatet fikk et utall gaver, taler, blomster og telegrammer i forbindelse med jubileet. Vi takker dere alle sammen. Oppmerksomhetene varmet stort under selve feiringen, og ikke minst er de hyggelige å tenke på i ettertid.

Følgende institusjoner og enkeltpersoner sendte hilsning:

- Center for Kvindeforskning og Undervisning, Københavns Universitet
- Temagruppen Kvinnor i Arbetslivet vid Arbetslivscentrum, Stockholm
- Kvinneuniversitetet, Rosenlund
- Høyrekvinnrs Landsforbund v/Astrid Nøklebye Heiberg
- NAVFs styre
- Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning, NAVF
- Norges råd for anvendt samfunnsforskning (NORAS)
- Drude Dahlerup, Århus
- Liisa Rantalaiho, Tammerfors

- Siri Gerrard, på vegne av kvinneforskere i distriktene
- Erik Grønseth, Oslo
- Fredrik Melbye, Oslo
- Anders Omholt og Anne-Lise Hilmen, NAVF

Til slutt nevner vi en personlig takk fra statsråd *Sissel Rønbeck* og hennes personlige sekretær, *Tone Bratteli*. Vi tar oss den frihet å referere det brevet de skrev til alle kvinneforskere i anledning markeringen. De var forøvrig begge blant de seks personene som ble tildelt alliansepris av sekretariatet.

Kjære kvinneforskere.

Vi er rørt over den oppmerksomhet vi har fått, ikke minst fordi vi føler at dere har gitt oss så rikelig av all den kunnskap og erfaring som dere sitter inne med. Vi hadde ikke kunnet gjøre vår del av jobben, uten det uendelig tålmodige og viktige forskningsarbeidet som dere har gjennomført. En kvinnerevolusjon i seg selv. Arbeidet er vår kunnskapsbase og inspirasjon, dere har gitt oss de mange argumentene. Dere hjalp oss og mange andre til å bli kvinnene som

det kan være vanskelig å målbinde.

Da vi fant fram til dere, fant vi også de oppskriftene og det krydderet vi trengte: for handlingsplaner for likestilling, til programarbeidet med «Ny hverdag», til en gjennomgripende debatt om velferdsstat på kvinners vis, og nå til likestillingsavtaler i statsforvaltningen og miljøvernpolitikk med kvinnevri.

Vi håper og tror at kvinneforskerne går nye fruktbare år i møte, og at den verdifulle innsikt dere står for, skal spre seg som ringer i vannet inn i nye maktsentra og på nye områder. Her og nå vil vi invitere dere til å ta del i den forskningen som dreier seg om miljø, forurensninger, helse – kort sagt være med på å gi oss den kunnskapen vi trenger for å gi neste generasjon en sjanse. Vi begynner forsiktig med noen «kvinne-stipender» neste år. Vi trenger dere som alliansepartnere også i denne store utfordringen.

Gratulerer med dagen alle sammen. Vi gleder oss til fortsatt vennskap og samarbeid.

Søsterhilsen fra

Sissel Rønbeck

Tone Bratteli

Psykologene Tone Ødegaard, Birte Folgerø Johannessen og Agnes Andenæs har mottatt takk etter tre glimrende foredrag om «Kvinnens ytre og indre landskap – i harmoni?» (Foto: Aina Schiøtz.)

Mange blomsterbuketter ble overrakt. Her er det Kvinneforskningssekretariatets første daglige leder Nina Gornitzka og de to tidligere forskningslederne Helga Hernes og Hanne Haavind, som har fått blomster fra NAVFs ledelse. (Foto: Aina Schiøtz.)

Svensk landsbygd og kvinner på 1800-tallet

Ved Ingeborg Fløystad

Sverige har i sitt kirkebokmateriale rike kilder til demografiske og sosiale forhold i det førindustrielle samfunn. I de siste 10-15 år har svenske historikere for alvor begynt å utforske dette materialet. Resultatet er mange undersøkelser som gir mye statistisk informasjon om gruppers liv og handlingsmønstre, men der nærheten til enkeltmennesker lett blir borte.

Beata Losman har med kirkebøker som hovedkilder prøvd noe nytt i boka *Kvinnor, män och barn på 1800-talets svenska landsbygd* med undertittelen *Livsöden för mäniskor födda i Väse församling Värmland 1800-1840* (Göteborg women's studies 1, 1986). I hennes bok utgjør beskrivelser av enkeltindivider og familier mye av teksten. Boka er et egenartet tilskudd til familiehistorisk litteratur og til kunnskap om bygdekvinner. Den har sin styrke i empirisk dokumentasjon og tolkning av mange ulike

livsløp i et lokalsamfunn. Den gir innblikk i en variert virkelighet som generelle teorier og overbygninger eller spesialstudier av ett tema ofte ikke fanger opp.

Beata Losman har fulgt alle som ble født i Väse kirkesogn i de fem årene 1800, 1810, 1820, 1830 og 1840 og også deres foreldre og søsken så langt det var mulig, i alt 500 familier. Väse hadde ca. 4000 innbyggere der flertallet var ulike typer bønder, husmenn, håndverkere, innerster, soldater og «ståndspersoner» med familier. Men Losman inndeler ikke etter sosialgruppe fordi yrkesbetegnelsene i kildene var ufullstendige og det var mye sosial mobilitet i dette samfunnet, også f.eks. fra bonde til husmann. Over tid ble befolkningen mer markert inndelt i to grupper, de som eide noe og de eiendomsløse. I tillegg kom stor geografisk mobilitet. Arbeidsvandring og flyttinger gjorde det vanskelig å følge alle.

Men prestens opplysninger i kirkebøkene om hvor de enkelte familiemedlemmer befant seg når han kom for å overhøre husstanden («husförhörslängder», noe vi ikke har i Norge), og arbeidsattester som presten skrev ut når folk tok seg arbeid utenfor sognet, ga gode muligheter til å følge individer og familier. Losman har utført et iherdig og tidkrevende bakgrunnsarbeid med boka.

I boka vil hun «levendegöra ett stycke svensk landsbygd under förra seklet» ut fra et grasrots- og et kvinneperspektiv. I utgangspunktet var hun opptatt av kildematerialet, ikke av overordnede problemstillinger, og framstillingen er mye kildestyrt. Visse andre kilder enn kirkebøker er også benyttet, særlig protokoller etter fattigvesenet som er beskrevet i et eget kapittel. Kvinneperspektivet var altså viktig. Losman ville se det som skjedde: fødsel, oppvekst, flytting, giftemål, alderdom og død, foruten arbeid, ja livsskjebne i det hele, fra kvinnes side. Men for å sammenlikne med menn, følger hun begge kjønn. Store deler av boka er en studie av bygdebefolkningen mer enn en framstilling der kvinnene er i sentrum. Selve bygdesamfunnet gir boka et mindre klart bilde av. Stoffet er analysert etter et livsløpsperspektiv og eksemplifisert med tallrike biografiske opplysninger. Her er virkelig enkeltmennesker gitt en plass. Personene er som regel navngitt, i alle fall med fornavn. En slik framstilling kunne vel heller ikke i Sverige ha vært skrevet om det hadde dreid seg om vårt århundre, pga. personvern hensyn. Men mye av boka har unektelig et preg av eksempelsamling. I noen tilfeller er hele livsløp presentert og kapitlet «Mosaik» består bare av dette. Oftere er deler av livshistorier omtalt, og mange navn og skjebner passerer revy. Jeg fant det derfor noe anstrengende å lese boka, også fordi den inneholder lite av sammenfatninger underveis. Slik sett ble det en lettelse å lese avslutningskapitlet «Ett

stycke svensk landsbygd i kvinnoperspektiv» foruten den engelske oppsummeringen.

Undersøkelsen gir interessante observasjoner og konklusjoner. Sett i et livsløpsperspektiv ble det i Väse større overlevelsesmuligheter for jenter og lengre levealder for kvinner sammenliknet med gutter/menn utover 1800-tallet. Jentene flyttet tidligere enn guttene ut fra hjemmet for å ta tjeneste. Et skille mellom barn av bønder og andre ble over tid mer synlig, klarest i kullet fra 1840. Bondedøtrene ble hjemme lengst, ofte til de giftet seg. Generelt var Väsesamfunnet preget av mye flyttinger for å få arbeid. Men kvinnene flyttet kortere enn mennene, de holdt seg helst innenfor sognet. Mot slutten av 1800-tallet var det en liten tendens til at kvinner flyttet over større avstander alene, også til Amerika. Arbeidsvandringene til mennene rettet seg særlig mot Norrland og Stockholm, og fra midten av århundret representerte USA et utvidet arbeidsmarked. Mange ugifte menn kom nemlig tilbake igjen, et trekk som ikke gjaldt kvinnene.

Nesten alle fra Väse giftet seg før eller senere, og kvinner flest var gravide ved giftermålet. Mange hadde også et barn fra før, det var ingen hindring for ekteskap. Utover århundret ble det noe mindre vanlig at alle giftet seg, men økningen i antall ugifte var relativt mindre i Väse enn i Sverige totalt, der det på 1800-tallet ble mange ugifte kvinner.

Mennene tilpasset seg forandringer i arbeidsmarkedet mer enn kvinnene, og også mange gifte menn arbeidet etter hvert sesongvis utenfor sognet. Enkelte familier arbeidsvandret, men kvinnene ble helst tilbake i Väse der de tok seg av jordbruk, barn og husholdning. Kvinnene kom slik til å stå for stabilitet. De spesialiserte seg ikke slik som mennene, men bidro til familieforsørgelse på flere vis, inkludert litt lønnsarbeid iblant, særlig for fattigvesenet. Dette er

trekk som nok faller sammen med kvinners livsmønstre i mange andre bygdesamfunn (også i Norge). Losman ser her sammenheng mellom fortid og nåtid: «Røtterna til dagens arbeidsmarknadsproblem for kvinner sitter djupt i agrarsamhället», skriver hun, noe hun kan ha mye rett i.

Beata Losman finner at kvinnene i Väse ikke ble undertrykt, men at samfunnet «överutnyttjade deras kapacitet». Dette kom bl.a. av at mange menn kunne være mye borte fra bygda på arbeid, ofte i sommermånedene. Kvinnene hadde da alt ansvar alene. Deres økonomiske betydning for bygda understrekes, noe hun mener menn med beslutningsmyndighet i lokalsamfunnet var klar over. Hun finner at kvinnene like mye som menn ble regnet som forsørgere, og at kvinnes umyndige stilling juridisk ikke betydde så mye i praksis. Hun slutter det siste bl.a. av at fattigvesenets styre sluttet avtaler med kvinner som om de var myndige. Sedvaner beskyttet kvinnene, hevder hun, mer enn et formalisert og regelstyrt samfunn der menn foretok beslutninger uten tanke på kvinnes virkelighet. Liknende tanker om at det gamle samfunnet i praksis var mindre kvinneundertrykkende enn et mer utviklet samfunn med formell likestilling, har også undertegnede og andre vært inne på i undersøkelser av bygdekvinner.

Losman knytter i noen grad sin undersøkelse til andre familiehistoriske studier i Sverige og internasjonalt. Hun er skeptisk til enkelte forskeres generelle slutninger (Shorter, Aries) og til svenske forskeres funn f.eks. når det gjelder familieplanlegging. I Väse finner hun ikke spor av bevisst familieplanlegging. Gjennom sin metode, detaljstudier av enkeltindivider og enkeltfamilier, finner hun at virkeligheten er sammensatt, og at mange faktorer kan forklare hvorfor enkelte familier fikk få barn. Losman finner i det hele at «Man får en annen bild av familjerna, när man betraktar

dem var och en för sig, mot vad man får när man räknar statistik». Hun har da også skrevet en bok der data som gjennomsnittstall og prosenttall knapt forekommer. Det siterte utsagnet har jo mye for seg, men jeg synes nok hun stiller sin metode for sterkt opp mot statistikk. De to metodene burde i stedet supplere hverandre. Selv en enkel statistisk bearbeiding er jo en god hjelp til å få mest mulig informasjon ut av stoffet. Kanskje Väsematerialet da også kunne ha vært fravristet flere hemmeligheter?

Bygdesamfunnet og befolkningen i Väse viser naturlig nok både særtrekk og sammenfallende trekk med andre bondesamfunn. Enkelte skikker overrasker om en sammenlikner med norske forhold. Bryllup ved St. Hans-tider var ofte vanlig i norske bygder, i Väse ble bryllup lenge helst feiret fra oktober til desember. Flere kvinner arvet gård i Väse, selv om de hadde brødre som etter loven skulle ha fortrinnsrett. Det vesentlige var at det var et gift par som tok over bruket. De som forlot bygda, sendte ofte et barn hjem til sine foreldre for oppfostring, og den skikken fortsatte også om barnets foreldre befant seg i Amerika.

Beata Losman var inspirert av Laduries bok om Montaignou skriver hun, men kilde-materialet som hun hadde til rådighet «gav bara faktiska händelser, inte tankar och förhoppningar – dem måste jag själv läsa ut». Det siste har hun fornuftig nok vært forsiktig med, noe som ikke hindrer at framstillingen hennes er preget av innlevelse og forståelse for Väsebefolkningen.

Beata Losman

Kvinnor, män och barn på 1800-talets svenska landsbygd. Livsöden för människor födda i Väse församling Värmland 1800-1840.

Acta Universitatis Gothoburgensis 1986

Underdanighetens retorikk

Ved Anka Ryall

Indeed, it was delightful to read a man's writing again. It was so direct, so straightforward after the writing of women. It indicated such freedom of mind, such liberty of person, such confidence in himself. One had the sense of this well-nourished, well-educated, free mind, which had never been thwarted or opposed, but had had full liberty from birth to stretch itself in whatever way it liked. All this was admirable. But after reading a chapter or two a shadow seemed to lie across the page. It was a straight dark bar, a shadow shaped something like the letter «I». One began dodging this way and that to catch a glimpse of the landscape behind it. Whether that was indeed a tree or a woman walking I was not quite sure. Back one was always hailed to the letter «I». One began to be tired of «I».

Virginia Woolf, *A Room of One's Own*

Margaretha Fahlgren har gitt sin interessante studie av kvinnelige selvbiografier tittelen *Det underordnede jaget*. Det er en tittel som rommer et grunnleggende paradoks: Det å skrive sin selvbiografi er i utgangspunktet en selvhevdende handling, et signal om at forfatteren oppfatter sitt eget liv som betydningsfullt, til og med så betydningsfullt at det har allmennhetens interesse. Likevel er en underordnet jeg-person noe av det som karakteriserer kvinners selvbiografier ifølge Fahlgren. Helt opp til våre dager er det bare ved å understreke sin egen ubetydelighet at kvinner har våget å stå fram for offentligheten med sine livsskildringer. Eller for å si det på en annen måte: når en kvinne skriver om sitt liv, tilpasser hun det et konvensjonelt masochistisk mønster med røtter både i en samfunnsbestemt kvinnelighet og i litteraturens kvinnebilder.

Som litteraturforsker er Margaretha Fahlgren opptatt av selvbiografiens tvetydige karakter: Den refererer seg til et virkelig liv og fortelles av et jeg som kan identifise-

res med en bestemt historisk person. Men det betyr selvsagt ikke at tekstens jeg er identisk med denne personen. Det er tvert imot en litterær konstruksjon, en størrelse som ikke kan lokaliseres i historien, men bare manifesterer seg gjennom en språklig struktur (for å parafrasere Paul de Man, en litteraturforsker som går enda lenger enn Fahlgren i å dissosiere det selvbiografiske jeget fra en utenomtekstlig virkelighet). Det at kvinner velger en underordnet jegposisjon når de skriver sine selvbiografier, innebærer altså ikke at de har levd et underordnet liv.

At selvbiografien både har en litterær og en referensiell side, gjør den til en vanskelig genre å forholde seg til. Når det gjelder kvinners livsskildringer, er situasjonen enda mer komplisert. Ofte avviker de så mye fra vanlige genredefinisjoner at de ikke klassifiseres som selvbiografier, men mer upretensiøst som memoarer eller erindringer. Margaretha Fahlgren avviser likevel den amerikanske forskeren Estelle C. Jelineks hypoteser om en særegen kvinnelig selvbiografisk tradisjon. Isteden knytter hun an til Elizabeth Winstons teorier om en kvinnelig retorisk strategi innenfor selvbiografien. Valget av en underordnet jegposisjon er en slik strategi, hevder Fahlgren. I tråd med psykoanalytisk tekstteori mener hun imidlertid at den underdanige retorikken motsies av andre «stemmer» som forfatterne ikke har vært seg bevisst. Dermed skapes noen «spenningsmønstre» som det er litteraturforskerens oppgave å løfte fram.

Med dette som utgangspunkt tar Fahlgren for seg et stort utvalg svenske (pluss et par norske) selvbiografier skrevet over en periode på nesten hundre og femti år. Begrunnelsen for utvalget er at bøkene representerer visse typiske trekk, ikke at de utmerker seg ved spesielt høy litterær kvalitet. Når en, som Fahlgren, vil kartlegge et helt landskap og ikke bare skildre toppene, har en slik innfallsvinkel sin absolutte styrke. En svakhet er likevel at fremstillingen får et svært generelt preg fordi fellestrekkene hele tiden betones. Dermed reduserer en mengde potensielt fascinerende enkelttekster til variasjoner over temaet «spenningsmønstre» og forfatternes individuelle stemmer til grader av den samme underdanige jegerposisjonen. Særlig synes jeg de kapitlene som omhandler hele grupper av forfattere gir for lite inntrykk av det mangfoldet som sannsynligvis også preger et så omfattende materiale.

Boken åpner med en analyse av Malla Montgomery Silfverstolpes *Memoarer* fra første halvdel av 1800-tallet. Her blir den kvinnelige selvbiografis paradoksale situasjon satt på spissen. Fahlgren viser hvordan Malla Silfverstolpe gjør sitt liv til en romantisk lidelseshistorie, der hun selv fremstår som et passivt offer for en tradisjonell kvinneverole. Gjennom nedtegnelsen av sine memoarer overskrider hun samtidig den passive offerposisjonen, for i skriveprosessen skaper hun jo faktisk sin egen skjebne. Senere generasjoner av kvinnelige selvbiografer velger en retorikk som er mindre ekstrem i sin underdanighet enn Malla Silfverstolpe. Alle tildeler de seg likevel en underordnet posisjon, mener Fahlgren, enten i forhold til den litterære institusjonen, den borgerlige familien, religionen eller en berømt ektemann. Spesielt interessant for norske lesere er kanskje kapit-

let der hun tar for seg jegets «masochistiske maktposisjon» i Marie Hamsuns «ekteskapsroman» om samlivet med Knut Hamsun.

Først i våre dager – og i kjølvannet av den moderne kvinnebevegelsen – er det blitt mulig for en kvinnelig selvbiograf å sentrere skildringen om sitt eget jeg, hevder Fahlgren. I sluttkapitlet viser hun således hvordan Sun Axelsson i *Drömmen om ett liv* (1978) overvinner den underordnede jegerposisjonen ved å utforske den. Fordi Axelson selv tematiserer jegets konflikter reduseres de «spenningsmønstrene» som preger tidligere selvbiografier av kvinner.

I Margaretha Fahlgrens versjon blir historien om kvinners selvbiografier en utvikling fra en nesten total underkastelse via diverse mellomstadier fram mot en mer fri og åpen fokusering på det egne jeget. Den siste posisjonen har alltid vært et karakteristisk trekk ved den borgerlige, mannlige og normgivende tradisjonen innenfor selvbiografien. Også i Fahlgrens fremstilling fungerer denne tradisjonen dermed som en slags underliggende norm, selv om hun eksplisitt understreker at det er på tide at det tradisjonelle kvinnelige mønsteret blir tatt alvorlig. Men til tross for det normative utviklingsperspektivet viser *Det underordnede jaget* at den monolittiske, altoverskyggende mannlige subjektiviteten som Virginia Woolf beskriver så godt, bare er én selvframstillingsform blant mange. Dermed kan kanskje denne boken, som i nordisk sammenheng er et pionérarbeid, være med på å endre vårt syn på selvbiografien som genre.

Margaretha Fahlgren
Det underordnede jaget
 Bokförlaget Jungfrun
 Tullinge 1987

All verdens kvinner

Ved Anne Lise Ellingsæter

I kvinnes verden er tingene både bedre og verre enn det en kunne tro... Slik oppsummerer de to geografene og feministene Joni Seager og Ann Olson sitt nesten fireårige arbeid med et «annerledes» atlas; et kvinneverdensatlas.

Ifølge smussomslaget har atlaset allerede høstet lovord. Marilyn French sier bl.a. at boka setter søkelyset på de riktige områdene, stiller de riktige spørsmålene, og at svarene er lett tilgjengelige på grunn av presentasjonsformen. Etter min mening er styrken ikke nødvendigvis at atlaset stiller de «riktige» spørsmålene, men at det presenterer nye innfallsvinkler til å belyse kvinners levkår verden over, ved å kombinere bruk av offisiell statistikk og mer utradisjonelle datakilder. Ved at informasjonen anskueliggjøres med en iderik og humoristisk grafisk framstilling blir forhåpentligvis boka tilgjengelig for folk som ikke er spesielt interessert i tall.

Seagers og Olsons postulat er at vi ikke kan forstå verden uten å forstå kvinners hverdagserfaringer. Selv om de fleste kvinner og menn lever beskjedne liv, er det slående å se hvor forskjellig kvinners jevne liv er fra menns jevne liv. Det spesielle med å bruke kart for å vise forskjeller mellom menn og kvinner (og mellom kvinner) er at det viser *hvor* ting skjer. Forfatterne hevder at geografi er viktig. Ved å bokstavelig talt «kartlegge» likheter og forskjeller på denne måten avsløres mønstre som vanligvis blir tilslørt.

Forfatterne understreker at de ikke bygger på noen forutsetning om et verdensom-

spennende kvinnefelleskap, men at det likevel er åpenbart at kvinners verden har mange fellestrekk. Overalt er kvinner dårligere stilt enn menn; de har mindre makt og penger enn menn, men mer arbeid og ansvar. Kvinner overalt har hovedansvaret for barn og familie. Og uansett om kvinner er fattige eller rike utsettes de for voldtekt og pornografiens fornædelser.

Men det finnes også høyst reelle forskjeller mellom kvinners velferd og deres muligheter som ikke må bagatelliseres. Atlaset inneholder mye informasjon om kvinners situasjon i verdens fattige land. Innledningsvis stiller forfatterne spørsmål ved verdien av konvensjonelle skiller mellom i-land og u-land (forøvrig termer de misliker å bruke). Skillet trekkes ofte på grunnlag av økonomiske indikatorer som har lite å gjøre med kvinners liv og status, og forfatterne hevder at sett med kvinneøyne er det få «utviklede» land i verden.

Atlaset er delt inn i to hovedtema under overskriftene: Det annet kjønn, Ekteskap, Å være mor, Arbeid, Ressurser, Velferd, Makt, Kampen om kroppen, Forandring og Statistikkpolitikk. Hvert oppslag omfatter vanligvis flere undertema som underbygger hovedtemaet. En kort innledende tekst framhever de sentrale poengene som blir vist i diagrammene. Mer utdypende kommentarer og litteraturhenvisninger finnes aller bakerst i boka, i form av noter til alle temaene (ialt 40). Det er også med en talloversikt til slutt over viktige sosioøkonomiske indikatorer for alle land i verden, som for eksempel befolkningstall, giftealder,

analfabetisme, forventet levealder osv.

Med et interessant utvalg av fakta og en iøynefallende framstillingsform skal det godt gjøres om ikke dette appellerer til nysgjerrigheten! Noen eksempler på den noe utradisjonelle bruken av grafiske symboler: Andel ekteskap som ender i skilsmisse er illustrert ved hjelp av et varierende antall hjerter som gjennombores av piler. Investeringer i prevensjonsforskning anskueliggjøres i form av pessarer. Skraverter søppeldunker viser kvinners andel av arbeidsledigheten i utvalgte land. Under temaet «Medier» viser små kaniner størrelsen på Playboys opplag i flere land. Under vignetten «Skjønnhetskampen» er det bryster som viser hvor mange kvinner i USA som har fått utført ulike typer kosmetisk kirurgi, som f.eks. brystforstørrelse og fettsuging.

Personlig hadde jeg stort utbytte av å lese notene til hvert undertema. Her går det klart fram, som forfatterne selv er opptatt av å framheve, at utvalget av fakta ikke er «objektivt» i den forstand at de er rent beskrivende. Forfatterne tar aktivt stilling til de fenomenene de tar opp. De forsøker å vise hva som er årsakene til at undertrykking av kvinner innen de ulike områdene opprettholdes. Flere steder slår de fast at det står sterke økonomiske interesser bak, f.eks. innen prevensjonsforskning og sexturismen i Sørøst-Asia. Notene gir en god oversikt over hva som er aktuelle problemstillinger innen det aktuelle temaet, som f.eks. sosial kirurgi der omskjæring blir diskutert, og diskusjonen av hva befolkningspolitikk betyr for kvinner.

Til slutt vil jeg kommentere forfatternes bruk av datakilder. De oppgir at en stor del av informasjonene er hentet fra feminist-tidsskrifter, kvinneorganisasjoner og ulike «alternative» tidsskrifter. Begrunnelsen for dette er at det fremdeles er en påfallende mangel på opplysninger om kvinner i konvensjonelle kilder, til tross for en viss bedring etter FNs kvinnetiår. At statistikk kan gi et falskt bilde av virkeligheten er noe vi alle vet, derfor er det klart at hvilke datakilder som blir brukt ikke er uvesentlig. Det er vanskelig for meg å vurdere datagrunnlaget, fordi jeg ikke har muligheter for å sjekke grunnlagsmaterialet. Men så vidt jeg kan bedømme har forfatterne vært redelige i sin omgang med informasjon. De viser selv en kritisk holdning ved at de flere steder i notene diskuterer mulige svakheter ved data. Flere steder understreker de også at tallene ikke skal oppfattes som eksakte opplysninger, men mer som en omtrentlig illustrasjon av et poeng.

Fakta om kvinner rommer mye elendighet. Dette atlaset er ikke noe unntak i så måte. Men det viser også at kvinner i dag slåss for sine rettigheter. Det gir håp om forandring!

Joni Seager og Ann Olson

All verdens kvinner. Et internasjonalt atlas

Oversatt av Per Chr. Carlsen

Originalens tittel: *Women in the World.*

An International Atlas.

Universitetsforlaget 1987

Familieliv i folkhemmet

Ved Arnlaug Leira

Da Alva Myrdal og Viola Klein ga ut boka *Women's Two Roles* i 1956, beskrev de en kvinneverole i forandring. I mange land i den vestlige verden var kvinners økonomiske aktivitet stigende. De to forfatterne understreket både at samfunnet trengte kvinners arbeidskraft, og at kvinner hadde rett til egen yrkesaktivitet og egen inntekt, også om de var mødre. Samtidig antok de at det Zillah Eisenstein seinere har kalt «det politiske moderskapet», ville vedvare, og at hovedansvaret for barna fortsatt ville ligge hos mødrene. Mot denne bakgrunnen skisserte Myrdal og Klein sin «modell» for en ny kvinneverole, der kvinners hovedaktiviteter skiftet gjennom faser i livsløpet: De så for seg at en yrkesaktiv periode i yngre år ville bli avløst av en yrkespassiv fase der mor- og husmoroppgaver var de viktigste gjøremål. Fra ca. 40-årsalderen ville det så være rom for en ny periode med yrkesaktivitet.

En generasjon etter at boka første gang kom ut er det åpenbart at svenske småbarnsmødre har satset på andre praksisformer enn de som Myrdal og Klein lanserte. Fra 1960 til 1985 har svenske mødre med barn under skolealder meir enn fordoblet sin yrkesaktivitet; deres yrkesprosent har nå passert 80. Hvilke løsninger har mødre funnet for å forene hensynet til både jobb og barn? Dette er tema for Clarissa Kugelbergs velskrevne bok *Allt eller inget. Barn, omsorg og förvärvsarbete*, som kom ut tidligere i år.

Forfatteren er antropolog. Boka bygger på en undersøkelse blant svenske småbarnsfamilier i en middelstor svensk by. Utvalget rommer både arbeider- og funksjo-

nærfamilier, og hushold med heimeværende og utearbeidende mødre. Forfatteren sier om sitt siktemål (s. 9):

«I denna studie har jag velat ta reda på vad som ligger bakom småbarnsföräldrarnas handlanden och önskemål, hur olika situationer uppstått och vad som medfört problem. Det är sambanden mellan olika förhållanden i individernas liv och hushållens organisering som har intresserat mig. Sambanden mellan de materiella, sociala och kulturella strukturerna som föräldrarnas liv är inordnade i, de valmöjligheter som de har och hur de handlar.»

Jeg synes at forfatteren har lyktes godt i dette, og boka gir et sammensatt bilde av småbarnsfamiliers dagligliv. Boka har et vell av interessante observasjoner, strukturert og analysert av en fagperson med stor innsikt i og oversikt over det feltet hun behandler.

Innledningsvis får vi en omtale av utvalg og metoder. Et historisk kapittel gir en kortfattet, men informativ orientering om utviklinga i kvinners yrkesaktivitet, om utbygging av det offentlige barnetilsynet og om familielovgivning m.m. Dette kapitlet trekker opp noen av rammebetingelsene for de familietilpasningene vi får presentert i seinere kapitler. Ellers er framstillingen ordnet rundt to hovedtema: Ett omhandler småbarnsmødres dilemma, deres overveielser og valg med hensyn til hvordan yrkesarbeid og barnefostring skal kombineres. Det andre sentrale temaet er småbarnsfamiliens relasjoner til slekt, venner og naboer.

Det er særlig forholdet til eget yrkesarbeid og til barneomsorg jeg vil gå inn på i denne sammenhengen. I Sverige har utbygginga av det offentlige barnetilsynet vært

mye nærmere knyttet til arbeidsmarkeds-politikken enn hos oss. Og Clarissa Kugelberg spør seg: hvordan er den offentlige barneomsorgen tilpasset de yrkesaktive foreldrenes behov?

I den kommunen der undersøkelsen er gjort har yrkesaktive foreldres barn ingen umiddelbar rett til barnehageplass. Mange er derfor henvist til å finne private løsnin-ger. I hovedtrekk synes de svenske småbarnsmødrene å møte samme typer dilem-ma som de norske, og det er mange felles trekk ved de tilpasningene som er utviklet på begge sider av Kjølen. Riktignok er den svenske fødselspermisjonen betydelig bed-re enn den norske, den svenske gir rett til ett års fri med lønnskompensasjon, og det er nå et forslag om forlengelse til halvannet år. På landsbasis er barnehagedekningen i Sve-rige nær 60%, altså omtrent det dobbelte av den vi har i Norge. Men yrkesaktiviteten er også høyere blant mødrene i Sverige, og der som her har mange småbarnsfamilier pro-blemer med å forene yrkesarbeid og bar-nepass.

Problemene arter seg imidlertid forskjel-lig for arbeider- og funksjonærfamilier. Forfatteren demonstrerer overbevisende at den offentlige barneomsorgen er utformet slik at den møter funksjonærfamiliens be-hov for barnetilsyn i langt større utstrek-ning enn hva tilfellet er for arbeiderfamilie-ne. Både åpningstidene, prisnivået, nær-værsreglene og kravet om at mor må jobbe minst 75% av full tid for å få plass for barnet i barnehagen, skaper større hindringer for arbeiderklassefamilier.

Forfatteren spør dessuten om barnehage-ne sosialt og kulturelt er meir tilgjengelige for funksjonærfamilier enn for arbeiderfa-milier. Kanskje er det budskap barnehagen sender til familiene meir attraktivt for funksjonærfamiliene – eventuelt meir fremmed for arbeiderfamiliene? Ifølge for-fatteren kan dette ikke utelukkes. På dette punktet ville det vært interessant å ha fått en

meir inngående drøfting.

Spørsmål om hvilken rolle sosio-økonomisk bakgrunn spiller for mødrenes tilpasninger til yrkesarbeid og heimeliv blir tatt opp i flere sammenheng. Det kan for eksempel se ut til at kvinner i arbeiderfami-lier oftere er heimearbeidende eller arbei-der kort deltid, mens mødre i funksjonær-familier oftere arbeider lang deltid eller full tid. Men hva betyr dette? Er tilpasningen som heimearbeidende mor og husmor meir positivt ladet for kvinner i arbeiderfami-lier? Har arbeiderklassens mødre større motforestillinger mot institusjonalisert barnepass i offentlig regi? Forfatterens eget materiale er for lite til å trekke slutninger, men det hadde vært spennende om hun had-de utdypet sine betraktninger om ulike fa-milieformers betydning i ulike sosiale lag.

I et siste stort kapittel behandles det sosi-ale nettverkets betydning for småbarnsfor-eldrene. Også dette kapitlet har en rekke fine observasjoner og refleksjoner. Det er få familier i dette materialet som framtrer som isolerte kjernefamilier. Tvertom. De aller fleste er «innvevd» i omfattende sosi-ale nettverk, med hyppige kontakter og va-rierte utvekslinger. Spesielt synes det som om kontakten mellom småbarnsforeldrene og deres egne foreldre tar seg opp og inten-siveres når barnebarna kommer.

Forfatteren behandler mange sider ved småbarnsfamiliens dagligliv med stor kyndighet. Mangfoldet i familiens tilpas-ninger til arbeidsmarked og barneomsorg er godt beskrevet. De empiriske observa-sjonene er gjennomgående sett i forhold til annen forskning, og knyttes sammen med meir generelle refleksjoner.

Det er en beskjeden forfatter vi møter. Hun er vår vegleder gjennom hverdagsli-vets brokete vekslinger mellom arbeid, om-sorg, kontakter til slekt, venner, naboer. Analysen kommer fram gjennom struktu-reringen av stoffet, og i et balansert skifte av perspektiver mellom erfaringer fra eget

materiale og andres studier. Noen ganger kunne denne leseren ha ønsket at de egne refleksjonene var sterkere framhevet og at ansatsene til egne teoretiseringer var dristigere.

Boka er gjennomarbeidet og lettlest. Jeg vil tro at andre som interesserer seg for småbarnsfamiliers dagligliv både i forsk-

ning og i andre former for praksis vil ha stor glede av å lese den.

Clarissa Kugelberg:

*Allt eller inget. Barn, omsorg och för-
värvsarbete.*

Carlssons Bokförlag, Stockholm 1987

Kvinner i ledelse

Ved Kjersti Asland

Kvinner i ledelse er stadig sjeldne unntak. Et sentralt tema i diskusjonen om hva som skal til for at kvinner i langt større grad skal innta lederposisjoner er om det er *kvinnene* eller *lederrollen* som må endres. De to bøkene jeg skal omtale her, gir ulike svar på dette og andre spørsmål i tilknytning til kvinner og lederskap.

Kvinner i ledelse – sjeldne unntak

Et område hvor mannsdominansen er utpreget i samfunnet, er toppskiktet i organisasjoner og bedrifter. Lederskap er stadig en posisjon som stort sett innehas av menn. Kvinners inntog her er foreløpig beskjedent. De kvinnene som klatrer til topps

innen organisasjoner og bedrifter er få, selv der hvor de lavere skikt befolkes av mange kvinner.

Dette er det felles utgangspunkt for de to bøkene som er omtalt i det følgende – J.W. Macdonald, *Climbing the Ladder: How to become a woman manager* og Judi Marshall, *Woman Managers: Travellers in a male world*. Men bortsett fra det felles utgangspunktet har de to forfatterne skrevet svært så ulike bøker om emnet kvinner i ledelse.

Samme tema – ulike innfallsvinkler

Macdonald har skrevet om hvordan kvinner skal kunne klatre opp stigen til toppen

av sin organisasjon. Hun sier selv at hun har klatret halvveis, men savnet en «lærebok» beregnet på kvinner som ville opp og fram, da hun startet sin ferd oppover. Det er denne læreboken hun nå har skrevet selv. Boken har altså preg av å være en «oppskriftsbok» på hva som skal til av ulike ingredienser for å gjøre karriere. Oppskriften synes å være spesielt beregnet på sekretærer som vil endre sitt jobbinnhold og avansere i organisasjonen.

Macdonald angir i utgangspunktet de tre barrierene som hindrer kvinner i å nå opp til lederposisjoner: Kvinnene selv, mennene, og organisasjonen og dens tradisjoner. Boken går imidlertid ikke nærmere inn på disse barrierene på noen systematisk måte, og er formet som en oppskriftsbok for den enkelte kvinne. Den går konkret til verks, og forteller både hva den karrieresøkende kvinne skal gjøre og hva hun ikke skal gjøre (herunder hva hun *for all del* ikke må gjøre!) for å lykkes i sin ferd oppover på karrierestigen.

Marshall's bok er en bred studie av området kvinner i ledelse. Forfatteren gjør det tidlig klart at hennes bok ikke er en «Hvordan»-bok om kvinner i ledelse, men heller en bok om «Hva vil du» eller «Hvem er du». Hun tar for seg antakelser om kvinners evner og egenskaper, både generelt og spesielt, i forhold til gjeldende normer for ledelse, som er preget av menns premisser og verdier.

Marshall forteller om en utvikling i sin egen orientering, fra å være reformfeminist til å bli radikal feminist. Enkelt sagt gjaldt endringen synet på om det er kvinnene som skal tilpasse seg den eksisterende mannsdominerte lederrollen, eller om det er lederrollen som trenger å tilpasses kvinner. Forfatterens svar som radikal feminist er at det er behov for en revurdering av normene rundt lederskap, slik at kvinners erfaringer tillegges verdi med hensyn til lederpotensiale. Marshall's bok

rommer grundige begrepsavklaringer og en strukturert gjennomgang av foreliggende forskning. Her redegjøres også for en undersøkelse av trede kvinnelige ledere. Forfatteren har selv stått for denne undersøkelsen, med økonomisk støtte fra the Equal Opportunities Commission. Den ble utført mens forfatteren var reformfeminist.

Forfatteren går ut over den enkelte kvinnes karrieremuligheter. Hun drøfter nye normer for lederskap mer tilpasset kvinner, og ser på hvilke organisasjonsmessige endringer som vil fremme kvinner i ledelse.

Ulikheter utfyller hverandre

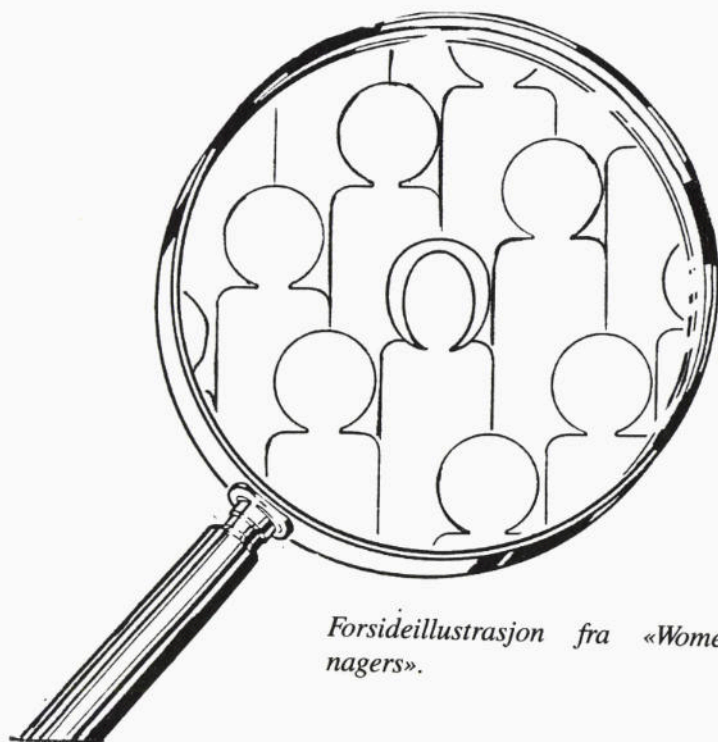
Ved å være så ulike er de to bøkene på en måte utfyllende: Marshall har med mye stoff om kvinners samfunnsmessige posisjon generelt, og en undersøkelse av 30 kvinnelige ledere og hvordan de takler det å være kvinne i en kvantitativt og kvalitativt mannsdominert verden – deres problemer og dilemmaer, og deres strategier og løsninger for å leve best mulig. Her kan vi altså lese om hva kvinner må balansere og hvorfor, og hvordan 30 kvinnelige ledere har avveid disse hensyn og funnet en farbar vei.

Macdonald gir ikke dette bakgrunnsmateriale i særlig grad, men angir *en* mulig farbar vei, som i hvert fall i *en* situasjon (for forfatteren selv i en organisasjon) har vist seg vellykket. Lest som en sjekkliste er boken nyttig. Enhver kvinne som ønsker å leve et godt liv, og kanskje avansere i en mannsdominert organisasjon, vil ha nytte av å tenke gjennom de punktene Macdonald nevner.

Macdonald etterlater spørsmål – Marshall gir svar

Men å lese Macdonalds bok som en allmenngyldig oppskrift fører galt av sted, av flere grunner:

- boken blir moralistisk, og kan leses som

Forsideillustrasjon fra «Women Managers».

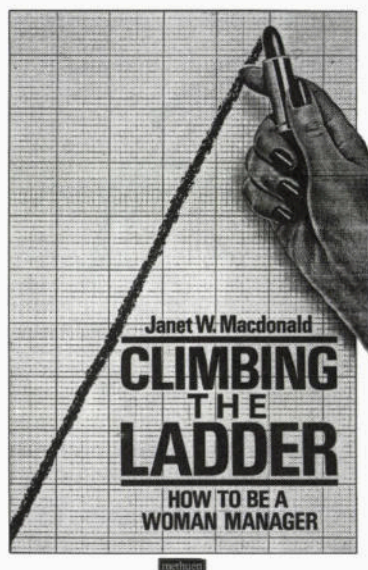
en oppskrift på en levemåte eller rolle som kvinner må tilpasse seg. Lest på denne måten gir Macdonald kvinner mindre frihet og enda flere begrensninger i en fra før «trang» kvinneverden

- de konkrete anvisningene på f.eks. påkledning og riktig oppførsel er opplagt av begrenset gyldighet, både i tid og rom
- Macdonald velger å balansere «kvinnelighet» og «mannlighet» på en spesiell måte, som kan oppsummeres som å være kvinnelig, men å legge av visse kvinnelige egenskaper. Denne balansegangen er langt fra opplagt for den enkelte kvinne i hennes situasjon. Trolig vil noen kvinner finne det riktig å veksle denne balansegangen over tid og fra situasjon til situasjon. Kanskje det allerede i dag i visse situasjoner er legitimt for kvinnelige ledere å være seg selv, og kvinnelige, fullt ut?

Kjønnsforskjeller og deres årsaker

Marshall tar utgangspunkt i at det er forskjeller mellom kvinner og menn generelt og går i dybden med hensyn til hva disse forskjellene består i i dag, framfor å prøve å forklare hvorfor vi har disse forskjellene ved å se på historie eller biologi.

Macdonald gjør det omvendt: hun gir oss en enkel historisk forklaring på hvorfor manns- og kvinnerollene er ulike, ved å gå helt tilbake til da mennene var jegere og kvinnene passet barna ved hulen. Så forkaster hun disse rollene, fordi de er urasjonelle i dag. Kvinner trenger ikke lenger kjøpe seg til mat og trygghet mot «en bit av egen uavhengighet samt litt føyeelig oppførsel». Tvert imot: «Kjøtt fins i greie plastikkpakker på supermarkedet, og vi kan velge å

ikke ha en skokk med unger rundt oss hvis vi ikke ønsker det. Vi har frihet til å forlate hulen og tjene til eget livsopphold, istedenfor indirekte gjennom mannen. Og her er vi ved sakens kjerne – tjene til livsopphold, ikke bare til lommepenger» (anmelders oversettelse). Dermed er det ingen grunn til at kvinner ikke skal innta lederposisjoner. En enkel og humoristisk innfallsvinkel til

kjønnsforskjeller og kjønnsroller. For enkel for analyseformål, men trolig utmerket som motivasjon og puff for kvinner som står på spranget til å ville forbedre sin jobbsituasjon.

Oppsummering:

Som forrett og hovedrett

Slik blir de to bøkene å sammenlikne med en forrett og en hovedrett:

Macdonald er en lettvekt, med viktigste funksjon å vekke appetitten, men ikke å mette. Med sin grundighet og bredde fungerer *Marshall* som en velkomponert hovedrett, som metter godt ved å gi mange svar, og samtidig gir leseren mye å tygge videre på.

Janet W. Macdonald

Climbing the ladder: How to be a woman manager

Methuen, London 1986

Judi Marshall

Women managers. Travellers in a male world

John Wiley & Sons, Great Britain 1984

Kvinnens spor i skrift

ved Bente Christensen

Elisabeth Aasens hovedmålsetning med denne kvinnelitteraturhistorien har vært «å trekkje fram alle dei gløymde kvinnelege forfattarane, ikkje minst dei 'små' med stor lesarkrins». Hun vil lete etter de sporene kvinner har satt i den litterære institusjon i vid forstand, og hun vil se på det som ofte kalles den «skjulte tradisjon», kvinnenens glemte historie. Grunnen til at Elisabeth Aasen kan finne denne skjulte tradisjonen ved å undersøke de kvinnelige forfatternes tekster, er at hun ser på litteraturen som en gjenspeiling av det «virkelige» livet. Dette er en litteraturoppfatning som kan diskuteres, men jeg vil la denne diskusjonen ligge, og heller gå inn på forfatterens premisser.

Kvinnens spor i skrift følger det vanlige kronologiske prinsippet for litteraturhistorisk fremstilling, med tematiske nedslagsfelter og forfatterportretter som en ytterligere ordning av stoffet. Elisabeth Aasen starter med middelalderen, og her må jeg innrømme at jeg synes stofftilfanget virker nokså knapt, og at forfatteren egentlig ikke har noe førstehånds forhold til stoffet. I stedet for å lage et eget avsnitt om denne epoken, kunne man kanskje ha tenkt seg middelalderen nevnt i et slags innledningsavsnitt?

Når vi kommer til 1600-tallet blir fremstillingen straks mer engasjert (og engasjerende). Gjennom de to markante kvinneskikkelsene som trekkes frem, Leonora Christina og Dorothe Engelbretsdatter, får vi et godt innblikk i perioden (og lyst til å lese mer). Særlig for de av oss som fra

tradisjonell norsk litteraturhistorie har fått inntrykk av at Dorothe Engelbretsdatter er litteraturens mest bedrøvelige tåreperse, kommer Elisabeth Aasens avsnitt om henne som et nyttig korrektiv.

Behandlingen av 1700-tallet viser i hvor stor grad norsk litteratur henger sammen med og er avhengig av den øvrige europeiske litteraturen. Dette burde kanskje også ha vært trukket mer frem i behandlingen av de andre århundrene.

Den perioden Elisabeth Aasen virker som om hun har størst affinitet til er 1800-tallet. Her er en interessant fremstilling av den kvinnelige erindringslitteraturen på begynnelsen av århundret, representert ved navn som Conradine Dunker og Christiane Koren. Dette er forøvrig en type litteratur som forfatteren ut fra sitt litteratursyn naturlig nok er opptatt av, og hun har greid å formidle sin entusiasme til leserne. Undertegnede har fått svært lyst til å utforske denne litteraturen nærmere, både i litterært og kulturhistorisk øyemed.

Et viktig trekk fra 1800-tallet som Elisabeth Aasen trekker frem er utviklingen av en «kvinnelig» roman, en genre som så å si vokser frem av erindringslitteraturen, og som hittil har vært lite påaktet. Her er det mange interessante problemstillinger å arbeide videre med, også for mannlige litteraturhistorikere. For noe av det Elisabeth Aasen setter fingeren på, er at den måten vi vanligvis deler inn litteraturhistorien på, fra midten av 1800-tallet til begynnelsen av

1900-tallet, med romantikk, realisme, naturalisme, nyromantikk, nyrealisme – ikke stemmer så godt når en tar de kvinnelige forfatternes produksjon med i betraktning. Kanskje kan vi en dag få en nyskrevet «tvekjønnet» litteraturhistorie?

I forbindelse med dette punktet blir det forøvrig problematisk når Elisabeth Aasen sier at hun ikke vil beskjeftige seg med formelle spørsmål, fordi litterære epokeinndelinger i så høy grad hviler nettopp på formelle kriterier.

Et problem Elisabeth Aasen trekker frem, er forholdet mellom underholdningslitteratur og det såkalte «seriøse» forfatterskap. Det er jo slik at kvinner ofte har produsert mindre lødig litteratur, eller er det kanskje slik at litteraturen blir regnet for mindre lødig nettopp fordi det er kvinner som produserer den? Når det gjelder forholdet mellom viktige og mindre viktige forfatterskap har forfatteren i forordet påpekt at hun først og fremst vil trekke frem forfattere som ikke har vært så mye omtalt tidligere. Men det forhindrer ikke at antall sider virker styrende på leserens oppfatning av hvor viktig en forfatter er, og da virker det underlig at en forfatter som Magdalene Thoresen har fått fire sider, mens for eksempel Nini Roll Anker må nøye seg med knappe to, selv om hun blir fremstilt under overskriften «Den første store forfattargenerasjonen».

Dette nevner jeg også fordi Elisabeth Aasen tross alt foretar en vurdering av hvilke kvinnelige forfattere som skal med i litteraturhistorien og hvilke som skal utelates. Det er ingen fullstendig uttømmende liste over kvinnelige forfattere, det ser vi kanskje aller tydeligst i vårt eget århundre, hvor for eksempel bare en brøkdel av alle de kvinnene som skrev de såkalte «ungpikebøkene» er tatt med.

Det virker også som om Elisabeth Aasen er farlig nær en tradisjonell undervurderende holdning i behandlingen av barnelitteraturen, som i nokså høy grad kan sies å være en «kvinnelig» genre. Å skille den ut som eget avsnitt viser vel også at Elisabeth Aasen mener at det er de tekstene som er rettet til et voksent publikum som er den «egentlige» litteraturen?

Når det gjelder genrene forøvrig, ser det ut til å være prosafortellinger som utgjør hovedmengden av kvinnes tekster. Både lyrikk og drama har fått liten plass i forhold til dette, og en kan spørre seg selv om det virkelig er en så skjev fordeling av genrene i kvinnes litterære produksjon, eller om det er forfatterens fremstilling som gjør at det virker slik.

I tillegg til en tematisk og biografisk oppdeling av stoffet, har Elisabeth Aasen også forsøkt å trekke inn forholdet til den litterære institusjon. Hun har blant annet et avsnitt om nynorsk offentlighet og kvinnes plass i den. Her er det mye stoff til diskusjon og muligheter for interessante perspektiver ved å følge linjene både til dansk-norsk litteratur og til europeisk kulturtradisjon. En forfatter som for eksempel Hulda Garborg var jo alt annet enn en heimfødning...

Men akkurat når det gjelder forholdet til det nynorske, har jeg en liten bemerkning til språkformen i *Kvinnens spor i skrift*. Jeg sjeneres av at fremstillingen skifter mellom nynorsk og bokmål, og jeg synes nok at siden boka er kommet ut på Det Norske Samlaget, kunne nynorskb Bruken gjerne ha vært gjennomført. Eller er det kanskje et forsøk fra forlagets side på å «sukre pillen» for leserne som vanligvis sverger til bokmål?

Elisabeth Aasen stanser fremstillingen sin ved den annen verdenskrig, fordi hun mener at de kvinnelige forfattere som har kommet til i senere tid stort sett er blitt godt

ivaretatt i moderne litteraturhistorier. Det kan jeg forsåvidt være enig i, men jeg tror det er viktig å være oppmerksom på et faktum Elisabeth Aasen også er inne på: nemlig at visse kvinnelige forfattere faller gjennom maskene i litteraturhistorien fordi de ikke passer inn i de gjengse kategoriene, det være seg feministiske eller andre. Jeg kan i farten nevne to interessante forfatterskap som det er svært stille om, nemlig Solveig Christov og Kate Næss. Derfor kan en kanskje tenke seg at Elisabeth Aasen om noen år kunne fullføre prosjektet sitt opp til vår egen tid?

Hvem passer så denne boka for? Elisabeth Aasen sier at den i prinsippet henvender seg til alle interesserte, og det tror jeg godt at den kan gjøre. Språket er ikke spesielt tyngt av faguttrykk, den typografiske fremstillingen er tiltalende, med et ganske fyldig billedmateriale og bred marg, hvor

det er plass for både forfatterens tilleggsopplysninger og for leserens egne notater. Det finnes også en imponerende bibliografi, det gjelder såvel enkeltforfattere som generelle problemstillinger.

Er boka så noe for kvinneforskere og andre profesjonelle litteraturvitere? Ja, det tror jeg absolutt. Selv kan jeg tenke meg å bruke den både som oppslagsverk og som inspirasjon til å utforske videre de problemstillingene jeg har nevnt og flere andre som ligger og venter. La meg til slutt tilføye at selv om det er en hel rekke problematiske sider ved et slikt kvinnelitteraturhistorieprosjekt, noe forfatteren selv er fullt klar over, er *Kvinnens spor i skrift* et stort og viktig tilskudd til norsk litteraturhistorie.

Elisabeth Aasen

Kvinnens spor i skrift

Det Norske Samlaget, 1986

LITTERATUR-

KOMMENTARER

Utvärdering av universitet och högskolor

Det er blitt en internasjonal trend at kravene ved universiteter og høyskoler øker når det gjelder å redegjøre for resultater og anvendelse av ressurser. Dette har å gjøre med forskningens og utdanningens økende betydning for samfunnet, samtidig som kostnadene når det gjelder denne virksomheten blir stadig mer belastende. OECD har f.eks. gjennom flere konferanser satt søkelyset på evaluering av medlemslandenes høyere utdanning og forskning.

I Sverige forsøker man å møte kravet om bedre formidling og økt effektivitet bl.a. ved å gi universiteter og høyskoler større frihet med hensyn til å skaffe seg ressurser fra ulike hold. Dette sier Marianne Bauer i et arbeidsnotat fra Universitets- og Högskoleämbetet, Stockholm. Hun belyser evaluering av universiteter og høyskoler med eksempler fra fire land, Frankrike, Storbritannia, Nederland og USA.

Som konklusjon på undersøkelsen fremholder hun at en slik sensitiv oppgave som dette er, naturligvis avspeiler de fire landenes nasjonale tradisjoner og vurderinger: amerikansk markeds konkurranse, nederlandsk autonomi, britisk rådgivning og et fransk forsøk på å forene selvstyre og sentral kontroll. Ingen av disse systemene passer helt til andre lands tradisjoner. Men de

kan tjene som rettesnor når man skal utarbeide retningslinjer for 1) utad å redegjøre for egen virksomhet og 2) innad stimulere til utdanning og forskning.

Marianne Bauer

Utvärdering av universitet & högskolor – exempel från fyra länder

Arbetsrapport nr. 1/1987 fra

Universitets- och Högskoleämbetet, Stockholm.

Kvinnens stilling i dagens Polen

I avhandlingen *Befrielse eller exploatering* (fil.dir. eksamen, Göteborgs Universitet, 30. okt. 1987) beskriver og diskuterer Sabina Cwejman kvinnens stilling i Polen i dag. Kvinnens stilling preges av å være sterkt influert av forventninger og krav fra tre forskjellige institusjoner som innbyrdes kjemper om makten: Den sosialistiske staten, den katolske kirken og frigjøringsbevegelsen. Konflikten mellom disse institusjonene gjenspeiler spørsmålet om makt og innflytelse, men ingen av dem gjør seg til talerør for et revolusjonerende nytt syn på kvinnen.

På tre områder innen samfunnet har kvinnens stilling bedret seg etter 2. verdenskrig, nemlig innen reproduksjon, produksjon og i det offentlige liv. Men kvinnens økte tilskudd til familiens økonomiske underhold har ikke blitt fulgt opp av økt engasjement fra mannens side i omsorgsarbeidet. Det at kvinner mer og mer har valgt å gå inn i tradisjonelle mannsyrker, har heller ikke ført til noen økning av menn innen yrker som historisk sett har vært dominert av kvinner. Tvert imot, man har fått en situasjon som i Polen går under betegnelsen «feminisering av yrkeslivet». Det er interessant å se likheten i kvinners levekår i det

sosialistisk styrte Polen og i de vestlige demokratier.

Sabina Cwejman, som inntil hun forlot Polen i 1970 trodde hun hadde vokst opp i et samfunn med like utviklingsmuligheter for alle, uansett kjønn, religion og sosial bakgrunn, konkluderer slik:

- En større likhet innen omsorgsarbeid vil kreve kostbare reformer fra statens side.
- En større likhet innen det offentlige vil kreve at makthaverne gir avkall på noe av sin makt, ved å la kvinnene organisere seg og slippe til blant lederne.
- En større likhet mellom kjønnene vil også kreve at kirken og frigjøringsbevegelsen ikke bare forandrer sine idealer, men også sin struktur.

Hvis alt dette blir oppfylt vil kvinnene få større spillerom, og mulighetene for likestilling kunne kanskje bli reelle.

Sabina Cwejman:

Befrielse eller exploatering? Om kvinnoliv i statens, kyrkans och frihetsrörelsens Polen

Avhandling for fil.dir. eksamen, Sociologiska inst., Göteborgs Universitet, 1987.

Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen 1985

NAVFs utredningsinstitutt gjennomfører årlig undersøkelser av arbeidsmarkedet for høyere utdannet arbeidskraft. Allmennlærerkandidater kom med i disse undersøkelsene i 1984, og førskolelærerkandidater i 1985. På oppdrag fra Norsk Lærerlag publiseres i denne rapporten en del resultater fra undersøkelsen av allmennlærerkandidatene fra 1984 og 1985, og fra undersøkelsen av førskolelærerkandidatene fra 1985.

Resultatet av undersøkelsen viste bl.a. at 77 prosent av førskolelærerne var i relevant arbeid et halvt år etter eksamen, mens det

var 0,7 prosent som var i arbeid der utdanningen som førskolelærer ikke var relevant. Andelen førskolelærere som studerte videre et halvt år etter eksamen var 8 prosent. Av dem som studerte videre etter avsluttet førskolelærerutdanning oppgav 79 prosent at de studerte på heltid. 16 prosent oppgav at antakelser om vansker på arbeidsmarkedet var viktigste årsak til at de studerte videre. 13 prosent hadde «annen hovedaktivitet», dvs. omsorgsarbeid i hjemmet, reiser o.l.

Allmennlærerne fra samme år har en lavere andel yrkesaktive i relevant arbeid. Andelen kandidater i arbeid som ikke er relevant i forhold til utdanningen er 32 prosent. Andelen allmennlærere i «annen hovedaktivitet» utgjør 5,8 prosent.

De fleste yrkesaktive kandidatene er midlertidig ansatt. Andelen kandidater med full stilling er 67 prosent for førskolelærerne og 61 prosent for allmennlærerne. Hovedårsaken til at kandidatene arbeider deltid er at det ikke har vært mulig for dem å få full stilling.

Arbeidsmarkedet et halvt år etter eksamen 1985

En undersøkelse av kandidatene fra allmennlærerlinjene og førskolelærerlinjene ved lærerhøgskolene
Notat 6/87 NAVFs utredningsinstitutt

Studier av kvinners økonomiske stilling og faren for fattigdom ved enkestatus og skilsmisse

Omtale av en forskningsrapport i *National Science Foundations News*, 11. mai 1987

I en nylig avsluttet forskningsrapport, der

man har undersøkt virkningen av skilsmisse, arbeidsløshet, pensjonsalder og enkestatus på kvinners og barns levekår, fremgår det at kvinners økonomiske stilling fortsatt i høy grad er avhengig av menn.

Forskere som har analysert elleve års datamateriale, basert på levekår og inntekter for mer enn 7000 familier fra hele USA, konkluderer med at nyskilte mødre og deres barn, og eldre kvinner som blir enker, ofte er utsatt for dramatiske inntektstap.

For disse kvinnene er muligheten for vedvarende fattigdom i fem år eller mer, mer enn dobbelt så stor som ved arbeidsløshet, ifølge Greg J. Duncan ved Institutt for samfunnsforskning, Universitetet i Michigan, og Richard Burkhauser fra Vanderbilt Universitet.

Forskerne hevder videre at fordi mer enn 90 prosent av barn med skilte og separerte foreldre fortsetter å bo hos moren etter bruddet, risikerer også barna en betydelig reduksjon i levestandard.

Ved å vise til grensene for eksistensminimum – fastsatt av den føderale regjering – fastslår man at ekteskapsbrudd fordobler antall tilfeller av fattigdom blant barn (ca. en fjerdedel av barna i undersøkelsen levde i fattigdom som følge av skilsmissen, mens ca. en åttendedel av barna hadde levd i fattigdom mens foreldrene var gift).

I løpet av det første året etter en skilsmisse sank levestandarden blant kvinnene gjennomsnittlig 30%, mens levestandarden blant skilte menn faktisk steg med 10–15%!

Som grunnlag for sine undersøkelser bygger forskerne på data hentet fra «Panel Study on Income Dynamics» (PSID) for perioden 1969-79, en database opprettet av National Science Foundation (NSF). Forskningsrapporten behandler spesielt en undersøkelse basert på denne databasen, foretatt av Duncan og Saul Hoffman ved universitetet i Delaware.

Andre informasjonskilder, som f.eks.

USAs folkeregister, kan skaffe til veie aggregerte demografiske data for bestemte tidspunkt. Imidlertid hevder Duncan at PSID er spesielt verdifull, fordi denne databasen gjør forskerne i stand til å følge folks økonomiske og familiære forandringer år for år.

Forskerne slo også fast at inntektsøkninger som skilte kvinner hadde oppnådd, ble utlignet ved opphør av barnetrygd og underholdsbidrag. De ca. 50% av skilte kvinner som ikke hadde giftet seg igjen etter 5 år, oppnådde ingen inntektsøkninger utover det inntektsnivå som ble etablert umiddelbart etter skilsmissen. Inntektstap forårsaket av manglende bidrag viste seg å være mest merkbart for familier som hadde hatt høy levestandard før bruddet.

Forskningsrapporten omhandler også informasjon fra en annen database, «Retirement History Survey», som viser at eldre enker løper en atskillig større risiko for økonomiske vanskeligheter enn de gjorde da mennene deres levde. Dette gjelder uavhengig av hvilken form for pensjon mannen var involvert i.

Ifølge Duncan vil imidlertid eldre kvinner være mindre utsatt i fremtiden pga. forbedrede pensjonsordninger og det faktum at kvinners deltakelse i yrkeslivet er stadig økende. Kvinner vil oppnå større beskyttelse mot dramatiske inntektstap etter hvert som kvinners og menns yrkeskarriere blir mer like.

Kvinner på agronomkurs 1985

I forbindelse med prosjektet «Bygdekvinners voksenopplæringsvalg» er det kommet ut en rapport om *Kvinner på agronomkurs 1985*. Formålet med prosjektet er å finne fram til voksenopplæringstilbud som kan øke bygdekvinnes mulighet til lønnet arbeid som de trives med. En undersøkelse

blant bønder i Oppland viser f.eks. at 47 prosent av mennene har landbruksfaglig utdanning, men bare to prosent av kvinnene. I Valdres er 30 prosent av arbeidsstyrken sysselsatt i primærnæringen, og vel 20 prosent er kvinner.

Bør dagens tilbud om agronomkurs for voksne legges opp annerledes for å imøtekomme bygdekvinnes behov? Ofte er det mangelen på avlastning i hjem og fjøs som for mange er den største hindringen for å ta videreutdanning. Tilpasning av tidspunkt og samkjøring av barnepass kan således bli et ledd i praktisk tilrettelegging, ifølge prosjektansvarlig Dea Haug Storaas. Hun mener også at rapporten bør tas som nok et innlegg om hvor nødvendig det er å behandle kvinner positivt forskjellig for å gi dem de samme muligheter som menn innenfor yrkesutdanningen. Først når jenter i like stor grad som gutter har egen yrkesutdanning, vil forskjellsbehandlingen være unødvendig.

Kvinner på agronomkurs 1985

Dea Haug Storaas

Østlandsforskning 1987

Visst kan kvinner lede

«Kvinner til ledelse» er et toårig prosjekt i Statens personaldirektorat i FADs regi. I den forbindelse er det utgitt en rapport som omhandler startfasen på prosjektet som har to hovedaktivitetsområder:

- likestillingsarbeid ledet av en arbeidsgruppe i hver etat
- et lederutviklingsprogram for kvinner fra disse etatene.

«Kvinner til ledelse» er et omfattende prosjekt som involverer 80 personer i arbeidet med å bedre kvinners karrieremuligheter og å få flere kvinner inn i ledende stillinger. Her utvikles lederkompetanse og bevissthet om ledelsesfunksjoner i egen virksom-

het. En vil også utvikle kunnskap om hvordan organisasjonen hemmer effektive løsninger av egne oppgaver ved at den ikke utnytter kvinnenens ressurser på en fornuftig måte. Her utvikles viktig innsikt og nye ideer på det personalpolitiske feltet.

Det er også utgitt en prosjektplan og en folder i forbindelse med prosjektet. Nærmere opplysninger om «Kvinner til ledelse» fås ved: Utviklingsavdelingen, Statens personaldirektorat, Fredensborgveien 24, Boks 8179 Dep., 0034 Oslo 1. Prosjektansvarlige er Ingrid Kvåle, Sissel Hagedorn, Arnny Floden og Kjell Otto Bjørnå.

Kvinner til ledelse

Prosjektrapport nr. 1

Statens personaldirektorat 1987

Metodiske spørsmål i forskning om likestilling

Fra EOC – Equal Opportunities Commission i England – har det kommet et hefte i serien EOC Research Bulletin som handler om metodiske spørsmål i forskning om likestilling mellom kjønn.

Serien har som formål å gi ut et konstruktivt bidrag til likestillingsdebatten og å informere så mange som mulig om resultatene innen ny forskning utført av EOC. Siste nummer tar utgangspunkt i et seminar med temaet «Researching Women's Issues». Det viser seg at det å forske på kjønnsforskjeller ved å bruke konvensjonelle vitenskapelige metoder, ikke holder. Metodene klarer ikke å fange opp detaljer og nyanser, og dette bekymrer forskerne. To av artiklene i heftet tar opp dette temaet: *Researching women's issues – retrospect and prospect* (Richard K. Brown) og *Use of quantitative methods in researching issues which affect women* (Audrey Hunt). Andre temaer på seminaret

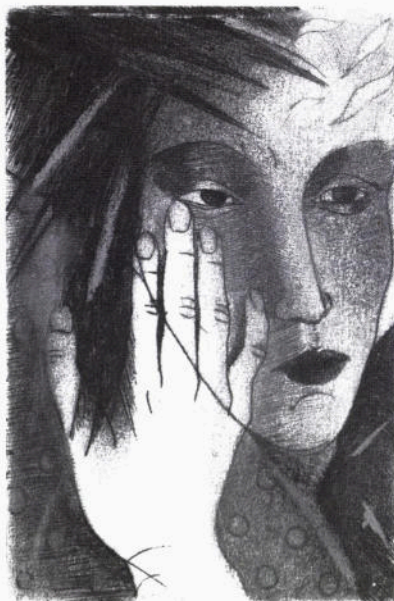
gjengitt i heftet skal kort nevnes: *The secondary analysis of data on women's employment* (Shirley Dex), *The social classification of women* (Helen Roberts), *Classification of women's occupations* (Roger Thomas) og *Some methodological issues in the interpretation of data relating to girls' performance in mathematics* (Valerie Walkerdine, Rosie Walden & Charles Owen).

EOC Research Bulletin
No. 10, Autumn 1986
Manchester, England

Kvinneres dikt om kjærlighet

Fra Sapfo til Vita Andersen

Dette er tittelen på en antologi som Ragnhild Bugge har samlet. Vi sakser fra forordet i boka:

«På den tiden da kvinner begynte å skrive lyrikk i Norden, var det vanlig at de utstyrte bøkene sine med et unnskyldende forord. Det skulle liksom rettferdiggjøre at de våget å stå offentlig frem på tross av sitt kjønn. Slik er det ikke lenger. Derimot er det stadig mer alminnelig å protestere mot at kvinners litteratur skilles ut og plasseres i gruppe for seg. Må vi ikke snart være ferdige med å behandle den kvinnelige og den mannlige diktningen ulikt? Det er jo det skrevne ord som er det vesentlige. Ingenting annet. Og hvem har egentlig lyst til å stilles i bås?

Det er bare det at kvinners litteratur aldri har vært skikkelig integrert i litteraturhistorien. Så hvordan skal vi da kunne klare å forholde oss til den på like fot med den mannlige? Når det gjelder lyrikken, blir det gjerne hevdet at kvinner tidligere holdt seg bort fra genren, en påstand det er lett å finne belegg for om vi legger de mer generelle oppslagsverkene til grunn.

Likevel er det en kjensgjerning at lyrikken er den eldste skjønnlitterære genren skrivende kvinner har tatt i bruk. (...)

Den kvinnelige lyrikken utgjør et stort og relativt uutforsket område. En mulig forklaring på at den ikke er ofret større oppmerksomhet, kan være at det jevnt over dreier seg om en diktning som har vært vanskelig tilgjengelig. Siktemålet her er i alle fall å presentere lesverdig poesi i et utvalg som nesten uten unntak består av jeg-dikt rettet mot et mannlig han eller du. Samlingen er grunnet på subjektivt skjønn og eget letarbeid. I tillegg baserer den seg på det tekstmaterialet som etter hvert er skaffet til veie i kjølvannet av den moderne kvinnebevegelsen.

For oversiktighetens skyld er alle diktene i utvalget ordnet kronologisk etter forfatterens fødselsår. Over halvparten av dem stammer fra Norden, med hovedvekt på de norske. De svenske og danske er gjengitt på originalspråkene. Bibliografien bak oppgir

hvilke bøker som er benyttet. Hver av forfatterne er på sin side gitt en kort presentasjon som innledning til diktene. Den er ikke ment å være fyllestgjørende. Det er heller ikke tekstutvalget. Om noen vil vite mer, må de gå til kildene. Det er utvilsomt bryet verdt.»

*Kvinnens dikt om kjærlighet
Fra Sapfo til Vita Andersen*
En antologi ved Ragnhild Bugge
Den norske Bokklubben 1987

Kvinnekår i slummen

Levevilkårene i et slumkvarter kan være deprimerende for alle som bor der, både menn, kvinner og barn. Allikevel er det særlig grunn til å sette søkelyset på nettopp kvinnes situasjon. Det mener Kvindernes U-landsudvalg i København, som har utgitt boken *Kvindekår i slummen – indtryk fra Latinamerikas storbyer*.

Kvinnene tilbringer som oftest hele dagen i slummen, i motsetning til mennene som er på arbeid. De har ansvaret for barnas oppvekst og familiens trivsel til tross for håpløse forhold, som f.eks. mangel på rent vann, kloakker, renovasjon, veier osv. Det er som oftest kvinnene som gjør en innsats for å skaffe disse tingene til kvarteret, samtidig som de passer husholdningen og bidrar til familiens økonomi. Mange kvinner er også alene om forsørgeransvaret. Allikevel blir deres behov ofte glemt når planleggerne omsider bestemmer seg for å gjøre noe med slumproblemene.

Med utgangspunkt i Latinamerikas storbyer skildrer boken en rekke kvinners personlige leve- og boforhold. Videre bringer de eksempler på kvinners aktive deltakelse i slumbevegelser og på individuelle initiativ for å bedre forholdene.

Kvindekår i slummen – indtryk fra Latinamerikas storbyer
Kvindernes U-landsudvalg, Landsgreven
7, 3. tv, 1301 København K

UNESCO og Norge

Rapporten er laget på grunnlag av foredrag, debattinnlegg og drøftinger på høringsmøtet om UNESCO-aktiviteter i Norge, arrangert av Den norske nasjonalkommisjon for UNESCO 22.–24. oktober 1986.

Enkelpersoner, organisasjoner og institusjoner som har arbeidet eller arbeider innenfor UNESCOs kompetanseområde ble invitert til å bidra med tanker og ideer til norsk UNESCO-arbeid i 1980- og 1990-årene.

Hovedhensikten med høringen var å få et tilnærmet helhetsbilde av norske erfaringer fra samarbeid med UNESCO, og UNESCO-kommisjonen opplevde høringen både som lærerik og inspirerende. Erfaringene herfra vil bli benyttet i kommisjonens videre arbeid.

Blant de emner som ble tatt opp under høringen kan bl.a. nevnes:

- UNESCO og Norge
- UNESCOs arbeid med mediaspørsmål
- UNESCOs arbeid innen vitenskapsområdet
- UNESCOs arbeid med menneskerettighetsspørsmål og fredsforskning/konfliktforskning
- Kvinner og utdanning
- UNESCOs arbeid med kvinnespørsmål
- UNESCOs arbeid med utdanningsspørsmål
- UNESCOs arbeid med kulturspørsmål
- Kulturbevaring/kreativitet
- UNESCO – bidrag til fred?

UNESCO og Norge: Høringsrapport
Den norske nasjonalkommisjon for UNESCO
Klingenberggt. 5

0161 Oslo 1

tlf. (02) 42 62 63/42 64 35

Kvinner i arkeologi i Norge – K.A.N.

I et innholdsrikt K.A.N. nr. 4 tas temaer fra tidligere publiserte artikler opp igjen, og helt nye introduseres.

Elisabeth Arwill-Nordbladh setter Hanna Rydhs virke som kvinnehistorieforsker inn i et samfunnsmessig/kvinnehistorisk perspektiv, og analyserer dessuten den ideologi som kan spores i hennes syn på forhistoriske kvinner.

En annen gjenganger i den «arkeologiske kvinne-debatten», denne fra den helt fjerne fortid, møter vi i Stig Welinders bidrag. Welinder bruker Bäckaskogkvinnen som utgangspunkt for en elegant demonstrasjon av sitt poeng: Tolkninger skjer innen visse rammer. Skifter man utgangspunkt kan samme informasjon gi opphav til helt nye tolkninger, i arkeologien som i alle andre fag.

Hovedartikkelen bygger på en hovedfags-spetsiale som Jytte Nielsen og Bodil Nør-gaard skrev i fellesskap til sin eksamen, avlagt ved Forhistorisk institutt ved Universitetet i Aarhus. I artikkelen er hovedvekten lagt på nettopp en gjennomgang av mulige rammer for tolkninger. Vi presenteres også for forklaringsmodeller fra psykologisk forskning. Artikkelen kommer også inn på matriarkatsteorier, som lenge har vært betraktet som foreldede og en smule latterlige. Spesielt i norsk debatt har slike teorier blitt oppfattet som lite relevante. Like fullt er de en del av den «feministiske kulturarv», som vi gjør klokt i å orientere oss innenfor.

De to sistnevnte artiklene er forøvrig med på å avlive myten om at arkeologisk kvinneforskning til nød kan drives med utgangspunkt i «mer utviklede» samfunn fra bronsealder og helst jernalder. Forfatterne har vist at det går an, det er mulig å stille de

relevante spørsmålene. Svarene vi får er knapt evig gyldige, men de øker vår innsikt her og nå.

K.A.N.

Kvinner i arkeologi i Norge 4

Redaksjon v/ Torunn Herje og Birgitta Wik

UNIT, Museet

Erling Skakkes gt. 47 B

7013 Trondheim

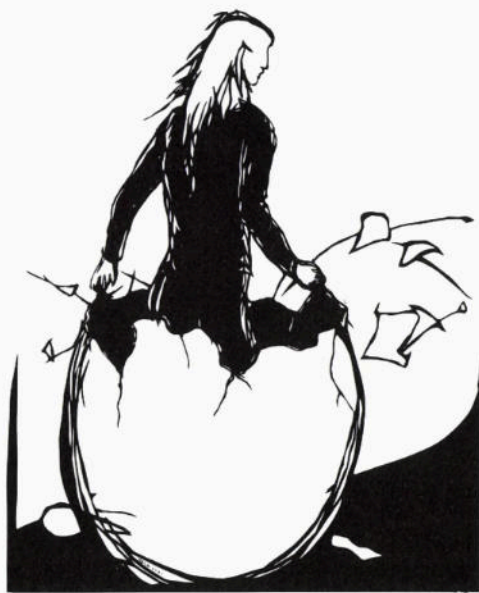
«Jyden hun er sterk og sej» – Etablererkurs

Iværksættergruppen, Århus Amtskommune, har fra 1984 og frem til i dag avviklet sine første fire «Iværksætterkurs». Disse kursene har fortrinnsvis vært for kvinner. Rapporten *Jyden hun er sterk og sej* er et resultat av en evaluering av disse kursene.

Kursenes formål har vært å sette de kvinnelige deltakerne i stand til å starte opp egne virksomheter, og resultatene har vært ca. 20% bedre enn tilsvarende kurs arrangert av andre.

Vedlikeholdelse og utvidelse av kvinnes kvalifikasjoner er det viktigste i kurs-sammenheng. Men det bør også nevnes at de ca. 50 nye jobbene som klart kan tilbakeføres til kursene, svarer til en stor besparelse på midlene til arbeidsløshetsstrygd. Investeringene til kursaktivitetene beløper seg til under 1/10 av dette beløpet.

Rapporten tar for seg forskjellige spørsmål. Den setter søkelyset på det som kjennetegner de kvinner i Århus fylke som er selvstendige næringsdrivende. Den tar videre for seg kursdeltakerne med hensyn til bakgrunn, bransjevalg og holdninger. Vi blir også gitt innsikt i hvordan kursene som sådan er lagt opp, og hva deltakerne selv

Forsideillustrasjon til rapporten.

mener. Til slutt tar rapporten opp spørsmålet om hva som kan gjøres for å støtte kvinnelige gründere.

Rapporten er laget på grunnlag av en bevilgning fra Teknologirådet i Århus, og kan bestilles hos

Iværksættergruppen
Haslegårdsvænget 18-20
DK-8210 Århus V.
Tlf. 095-45-6-15 22 55

Kvinnlige forskare föreläser om kön, makt och arbetsdelning

Denne forskningsrapporten består av seks forelesninger holdt på Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, våren 1987. Kvinnelige forskere ble innbudt til å forelese om sin pågående forskning, som kan sammenfattes under temaet *Kjønn, makt og arbeidsdeling*.

Kvinneforskning innbefatter i dag den forskning som synliggjør kvinner og kvinners situasjon. Dette i motsetning til den såkalte «kjønnsnøytrale» forskningstradisjonen, som gjennom kritikk fra kvinneforskningen har vist seg å være alt annet enn kjønnsnøytral. Forelesningene omhandler for en stor del diskusjoner omkring dette.

Harriet Bjerrum-Nielsen (Norge) diskuterer analytisk reduksjonisme i sosiologi og psykologi, og bruker eksempler fra studier av jenter og gutter i ungdomsskolen.

Anette Bochorst (Danmark) analyserer morsrollen ut fra et historisk og politisk perspektiv, gjennom sammenlikninger mellom Skandinavia og England.

Kajsa Sundström-Feigenberg (Sverige) tar for seg reproduksjonens betydning i kvinners liv, hvordan den i ulike tidsepoker har påvirket kvinners livssyklus.

Jacquelyn Zita (England) viser blant annet hvordan kjønnsforskjellene i arbeidslivet er blitt større ved innføringen av ny teknologi. Hun tar for seg forskjellen mellom hva kvinner og menn kan gjøre *fysisk* og hva de faktisk kan gjøre *sosialt* («sex» kontra «gender».)

Jitka Lindén (Sverige) diskuterer i sin forelesning problemene med å skape en *kvinnelig forskeridentitet* i et manns- og middelklassedominert forskningsmiljø.

I rapporten presenteres de kvinnelige forskerne gjennom et intervju med hver enkelt. Dette for å understreke hvor viktig *forskeren selv* og *det personlige utgangspunktet* er i *all* forskning, noe som kvinneforskningen har vist.

Kvinnlige forskare föreläser om kön, makt och arbetsdelning

Redigert av Barbro Svensson

Forskningsrapport nr. 93 fra Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet 1987

Down with stereotypes!

Eliminating sexism from children's literature and school textbooks

Store fremskritt er blitt gjort i erkjennelsen av at kvinner og menn har like rettigheter. Det er allikevel langt igjen før dette er en realitet, og beslutningstakere i mange land er opptatt av å få likestilling gjennomført i praksis.

Sammen med flere andre organisasjoner innen FN har UNESCO spilt en viktig rolle med hensyn til å understreke betydningen av likeverd mellom kjønnene. For å motarbeide fordommer og oppmuntre til ny innsats for likestilling, har UNESCO lansert et omfattende program for å gjøre folkeopinionen oppmerksom på problemet med kjønnsdiskriminering i barnelitteratur og skolebøker. Programmets målsetting er å oppmuntre til, fremme og støtte tiltak for å fjerne diskrimineringen.

Dette er bakgrunnen for utgivelsen av rapporten *Down with Stereotypes!* Den er skrevet av Andrée Michel, forskningsleder ved «Centre National de la Recherche Scientifique» (CNRS) i Paris. Selv om rapporten er basert på fransk forskning, har den også internasjonal verdi, i og med at Michel understøtter sine konklusjoner ved å vise til undersøkelser i UNESCOs regi fra andre deler av verden.

Publikasjonen, som UNESCO håper skal bidra til å blottlegge og eliminere kjønnsdiskriminering i skolebøker, er først og fremst tenkt benyttet av forleggere, forfattere, illustratører og redaktører av barnebøker generelt. Det er først og fremst disse som har muligheten til å påvirke folks holdninger, og derigjennom utvikle forståelsen for likeverd og respekt uansett kjønn.

Rapporten burde også være av interesse for alle som er opptatt av de samme målsettingene.

Andrée Michel

Down with stereotypes! Eliminating sexism from children's literature and school textbooks

UNESCO 1986

7 Place de Fontenoy, 75 700 Paris

Sykepleiermangelen

Omkring 1980 pekte prognosene fram mot et betydelig sykepleieroverskudd i 1990. Gjennom 1980-åra er det imidlertid blitt klart at det tvert om er stor mangel på sykepleiere i Norge. Hva slo feil i prognosen, hva peker utviklingen i første halvdel av 1980-åra fram mot, og hvordan kan en angripe sykepleiermangelen? Disse spørsmålene forsøker Dag Hofoss og Elisabeth Gjerberg Buxrud å svare på i en 85 siders rapport fra Gruppen for helsetjenesteforskning. De to var selv medansvarlige for den gale prognosen i sin tid.

I den siste delen av rapporten drøfter Hofoss og Buxrud, bl.a. på grunnlag av informasjon samlet inn i samarbeid med Norsk Sykepleierforbund, hvilke muligheter som foreligger for å bringe ikke-yrkesaktive sykepleiere til yrket.

Dag Hofoss og Elisabeth Gjerberg Buxrud:

Sykepleiermangelen

Rapport nr. 4, 1987

Statens institutt for folkehelse

Gruppe for helsetjenesteforskning

Geitmyrsveien 75, 0462 Oslo 4

Kjønn, arbeid og likestilling

Arbeidsforskningsinstituttet (AFI)*, som

er et statlig forskningsinstitutt under administrativ ledelse av Kommunal- og arbeidsdepartementet, har definert et nytt programområde kalt *Kjønn, arbeid og likestilling*. Det bygger bl.a. på de tidligere forskningsprogrammene *Familie og arbeid* og *Kvinner og arbeid*. Internt notat nr. 8/87 informerer om medarbeidere og pågående prosjekter innen programområdet *Kjønn, arbeid og likestilling*.

Arbeidsforskningsinstituttet arbeider for tiden med å bygge opp et eget langsiktig programområde omkring temaene arbeid og familie, kjønnskultur og arbeidsorganisasjon, likestilling og medvirkning, karriereutvikling, ledelsesformer m.m.

Kjønn, arbeid og likestilling

Notat nr. 8, 1987

Arbeidsforskningsinstituttet
Stenberggt. 25, P.b. 8171 Dep.,
0034 Oslo 1

* Tidligere Arbeidspsykologisk institutt.

Velferdsstat på kvinners vis

Arbeiderpartiets kvinnebevegelse vedtok et nytt kvinnepolitisk program på Landskonferansen i mars i år. *Velferdsstat på kvinners vis* introduserer leseren til Anne Berg, en kvinne blant oss andre, og følger henne i ulike faser av livet. På denne måten tar programmet opp følgende områder:

- Arbeid
- Fritid
- Barneomsorg
- Alderdom
- Helse
- Pensjon

Programmet kan bestilles fra:
Det norske Arbeiderpartis
Kvinnesekretariat
Youngstorget 2A, 0181 Oslo 1.

Likestillingsutvalget i Kirke- og undervisnings- departementet

Likestillingsutvalget i KUD ble opprettet i 1981 og administrativt styrket i 1986 i forbindelse med den nye handlingsplanen for likestilling (St.meld. nr. 69 1984-85, Om tiltak og virkemidler i likestillingspolitikken).

I *Årsrapporten for 1986* står det å lese at arbeidsoppgavene særlig har vært konsentrert om

- etterutdanning av lærere
- stimulerings tiltak for å øke antallet kvinnelige ledere i skolen
- utvikling og tiltak for å bedre læremidlene
- informasjon og kampanjer for å styrke jentenes stilling i forhold til utdannings- og yrkesvalg
- utredning av de jentedominerte utdanningene i videregående skole
- tiltak innenfor voksenopplæring.

Året har dessuten vært opptakten til utviklingen av handlingsprogram for likestilling i alle departementene.

Årsrapport 1986

Likestillingsutvalget
Kirke- og undervisningsdepartementet
Sommerrogt. 17, P.b. 8170 Dep., 0034
Oslo 1.

Unmarried mothers in changing Tswana society

Sosialantropologene Benedicte Ingstad og Sissel Saugestad har skrevet en artikkel om forhold og faktorer av betydning for ressursforvaltning i et utvalg hushold i Botswana. Artikkelen fokuserer særlig på faktorer

som skaper hushold med kvinner som overhode og et økende antall ugifte mødre. Sedvane i forhold til juridiske regler, endrede moralregler, frykt for hekseri, en tradisjon hvor ekteskapsinngåelse er en prosess som strekker seg over lengre tid, vesentlige bidrag fra mors mor og mors bror, er alle faktorer som betraktes innen et perspektiv der husholdet er et ressursystem.

Problemer med å sikre husholdets levedyktighet kommer særlig tydelig fram i perioder med krise (f.eks. tørke) eller når kritiske hendelser inntreffer (f.eks. fødsel, sykdom, død).

Benedicte Ingstad og Sissel Saugestad
Unmarried mothers in changing Tswana society – Implications for household form and viability

Forum for utviklingsstudier nr. 4, 1987
Norsk Utenrikspolitisk Institutt
P.b. 8159 Dep., 0033 Oslo 1

Ny litteratur om kvinner En bibliografi

Ny litteratur om kvinner er en bibliografi som kommer ut fire ganger i året. Indekseringen av tidsskriftartikler, oppgaver og bøker baserer seg hovedsakelig på Göteborgs universitetsbiblioteks beholdning av svensk og utenlandsk litteratur, først og fremst innen humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. Avisartikler er ikke inkludert.

Bibliografien er inndelt i 26 større tema-grupper (f.eks. Arbeid og økonomi, Biologi, Medicin och hälsa, Språk, Teknik, Naturvitenskap och matematik). Disse er alfabetisk ordnet. Referansene har opptil fem stikkord som gir et inntrykk av artikkelens eller bokens innhold. Bibliografien omfatter også forfatterregister, stikkordregister og temaregister. Den fås ved henvendelse til:

Kvinnohistoriska samlingarna
Göteborgs universitetsbibliotek
Box 5096, S-402 22 Göteborg
Sverige

Opplæring til fred. Et feministisk perspektiv

To år etter at Birgit Brock-Utne ga ut denne boka på engelsk foreligger den i norsk versjon. Hovedbudskapet hennes er at det er helt nødvendig å forstå hvordan kjønnsrolene virker dersom målet er å få slutt på opprustningen og oppdra til fred. Selv om det er fravær av krig, har vi ikke fred så lenge den strukturelle og åpne kvinneundertrykkelsen legitimeres i forskjellsbehandling av nyfødte barn, forskjell i oppmerksomhet og omsorg i familie og skole, og i overgrep mot og slavearbeid for kvinner.

Boka favner vidt og er derfor av interesse for et bredt publikum, fra grasrotarbeidere til forskere. Innholdet er ordnet i følgende fem hovedkapitler: Hva er fred? - Fredsaksjoner startet og ledet av kvinner - Fredspedagogikk - Naturvitenskap, høyere utdanning og fredsforskning - Feminisme som utgangspunkt for effektiv nedrustning.

Den engelske utgaven (*Education for Peace. A feminist perspective*) ble anmeldt i *Nytt om kvinneforskning* nr. 3/1986.

Birgit Brock-Utne
Opplæring til fred. Et feministisk perspektiv
Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet i samarbeid med FMKs fredspolitiske skrifter
Folkereising mot krig, Oslo 1987

«Kvinna i landbruket»

Dette var tittelen på et tverrfaglig seminar

arrangert av Institutt for landbruksøkonomi ved Landbrukshøgskolen på Ås i mai i år. Formålet med seminaret var å belyse de metodiske og teoretiske sidene ved undersøkelser om kvinnens arbeidssituasjon i landbruket.

De 10 foredragene som ble holdt på seminaret er samlet i en fyldig seminarrapport (150 s.).

Kvinna i landbruket

Seminarrapport

Norges landbrukshøgskole

Institutt for landbruksøkonomi

Ås, 1987

Festskrift for Ingeborg Nixon

Center for kvindeforskning ved Københavns Universitet Amager har gitt ut et festskrift til lektor Ingeborg Nixon på hennes 65-årsdag. Ingeborg Nixon som i en årrekke har arbeidet ved Engelsk Institut, er for tiden ansatt ved Center for kvindeforskning.

Foruten to kortere innlegg om jubilaranten inneholder festskriftet artikler om: *Dame Julian og Margery Kempe – to kvindeliv* (av Dorrit Einersen), *Mellem erfaring og metafor: Æstetik, køn og kulturkritik i George Eliots romaner* (av Marianne Sørensen), *Ud til grænserne – og lidt længre. Om kvindelige forskerpionerer* (av Bente Rosenbech), *I begyndelsen var ordet. Tre kvindelige fortællere* (av Fran Hopenwasser), *Sprog og køn* (av Tania Ørum) og *Natur – kultur og hvad deraf følger* (av Vibeke Boelsen).

Festskrift for Ingeborg Nixon

Kvindecenterets forskningspublikationer
nr. 2, 1987

Center for kvindeforskning
Københavns Universitet Amager
Njalsgade 106
2300 København S

Hvordan oppnå likestilling i arbeidslivet?

Likestillingsrådet har laget en *eksempelsamling med likestillingsavtaler og handlingsprogram*, hentet fra forskjellige bedrifter innen offentlig og privat virksomhet.

Eksempelene er ment å gi tips og ideer til bedrifter/likestillingsutvalg som skal starte opp et likestillingsarbeid, og som i denne fasen gjerne vil orientere seg om hva andre har gjort.

Eksempelsamlingen gir et bilde av hvordan det arbeides med likestilling i ulike typer bedrifter, hvilke spørsmål som tas opp, hvilke tiltak som settes i verk, hvilke organer og administrative rutiner som vedtas for oppfølging og evaluering av likestillingsarbeidet.

Heftet gir også en oversikt over lover, sentrale avtaler og aktuelle statlige tilskuddsordninger.

Eksempelsamlingen kan bestilles i Likestillingsrådets sekretariat, men vi gjør oppmerksom på at opplaget er begrenset og at den i første rekke er myntet på likestillingsmedarbeidere i bedrifter, medlemmer av likestillingsutvalg m.v.

Bestillingen sendes Likestillingsrådet, Postboks 8004 Dep., 0030 Oslo 1.

MØTER, SEMINARER

KONFERANSER

Gjennom kvinneøyne

Mønstring av humanistisk kvinneforskning – Tromsø

Kvinneforskningsgruppa ved Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø, arrangerte dagene 11. og 12. september en mønstring av humanistisk kvinneforskning.

Hensikten var å formidle noen av kvinneforskningens resultater til et interessert publikum ved å vise hvordan kvinneperspektivet kan innvinne ny kunnskap eller revidere etablert viten. Gjennom smakebiter av vår forskning innenfor ulike humanistiske fag ville vi demonstrere nye biter av en glemt fortid, nytt lys på det tilsynelatende selvfølgelige og ny tolkning av påvirkningsfaktorer i vår hverdag.

Presentasjonen skjedde vesentlig gjennom foredrag, variert med lysbilder, opplesning og kollektiv opptreden, og det var innskjerpet at formen skulle være populær og tilgjengelig. Arrangementet ble i løpet av de to dagene besøkt av ca. 200 mennesker. Et større publikum nådde vi gjennom et program i P2 som ble tatt opp under disse dagene og sendt i november.

Første programbolk var «Språk og kjønn», med bidrag av Ingvild Broch, Synnøve des Bouvrie, Katrin Lunde, Toril Swan og Tove Bull, som med eksempler fra

norsk, engelsk, tysk, russisk, gresk og latin analyserte de skjulte kjønnsstrukturer og kjønnsassosiasjoner som ulike språk kan bære i seg. Tanken har ikke noe kjønnsnøytralt medium, ord og former kan være sterkere kulturelt bestemt og kulturelt belastet enn man er klar over. Under fellesoverskriften «Kvinnekår – kvinnekultur» kom vi fra Synnøve des Bouvries lærde drøftelse av ulike måter å tolke Antigone-skikkelsen på opp gjennom tidene via Raulni Magga Lukkari og Britt Rajalas foredrag om samiske kvinners levekår og forfatterskap til Ingrid Nymoens analyse av myte, modernisme og kvinnebevissthet i en roman av Bergljot Hobæk Haff. Randi Rønning Balsvik og Marit Anne Hauan viste med materiale henholdsvis fra Vardø bys historie og fra overvintringene på Svalbard hvordan man kan synliggjøre kvinners innsats i historisk perspektiv, og også hvordan forskjeller mellom menns og kvinners vilkår og verdier kan bli synlige under ekstreme forhold. Fredag kveld ble avsluttet med en konsert ved Tove Karoline Knutsen.

Programmet lørdag var viet kvinners kunstneriske innsats. I anledning av at Tromsø nå står foran oppbygningen av kunsthistorie som fag, hadde vi invitert kunsthistorikeren Anniken Thue som vår eneste gjesteforeleser sørfra til å snakke om tekstilkunstneren Frida Hansen. Ikke minst de fargesprakende lysbildene levendegjorde portrettet av denne egenartede kvinnekunstneren! Tankevekkende var også historien om den glemsel som har rammet Frida Hansens verker, og mulige forklaringer på dette.

Fire studenter ved Institutt for språk og litteratur presenterte sine hovedfagsprosjekter: Astrid Kaljord om kvinnelige afrikanske forfattere, Solveig Pedersen om Doris Lessing, Sonja Arnesen om Sigbjørn Obstfelder og Wenche Skar om Herbjørg Wassmo. Kari Fjærtøft, Gerd Bjørhovde og Åse Hiorth Lervik holdt hver sitt foredrag

Kvinneforskningsgruppa ved Institutt for språk og litteratur i Tromsø. Fra venstre: Synnøve des Bouvrie, førsteamanuensis i klassiske studier, Anne-Cathrine Andersen, adm. leder, Gerd Bjørhovde, førsteamanuensis i engelsk litteratur, Ingrid Nymo, amanuensis i nordisk litteratur, Katrin Lunde, amanuensis i tysk språk, Åse Hiorth Lervik, professor i nordisk litteratur, Marjatta Normann, amanuensis i finsk, Kari Fjærtøft, stipendiat i nordisk litteratur, NAVF, Tove Bull, førsteamanuensis i nordisk språk, Ingvild Broch, førsteamanuensis i russisk. (Foto: Liv Wilumsen)

om tre kvinnelige forfattere som alle var aktive i første halvdel av vårt hundreår, og som kretset om forskjellige tolkninger av «det kvinnelige», men ellers var svært forskjellige: Hulda Garborg, Rebecca West og Barbra Ring.

Emnene spente vidt, og formen varierte også fra det intellektuelt utfordrende via det sprudlende personlige til det pedagogisk informative og tilsynelatende enkle. De to dagene ga i høy grad uttrykk for bredden i humanistisk kvinneforskning i vårt miljø. Enda mer overbevisende ble dette demonstrert i den utstillingen som Liv Willumsen og Sonja Meyer hadde laget på Universi-

tetsbiblioteket over kvinneforskning produsert ved Universitetet i Tromsø: Her var flere bord dekket med bøker, hovedoppgaver og artikler, mens avisutklipp, fotografier og plakater visualiserte virksomheten på skjermer i bakgrunnen. I tillegg til formidlingen utad ble det både for den enkelte og for fellesskapet en nyttig oppsummering av hva som faktisk er gjort innenfor rammen av rådende ordninger.

*Åse Hiorth Lervik
Universitetet i Tromsø*

KOMMER

«Kjønn og samfunn»

Nytt semesteremne ved Universitetet i Oslo våren 1988

Semesteremnet «Kjønn og samfunn» er et nytt tilbud som våren 1988 for første gang gir anledning til å arbeide med kvinnespørsmål som eget studium ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Det kan inngå som del av cand.mag.-graden. Emnet skal gi innsikt i betydningen av kjønn som organiserende prinsipp i samfunnet. Det er et tverrfaglig studium som integrerer bidrag fra alle de samfunnsvitenskapelige fag ved fakultetet. Pensum er inndelt i følgende hovedområder:

1. Kjønn som ordnende prinsipp i samfunnet
2. Reproduksjon, kjønnsrollesosialisering og personlighetsutvikling
3. Økonomi, produksjon og arbeid
4. Politikk og kvinneorganisering
5. Faghistoriske og vitenskapsteoretiske emner

For å avlegge eksamen i semesteremnet kreves eksamen i minst ett grunnfag. Bakgrunn i et samfunnsvitenskapelig fag er en fordel. Semesteremnet tilbys *hvert vårsemester* ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Undervisningen omfatter forelesninger, seminarer og individuell veiledning.

«Kjønn og kultur»

Semesteremnet «Kjønn og kultur» ble opprettet i 1986 ved Det historisk-filosofiske fakultet. Emnet skal gi innsikt i hvordan kjønnsroller har vokst fram, og hvordan de

ytrer seg og opprettholdes i ideologi og praksis i det enkelte individ og i samfunnet. Det kan inngå som en del av cand.mag.-graden.

Semesteremnet tilbys *hvert høstsemester* ved Det historisk-filosofiske fakultet. Undervisningen omfatter forelesninger, seminarer og individuell veiledning.

For studieplaner og ytterligere informasjon, kontakt:

Kjønn og samfunn

Institutt for sosiologi, Boks 1096 Blindern, 0317 Oslo 3

Tlf. (02) 45 52 57

eller

førsteamanuensis Tone Schou Wetlesen, tlf. (02) 45 52 10.

Kjønn og kultur

Historisk institutt, Boks 1008 Blindern, 0317 Oslo 3

Tlf. (02) 45 67 48

eller

Førsteamanuensis Jorunn Bjørgum, tlf. (02) 45 68 79

(Fra brosjyre utgitt av Informasjonsavdelingen, UiO 1987.)

Women, Work and Computerization

IFIP Conference, 27-29 April,
Amsterdam
Call for Papers

In spring 1988 an international conference will be held in the Netherlands on the subject of «Women, Work and Computerization». It will take place in Amsterdam from April 27 to 29, 1988. This will be the third such conference to be organized under the auspices of the International Federation for Information Processing (IFIP); the first was held in Riva del Sole, Italy (1984) and the second in Dublin, Ireland (1986). *By means of this Call for Papers, the organizers wish to invite potential participants (women and men) to submit a paper for the conference.*

The first conference on «Women, Work and Computerization» focused on the identification of opportunities and disadvantages. At the second conference the emphasis was on positive examples of the use of computers by women in their work. The purpose of the third conference is to:

- develop strategies enabling women to exercise greater control over the application of new technologies in their work;
- put forward initiatives which will help to improve the position of women on the labour market (or have already done so) within the framework of the introduction of new technologies;
- explore future developments in the field of work and computers and the conditions under which they can open up prospects for women, including those in the Third World.

The organizers invite researchers, computer experts and others with practical experience of women, work and computers to attend the conference so as to exchange

views and ideas and broaden knowledge in an international context. Contributions from the Third World are also sought.

Another aim of the conference is to establish a basis for a structured forum on «Women, Work and Computerization» in the form of a permanent Working Group within IFIP.

For mer informasjon henvend dere til:
Tone Bratteteig og Gro Bjerknes
Institutt for informatikk, UiO
Pb. 1080 Blindern
0316 Oslo 3
tlf. (02) 45 41 65

Kvinnor kan

5.-8. maj 1988

Idé och Handelsmässan i
Jönköping

Stiftelsen *Kvinnor kan* arrangerer igjen en idé- og handelsmesse, denne gang i Jönköping. (Den første messen var i Göteborg i 1984, den andre i Uppsala i 1986. De hadde henholdsvis 30 000 og 34 000 besøkende.

Idémessen omfatter seminarer, debatter og kurser om samfunnsspørsmål og om nærings- og organisasjonsliv. Forskjellige aktiviteter innen idrett, litteratur, kunst, musikk og teater blir arrangert i hele byen.

Handelsmessen er ingen vanlig kjøp-og-salg-messe ifølge stiftelsen: «Vi vill visa fram kvinnors kunskaper, erfarenheter och företagsverksamhet - vilket ger en stabil grund för den marknadsmässiga inriktningen och kontaktmöjligheterna.»

Nærmere opplysninger fås fra:

Stiftelsen KVINNOR KAN
Östermalmsgatan 33
114 26 Stockholm
tlf. 08-723 07 07

Working on women's development: Training and strategies for change – an international seminar

8–20 May 1988
Aston, Birmingham

The United Nations Decade of Women highlighted the changing roles of women around the world, but traditional values and ways of doing things still continue. Although both economic trends and changes in the law have unlocked some doors for some women, they remain under-represented in senior positions and as a result their concerns are not often voiced in policy development.

Over the last decade women have begun to design and develop their own style of positive action to improve the position of women at work and to start developing new models of organization and new ways of doing things.

The seminar aims to assist understanding of how these new ways for women and for organizational development can be encouraged. It will also develop in a practical way approaches to managing and developing organizations which will balance the contributions of both women and men to policy and practice.

Some of the key issues which will be discussed will include:

Women's place in organizations – changes in society – personnel policies, systems, procedures and practices – developing more effective approaches and strategies within organizations – training and development: for women, for men, for the organization.

The seminar is intended for senior women who have a responsibility for women's

development within organizations in the public sector, industry, commerce and government. It is expected that participants will have been active in the field of women's development for some time and will have the experience to make a real contribution to the seminar from their own countries.

Mer informasjon fås fra:

The British Council
Fridtjof Nansens plass 5
0160 Oslo 1

Kvinfo-kalenderen

Kvinfo-kalenderen er et månedlig informasjonshefte som gis ut av Kvinfo i København. I heftet annonseres kvinnebevegelses og kvinneforskningens aktiviteter, internasjonale arrangementer m.m.

Interesserte kan tegne abonnement ved å henvende seg til KVINFO, Læderstræde 15, 2. sal, 1201 København K. Tlf. (01) 13 50 88.

Til våre lesere har vi sakset aktuelle arrangementer:

16/2-88

Seminar: «Jämställdhetens förutsättningar idag». Hur starka är de krafter som arbetar för jämställdhet mellan könen? Vilka är motkräfterna? Hur arbetar/fungerar de? Vilka är de opinionsskapande effekterna, den idémässiga överbyggnaden?

Yderligere opplysninger: Kontakt Nina Lindgren, 763 37 88 eller Eva Winkel, 763 37 83. Arrangör: JÄMFÖ, Delegationen för jämställdhetsforskning. Sted: Bella Venezia, Rosenbad, Sverige.

21-22/3-88

Seminar: «Kvinnors Identitetsutveckling». På senare år har man inom psykiatri, psykoanalys och psykoterapi alltmer oppmärksam mot ett specifikt kvinno-perspektiv av stort värde som tilskott till gängse metoder. Avsikten är att inventera den kunnskap som finns inom området, att diskutera forskningsbara frågeställninger, teorier, metoder och begrepp och att stimulere till forskningsinsatser inom området.

Yderligere opplysninger: Kontakt Nina Lindgren, 763 37 88 eller Eva Winkel, 763 37 83. Arrangør: JÄMFO, Delegationen för jämställdhetsforskning.

8-14/5-88

International Conference: «Writing and language: The Politics and Poetics of Feminist Critical Practice and Theory». The major topics will center on: women's texts and the «test of experience», the politics of theory and the theory of feminist politics, psychoanalysis and feminism: (de)constructing woman, writing and reading theory: the Third World woman, reviewing the «politics of location», discourse studies and feminist politics.

Yderligere opplysninger på KVINFO. Arrangør og sted: Inter-University Centre of Post-Graduate Stu-

dies, Dubrovnik, Yugoslavia.

14-21/6-88

3rd International Feminist Book Fair. Sted: Montreal, Canada. Adresse og ytterligere opplysninger: KVINFO eller 420 EST, Rue Rachel, Montreal, Quebec, Canada H2J 2G7, (514) 844-3277.

25-28/8-88

Nordiske seminar for medisinsk kvindeforskning: Seminarets hovedtemaer bliver: Seksualliv, infeksjon og teknologi. Der vil blive mulighed for frie foredrag. Yderligere opplysninger: Lektor Birgit Petersen, Socialmedicinsk Institut, Panum Institutet, Blegdamsvej 3, DK-2200 København N.

Kvinneforskning som kunnskapsgrunnlag for samfunnsplanlegging

Arbeiderpartiets Landskvinnekonferanse 1987 vedtok en uttalelse om kvinneforskning. Følgende forslag ble stilt:

- Alle større forskningsprogram som har samfunnspolitisk relevans skal inkorporere forskere og problemstillinger fra kvinneforskningen.
- Kvinneforskning skal fortsatt være prioritert forskningsområde.

I begrunnelsen for forslagene framheves det at flertallet av politikere, samfunns-

planleggere og beslutningstakere har vært og fortsatt er menn, som fatter beslutninger på grunnlag av *sine* erfaringer og kunnskaper om verden. Resultatet er at samfunnsplanleggingen i alt for høy grad har sett bort fra at kvinner og menn har ulike erfaringer og ulike interesser. Fordi kjønnsproblematikken har vært utelatt i planleggingen, har det på mange områder skjedd en uheldig utvikling. Selv om det de siste åra er satt i gang flere forskningsprosjekter direkte rettet mot kvinners situasjon og kvinners interesser i samfunnsplanleggingen, så er det fortsatt slik at store forskningsprogram settes i gang uten at kvinners interesser og synspunkter er ivaretatt.

En liten detalj om det medisinske studium fra Finland

Det medisinske fakultetets kollegium ved Helsingfors Universitet foreslo nylig kvotering for menn til det medisinske studium. Prosentandelen kvinner ligger nå på 60.

Det finske Undervisningsministerium forkastet forslaget.

Har noen hørt om kjønnskvoltering til fordel for kvinner på et studium der studentandelen har vært 60% menn – ?

Kunst på KUA, september 87

var en utstilling som ble arrangert ved Københavns Universitet, Amager, i forbindelse med feiringen av 5-årsjubileet for Center for Kvindeforskning. Utstillingen fant sted i tiden 3.–30. september og ble arrangert av Maria Odheim Nielsen, Vibeke Wegener og Tania Ørum.

Formålet med utstillingen var å sette søkelyset på det gjensidige forholdet mellom kunst og vitenskap, eksperiment og institusjon, som Center for Kvindeforskning har forsøkt å arbeide for i de 5 årene det har eksistert. Arrangørene har også – ved å gå på tvers av gjengse universitetsrammer – ønsket å åpne for nye og uventede opplevelsesmuligheter innen universitetsmiljøet, på samme måte som kvinneforskningen har åpnet for nye dimensjoner innen vitenskapen.

Til utstillingen ble det utgitt en katalog i samarbeid med de deltagende kunstnerne.

Er du interessert i ytterligere opplysninger kan henvendelse rettes til:

Center for kvindeforskning
Københavns Universitet Amager
Njalsgade 106
2300 København S, Danmark.

Fra kvinneforskning til kvinnevitenenskap

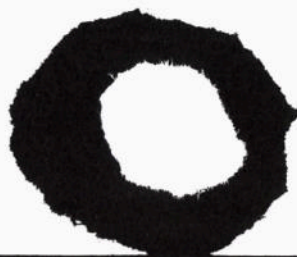
Kvinneforskningsseminaret ved Universitetet i Umeå, Sverige, ble fra 1. juli i år om-døpt til «Kvinnovetenskapligt Forum».

Det nye forumet har status som egen arbeidsenhet, og det har skjedd omorganiseringer. På bakgrunn av disse endringene håper styret etter hvert å kunne tilby undervisnings- og eksamensenheter av større omfang enn tidligere. Vi kan lese om framtidsforhåpninger, seminarer i høst, nye forskningsprosjekter, rapporter fra avholdte møter osv. i *Kvinnovetenskapligt Forum informerar*, 1987: 2, som har overtatt etter *Kvinnovett*.

Kvinnovetenskapligt Forum
Umeå Universitet
901 87 Umeå
Sverige

Fra Ottilia Adelborg: *Prinsarnas blomsteralfabet*, Stockholm ca. 1909.

ÅPEN LINJE

Om makt og misforståelser

I sitt innlegg på kvinneforskningssekretariatets 10-årsjubileum den 18. september, «kvinnemakt i politikken», nevnte Beatrice Halsaa at undertegnede i 50-årene mente at makt ikke var viktig i forbindelse med kvinnesaken eller kjønnsrolleproblemene. Dette er å ta en enkelt setning fra meg dengang ut av sin sammenheng.

Sammenhengen er en kronikk i Dagbladet 24. mai 1956, med tittelen «Mann og kvinne her hos oss». Etter å ha drøftet bl.a. paternalisme-begrepet (dvs. et maktbegrep) i forbindelse med forholdet mellom kvinner og menn, går jeg inn på holdninger, idealer osv. som viser paternalismen og diskrimineringen av kvinner. Jeg understreker særlig behovet for empirisk forskning om kvinner og menn, en nokså ny tanke i Norge dengang. Etter å ha tatt frem enkelte økonomiske momenter, skriver jeg: «Den sterke motstand mot å ta kvinnemann-forholdet i vår kultur opp i hele sin bredde har imidlertid ikke bare politisk-økonomiske grunner. Jeg tror i det hele ikke at det er så meget av et maktproblem som kvinnesaksteoretikere ofte gjør det til (Jfr. Margarete Bonnevis siste bok). Like viktig er at forandringer i norm- og verdisy-

stemet omkring mannens og kvinnens roller skaper forvirring og usikkerhet omkring det psykologene kaller «identitetsfølelsen». Utviklingen av identitetsfølelsen eller jeg-følelsen er nøye knyttet sammen med bevisstheten om ens eget kjønn». Artikkelen slutter slik: «Den (kvinnesaken) må gjelde normer og vurderinger omkring forholdet mann-kvinne i alle sine utforminger, og med dette utgangspunkt vil den vise seg å berøre sentrale deler av vår livsform og kultur».

Det er, som man ser, de politisk-økonomiske momenter jeg kaller «maktproblemer», og som jeg mente fikk for stor plass i forhold til andre momenter. Det interessante – etter min mening – er da mest det at jeg begrenset maktbegrepets anvendelse, og ikke så maktens uttryksformer i de sosialpsykologiske forhold. Forøvrig litt pussig etter at kronikken diskuterte «paternalisme» spalte opp og spalte ned.

For å vurdere setningen om maktproblemet, bør man i det hele vite at «makt» her betydde «økonomisk-politisk», og at bakgrunnen for en uenighet mellom Margarete Bonnevie og meg var mitt forsøk på å utvide feltet av betydningsfulle relasjoner mellom menn og kvinner, i forhold til det jeg oppfattet som Margarete Bonnevis noe for snevre tolkninger. Det var nok rent faktisk

slik at jeg undervurderte «maktproblemets» betydning, men ikke til de grader som man fikk inntrykk av fra Beatrice Halsaa's innlegg. Gå tilbake til kildene, Beatrice!

Harriet Holter

Svar til Harriet Holter

Harriet Holter mener at jeg har gitt et skjevt inntrykk av hennes poeng om kjønnsroller og makt slik hun fremførte dem i en debatt med Margarete Bonnevie i 1956, og ber meg gå tilbake til kildene.

Holter har selv redegjort for hva hun mente i 1956, og reflektert litt omkring det. Hva meg og kildebruk angår, har jeg dette å si:

I mitt innlegg om «kvinnemakt i politikken» i forbindelse med 10-årsjubileet for NAVFs sekretariat for kvinneforskning, la jeg an en litt kåserende stil. Jeg valgte det i stedet for å holde meg til den mer strenge, akademiske forelesningsformen. Grunnen? Anledningspreg av fest.

Jeg hadde dessuten lyst til å være en smule historisk, og bruke noen av de godbitene som er å finne i Birgit Wiigs bok «Kvinner

selv. Den skjulte Norgeshistorien fra vår nære fortid» (Cappelen 1984). I begynnelsen av mitt innlegg avla jeg massemedia og filmindustrien noen små visitter i den anledning. Det samme gjaldt to av de mest markante kvinnesaksskikkelsene i dagens Norge: Eva Kolstad, vårt likestillingsombud, og Harriet Holter, vår fremste kvinneforsker.

Kilden for min lille kommentar vedrørende Harriet Holters diskusjon med Margarete Bonnevie i 1956, var således Birgit Wiigs bok. Det jeg sa på 10-årsjubileet var, som opplyst under selve innlegget, altså kildebelagt – det var sågar sitat fra bokas s. 148.

Kanskje har jeg ytt både Harriet Holter og Birgit Wiig en smule urettferdighet ved å ta et sitat ut av sin sammenheng, og uten å gå helt tilbake til primærkilden. Men jeg syns det bør være akseptabelt at vi ofrer litt nøyaktighet en gang iblant for å få frem velmente smil. Selv om det da kan gå ut over «kjendisene våre», og især når anledningen er noe så høytidelig som feiringen av vårt eget 10-årsjubileum!

Beatrice Halsaa

Britisk feminisme i dag

Kultur, teori, politikk

Seminarer arrangeres av Senter for humanistisk kvinneforskning i samarbeid med British Council i dagene 24.–26. februar 1988. For nærmere informasjon, kontakt

Margaretha Fahlgren
Senter for humanistisk kvinneforskning
Universitetet i Bergen
Herman Fossgt. 12
5007 Bergen
Tlf. (05) 21 24 71

Nytt fra likestillingsutvalgene

Fellesmøtet for likestillingsutvalgene ved universiteter og høyskoler 1988

Møtet ble arrangert i Trondheim 19. og 20. mai. Til sammen 45 personer deltok i møtet i løpet av disse to dagene. Det er nå utarbeidet et fyldig referat.

Første dag var åpen for alle interesserte, og denne dagen var lagt opp mer som et seminar. Først ute på programmet var *Synnøve Nymo*, personlig sekretær for Kultur- og vitenskapsministeren, med innlegget: «Halvparten av Norges intelligens sitter i kvinnehoder. Hvorfor utnyttes den ikke mer?». «Utbygging av barnehager ved institusjonene» var samletittelen på tre innlegg. Diskusjonene viste at barnehageutbygging er et svært viktig virkemiddel for å få kvinner til å fullføre universitets- og høyskolestudium. Forsker *Elisabeth Først* innledet om sin undersøkelse om ansettelsesprose-dyrer ved universiteter og høyskoler (se artikkelen «Universitetene – en mannsbastion?» i *Nytt om kvinneforskning* 4/1987). Konsulent *Toril Frihagen* orienterte om opprettelsen av «Sekretærer i utvikling ved NTH». Målgruppe er alle ansatte i kontor-sektoren, både kvinner og menn. *Anne-Beth Sandøy*, *Marit Ulveseth* og *Claus Feuling* orienterte om arbeidet i Likestillings-gruppa for studenter ved NTH.

Møtets andre dag var lukket, og pro-

grammet var mer preget av interne saker. «Handlingsplan for likestilling ved universiteter og høyskoler» ble diskutert, og det ble oppnådd enighet om at handlingsplan-forslaget skulle legges fram for Universi-tetsrådet, hovedsakelig i sin nåværende form. Enkelt endringer ble vedtatt i forhold til utsendt forslag.

«Har likestillingsloven/hovedavtalen betydning ved ansettelser?» var tittelen på foredraget holdt av *Sigrun Hoel* fra Likestillingsombudet. Siste punkt denne dagen var «Søkelys på likestillingsutvalgene». Åtte likestillingsutvalg presenterte seg, og det ble holdt innlegg og kommentarer, bl.a. fra varaordfører *Turid Innstrand Olaussen* og stipendiat *Kari Moxnes*. Moxnes tok opp de spesielle likestillingsproblemene som har vært og stadig eksisterer ved Den all-mennvitenskapelige høyskolen ved Univer-sitetet i Trondheim.

Møtet fattet følgende vedtak (fra referatet s. 11 og 12):

1. Barnehagesaken bør være et spesielt satsnings-område i den nærmeste framtid. Likestillingsut-valgene oppfordres til å arbeide med denne saken, og inngi rapport ved neste fellesmøte.
2. Representantene fra Universitetet i Oslo gis full-makt til å lage innledende, utdypende kommenta-rer til «handlingsplan for likestilling ved universi-teter og høyskoler», basert på debatten og vedta-kene i denne saken. Handlingsplanen oversendes universitetsrådet med følgeskriv som også utfor-mes av Oslo-representantene.
3. De likestillingsutvalgene som ikke allerede har oversendt navn på leder og sekretær, samt adres-ser og telefonnummer, til NAVFs sekretariat, opp-fordres til å gjøre dette.

4. Det ble uttrykt ønske om at en distriktshøgskole skulle arrangere fellesmøtet 1988. Likestillingsutvalget ved AVH sender på vegne av fellesmøtet en henvendelse til Det nasjonale råd for distrikthøgskolene for å avklare om dette lar seg gjøre.

Før utsendelsen av referatet er det kommet svar på henvendelsen. Høgskolesenteret i Nordland tar på seg arrangementet av fellesmøtet 1988.

Referatet kan bestilles ved henvendelse til:

Likestillingsutvalget
Den allmennvitenskapelige høgskolen
Universitetet i Trondheim
7055 Dragvoll

LIKESTILLINGSVETTREGLENE

1. Ikke tro at utviklingen går sin naturlige gang. Gjør ditt for å få kvinnelige lærere ved Universitetet i Tromsø.
2. Halvparten av Norges intelligens er dårlig utnyttet. Sats på kvinner!
3. For 100 år siden var det «kvinnelig» å studere realfag. Det burde det være nå også.
4. Det er ingen skam å tape for en som er bedre kvalifisert — selv om hun er kvinne.
5. Jenter — grav dere ned i doktorgraden i lide.
6. Vær klar over at også kvinner er ambisiøse (i litt stille sinn). De trenger din oppmuntring.
7. Husk at det kvinner klarer, klarer menn like godt.
8. Lytt til kvinners meninger. Kvinner «maser» like lite som menn når de «argumenterer».
9. Unngå ordvalg som usynliggjør kvinner når du snakker og skriver.
10. Sats på framtida — sats på kvinner.

Utgitt av likestillingsutvalget ved
UNIVERSITETET I TROMSØ
Postboks 635
9001 Tromsø
Hopp ved trykkeside 600/601

Universitetet i Oslo

På møtet 27.05.87 bestemte Likestillingsutvalget å engasjere seg mer i barnehagesaken, i første omgang ved å skaffe behovstall og eventuelle aksjonsplaner fra studenthold. Man ønsket dessuten også å kartlegge de ansattes behov for barnehageplasser.

Telemark DH-skole

Ellen Schrumpf ble valgt til ny leder i Likestillingsutvalget på møtet 16.10.87.

Behandling av Handlingsplan for likestilling ble utsatt i påvente av Kultur- og vi-

tenskapsdepartementets handlingsplan. Likestillingsutvalget planlegger å arrangere et seminar om «Kvinner og ledelse» våren 1988.

Møre og Romsdal DH-skole

For å styrke likestillingsperspektivene i skolens undervisningstilbud har Likestillingsutvalget laget en fyldig liste over aktuelle gjesteforelesere med adresse og tema.

Møtet 18.09.87 bestemte at Likestillingsutvalget i et brev til fagseksjonslederne anmoder om en bedre kjønnsmessig fordeling i forslagene til sensorer og medlemmer i bedømmelseskomiteer. Likestillingsutvalget ber samtidig om at det i utlysningsteksten for vitenskapelige stillinger kommer med en oppfordring til kvinner om å søke.

Utvalget vil i et brev til rektor foreslå at det blir bygd en barnehage for barn av studenter og ansatte som det aller første byggetrinn i den nye DH-skolen på Kvam.

På møtet 23.10.87 kom det fram at rektor mente at bygging av barnehage på Kvam var uaktuelt og begrunnet dette med statens negative svar ved tilsvarende forespørsel fra høgskolesenteret i Bodø. Likestillingsutvalget mente at styresmaktenes innstilling til barnehageutbygging kan ha endret seg den siste tida og besluttet å arbeide videre med denne barnehagesaken. Studentforeldres barnehagebehov bør kartlegges, og alternativer til bygging av barnehage på Kvam bør utredes.

Stipend til utlandet 1988-1989

Utenriksdepartementets Presse- og kulturavdeling formidler hvert år stipend til ca. 30 land innenfor kulturavtaler eller andre tosidige avtaler. I katalogen med oversikt over tilbudene for 1988/89 finnes også oversikter over Europarådets stipendplan o.l.

Med noen unntak gjelder stipendene for 8-10 måneder uavkortet, og må benyttes innen studieåret til «stasjonære» studier ved universitet eller annen institusjon. Aldersgrense og søknadsfrister varierer.

Ved siden av utvekslingsstipend som kunngjøres i katalogen, finnes det også under kulturavtalene muligheter for spesialister til korttidsopphold i forskjellige land. Søknader må fremmes av den institusjonen som spesialisten er knyttet til i Norge.

Katalogen «Stipend til utlandet 1988-89» er tilgjengelig ved universiteter og høgskoler, og kan også bestilles fra

Det kgl. utenriksdepartement
Postboks 8114 Dep.
0032 Oslo 2

Stipendkontoret har fast treffetid 11-14, tlf. (02) 20 41 70.

Council of Europe Higher Scholarship Scheme 1988/89

Under ovennevnte plan har en rekke av Europarådets medlemsland sendt ut stipendtilbud som kan søkes av borgere fra alle medlemsland i innbyrdes konkurranse. Stipendtilbudene gjelder for ferdige kandidater og forskere som vil drive videregående studier/forskning i vedkommende land. Søknadsskjema fås i vedkommende lands Oslo-ambassade eller i enkelte tilfeller i Utenriksdepartementet. (Fristene er med unntak av Forbundsrepublikken Tyskland, Frankrike og Italia beregnet for forsendelse til ambasadene eller andre oppgitte adresser.) Europaråds-stipendene er også omtalt i Utenriksdepartementets katalog over stipendtilbud for 1988/89.

International Fellowship

The Swiss Association of University Women has the pleasure of offering an International Fellowship at the amount of Swiss France 12.000,- (max.) for the academic year 1988-89 (9 to 10 months).

This fellowship is open to any woman graduate who does not reside in Switzerland and who is a member of the International Federation of University Women. There is no restriction as to the age of the applicant or the field of study; but before applying for this fellowship, the candidate should obtain acceptance at a University of Federal Institute of Technology in Switzerland for research or study at post graduate level.

In Swiss institutions lectures are given in French or German, but in research groups English is often spoken. However to be competent in French or German is an asset.

Søknadsfrist 15. januar 1988. Nærmere informasjon og søknadsskjema fås fra:

Beatrice Sandberg
Germanistisk institutt
Sydnesplass 9
5000 Bergen

PUBLIKASJONER

Bøker

Borchgrevink, Tone S. og Valvik, Mildrid E.:

Mor og amor. Mor-datter-forholdets betydning for voksne kjærlighetsforhold. Universitetsforlaget a/s 1986.

Brock-Utne, Birgit:

Opplæring til fred. Et feministisk perspektiv. FMKs fredspolitiske skrifter 1987.

Brodal, Anne Margarethe:

Med KFUK gjennom 100 år. Triangelforlaget 1987

Bugge, Ragnhild:

Kvinner dikt om kjærlighet. Fra Sapfo til Vita Andersen.

Den norske Bokklubben a/s 1987

Cwejman, Sabina:

Befrielse eller exploatering? Om kvinnoliv i statens, kyrkans och frihetsrörelsens Polen. Avhandling for fil.dir. eksamen. Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet, oktober 1987.

Einersen, Gudiksen, Koch og Ørum (red.):

Festskrift for Ingeborg Nixon.

Kvindecenterets Forskningspublikationer, nr. 2/87.

Järvinen, Margaretha:

Fallna kvinnor och hållna kvinnor.

Polisen och prostitutionen i Helsingfors åren 1965, 1975 och 1980-85.

Publikationer från Institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi, nr. 2, 1987.

Løken, Lene:

Fra barrikade til gerilja. En bruksbok for norske kvinner – og for menn som vil vite mer. Tiden Norsk Forlag, 1987.

Tidsskrifter

Ammenytt, nr. 2 & 3/87

Arbeid og læring, nr. 2, 3/87

Atlantis. A Women's Studies Journal, Vol. 12, No. 1

Barn, nr. 2/87

Erfaringspublikasjon for kvinner, nr. 4-7/87

European Forum of Socialist-Feminists, No. 2/87

Feminist Review, No. 25 (Spring) & No. 26 (Summer) 1987

Forskningspolitikk, nr. 2, 3/87

Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning, sept -87

Forum for utviklingsstudier, nr. 4, 5/87

Fysioterapeuten, nr. 11-18/87

Gerontologisk Magasin, nr. 2/87

Humanistiske data, nr. 1, 2/87

INFO, Crew Reports, No. 6, 7, 8-9, 10/87

Instraw News. Women and Development, No. 7, 8/87

K.A.N., Kvinner i arkeologi i Norge nr. 3 & 4/87

Kvinnebulletinen, nr. 5/87

Kvinnejournalen, nr. 3/87

Kvinnovetenskaplig tidskrift, nr. 2-3/87

Lige Nu, nr. 21-23/87

LIV, helse- og sosialmagasin, nr. 5-8/87

Materialisten, nr. 2/87

Miljømagasinet, nr. 2, 3/87

MS Magazine, June, July/August,
September, October 1987

Nytt Norsk Tidsskrift, nr. 3 & 4/87
Plan & Arbeid, nr. 3/87

Psyke & Logos. Tema: Seksualitet, nr.
1/87

Quehaceres. Centro de Investigacion para
la Accion Femenina. No. 6-9/87

Resources for Feminist Research
(RFR/DRF), Vol. 16, No. 1/87

Sofia. Centrum för kvinnliga forskare och
kvinneforskning nr. 2 & 3/87

Syn og Segn, nr. 3/87

The Women's Review of Books, June,
July-August, September, October 1987

Tvärtanten, informationsblad, nr. 3/87.

Forum för kvinnliga forskare och
kvinneforskning, Göteborg

Women at Work, ILO, No. 1/87

Women of China, No. 7, 8/87

Women of Europe, No. 49, 50 1987

Women of Europe, Supplement No. 25,
1987

Women's Studies International Forum,
Vol. 10, No. 4, 5/87

Xantippe, nr. 1/87

Artikler, hovedoppgaver, oversikter, prosjektnotater og rapporter

Arbeidsforskningsinstituttet:
Forskningsprogrammet kjønn, arbeid og
likestilling. Notat nr. 8/87. (Finnes i
engelsk utgave, 7/87)

Arbetsmarknadsdepartementet:
Om länsuppdraget för att förbättra
kvinnors villkor på arbetsmarknaden.
Juni 1987

Center for Samfundsvidenskabelig
Kvindeforskning:
Christensen, Else og Koch-Nielsen,
Inger:

Parforhold – Familietid – Arbejdstid.
Arbejdsnotat 1/87

Center for Samfundsvidenskabelig
Kvindeforskning:
Dansk Kvindesamfunds
Arbejdsmarkedsudvalg:
Hvad bestiller kvinderne i 90'erne?
Arbejdsnotat 2/87

Den norske nasjonalkommisjon for
UNESCO:
UNESCO og Norge.
Høringsrapport, oktober 1986

Det norske Arbeiderpartis
kvinnesekretariats program:
«Velferdsstat på kvinners vis»
Februar/mars 1987

Eichler, M. & Lapointe, J.:
On the Treatment of the Sexes in
Research.
Canada 1985

European Conference on Women, Natural
Sciences & Technology:
Women Challenge Technology.
Contributions vol. IV

Forskningsrådenes statistikkutvalg:
Forskning og utviklingsarbeid.
Bevilgninger over statsbudsjettet
1985–1987

Gruppe for helsetjenesteforskning:
Holm, Steinar og Otterstad, Hans Knut:
Den ambulante legetjenesten i Oslo: Dyr,
ineffektiv og dårlig organisert?
Rapport nr. 3/87

Gruppe for helsetjenesteforskning:
Hofoss, Dag og Buxrud, Elisabeth
Gjerberg:
Sykepleiermangelen. Rapport nr. 4/87

Institutt for samfunnsforskning:
Sammendragsserie 2/87

Iværksættergruppen, Århus:
Vestergård, Anni:

Jyden hun er stærk og sej. Om kvindelige
iværksættere og deres virksomheder. 1987

Kvindernes U-landsudvalg:
Kvindekår i slummen – indtryk fra
Latinamerikas storbyer. 1987

Kvinnohistoriska samlingarna, Göteborgs
universitetsbibliotek:
Ny litteratur om kvinnor. En bibliografi.
1986/87: 3/4

Krisesentergruppa i Oslo:
Årsrapport 1986

Likstillingsombudet, Klagenemnda for
likestilling og likestillingsrådet:
Årsmeldinger 1986

Likestillingsrådet 1987:
Hvordan oppnå likestilling i arbeidslivet?

Likestillingsrådet og
lederopplæringsrådet i Norge:
Kvinner og ledelse. Februar 1987

Likestillingssekretariatet, Kd:
Årsrapport 1986
NAVFs informasjonstjeneste for
forskningsprosjekter: Prosjektoversikt
1985–86

NAVFs senter for barneforskning:
Barn og idrett.
Rapport nr. 11, 1987

NAVFs senter for barneforskning:
Barn og humor.
Rapport nr. 13, 1987

NAVFs utredningsinstitutt:

Owren, Thorleif:
Verkstedindustriens langsiktige
kompetansebehov. Notat 1/87

NAVFs utredningsinstitutt:
Berg, Lisbeth og Per Olaf Aamodt:
Tid til studier? Notat 2/87

NAVFs utredningsinstitutt:
Colbjørnsen, Tom og Knut Arild Larsen:
Verkstedindustriens langsiktige
kompetansebehov. Notat 3/87

NAVFs utredningsinstitutt:
Arbeidsmarkedet et halvt år etter
eksamen 1985. Notat 6/87

NAVFs utredningsinstitutt:
Berg, Lisbeth:
Verkstedindustriens langsiktige
kompetansebehov. Personalopplæring i
verkstedindustrien. Notat 7/87.

Nordic Science Policy Council:
Evaluation of Research, Nordic
Experiences. FPR-publication No. 5,
1987

Norske Kvinners Sanitetsforening:
Årsmelding for 1986

Norges Landbrukshøgskole:
Kvinna i landbruket.
Seminarrapport, 1987

Senter for anvendt forskning:
Årsrapport 1986

Sosiologiska institutionen, Göteborgs
universitet:
Kvinnliga forskare föreläser om kön,
makt och arbetsdelning.
Forskningsrapport nr. 93, 1987

The World Commission on Environment

and Development:
Our Common Future.
Oxford University Press 1987.

Universitets- och högskoleämbetet:
Forskning och utveckling för högskolan:
Utvärdering av universitet och högskolor.
Arbetsrapport 1987: 1.

Verdenskommisjonen for miljø og
utvikling:
Fra en jord til en verden.
Tiden Norsk Forlag 1987

Work Research Institute:
Gender and Work.
Notat nr. 7/87.

Arbeidsnotater

Arbeidsnotat nr. 1/83:
Humanistisk konferanse om kvinneforskning. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 2/83:
Kvinneforskning for samfunnsplanlegging. Rapport fra et seminar.

Arbeidsnotat nr. 3/83:
Kvinner og arbeid 1750–94 i England og Frankrike. En oversikt over kvinnehistorisk forskning.

Arbeidsnotat nr. 1/84:
Nordisk Kvinnehistoriemøte, Oslo
20.–23. februar 1983. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 2/84:
Velferdsstaten, likestilling og fordelingsmekanismer. Arbeidskonferanse i samfunnsvitenskapelig kvinneforskning. Delrapport 1.

Arbeidsnotat nr. 4/84:
Oversikt over humanistisk forskning om kvinner. Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 5/84:
Kvinner og helse. Bibliografisk oversikt. Litteratur og prosjekter.

Arbeidsnotat nr. 1/85:
Kvinner og arbeid. Rapport fra en tverrfaglig konferanse 18.–20. november 1984.

Arbeidsnotat nr. 4/85:
Kvinner i velferdsstaten.

Arbeidsnotat nr. 5/85:
NAVFs støtte til kvinnelige forskere og kvinneforskningen. Oppgaver og organisering etter 1986. *Opptrykk.*

Arbeidsnotat nr. 1/86:

Kvinnen i historien, litteraturen og kunsten – virkelighet og myte. Mønstring av humanistisk kvinneforskning og kvinnelitteratur.

Arbeidsnotat nr. 2/86:

Kvinneperspektiv på samfunnsplanlegging. Seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 3/86:

Framtidas Norge – på kvinners vilkår? Seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 4/86:

Ufrivillig barnløshet. Nye løsninger – nye problemer. Konferanserapport.

Arbeidsnotat nr. 5/86:

Den samfunnsvitenskapelige kvinneforskningen fram mot år 2000: Utfordringer og visjoner. Seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 1/87:

Kvinner i naturvitenskapelig og teknologisk forskning. Seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 2/87:

Kjønn og makt: Teoretiske perspektiver. Seminarrapport.

Arbeidsnotat nr. 3/87:

1. norske seminar i medisinsk kvinneforskning.

Øvrige numre er utgått!

Annet

Litteratur og arkiver i kvinneforskningen.
Av Mie Berg. *Gratis.*

Om forskningsformidling gjennom massemedier. Av Mie Berg. 58 s, kr 25,-

Informasjonshefter

Generell del

Medisinske fag

Realfag

Humanistiske fag

Samfunnsfag

(Oppgi fagområde ved bestilling.)

Brosjyre om NAVFs sekretariat for kvinneforskning og kvinner i forskning på engelsk. Brosjyren sier litt om kvinneforskning i Norge, om Sekretariatet og om NAVFs arbeid for likestilling.

Interesserte som skal på forskningsreise i utlandet, må gjerne ta brosjyren med.

Kontaktmøte om Sentre for kvinneforskning og kvinnestudier ved universitetene. Høvikodden, mars 1986. *Rapport.*

Informasjonsbrosjyre for medisinerere

fra Sekretariatet, utarbeidet i samarbeid med Rådet for medisinsk forskning (RMF), NAVF. Innhold:

- oversikt over RMFs stipendordninger
- publikasjoner fra Kvinneforskningssekretariatet
- litt om nettverk av kvinner i medisinsk forskning.

Kvinner i medisinsk forskning.

Presentasjoner.

Samtlige publikasjoner kan fås ved henvendelse til NAVFs sekretariat for kvinneforskning og kvinner i forskning.

Nordisk Forum 1988

Kvinneresommeruniversitetet og møte med publikum

Nordisk forum for kvinneforskning møttes 13. og 14. november i Oslo og diskuterte nærmere rammer og innhold for den felles markeringen under Nordisk Forum 1988. (Mer om Nordisk Forum i *Nytt om kvinneforskning* nr. 2/87, s. 81 og 3/87, s. 82.)

Det var enighet om at markeringen bør omfatte både en intern del, Kvinneresommeruniversitetet, med kvinneforskere som målgruppe, og en utadrettet del som henvender seg til brukere av kvinneforskningen og alle andre interesserte. De to typene aktiviteter organiseres igjen under følgende temaer:

Kvinneresommeruniversitetet

- Feministisk teori
- Kvinneforskningens organisering, historie og utvikling

Utadrettede aktiviteter

- Kvinneforskningen som grunnlag for samfunnsplanlegging
 - foredrag, paneldebatt, diskusjon mellom forskere og praktikere
- Kunnskapsformidling/frie aktiviteter
 - foredrag, film, video m.m.

Kvinneresommeruniversitetet vil fortrinnsvis finne sted om formiddagen, de utadrettede aktivitetene om ettermiddagen.

Under gruppediskusjonene ble det foreslått 18 hovedtemaer for presentasjon/diskusjon. Ansvar for å initiere videre arbeid (koordinering, planlegging) med de enkelte temaene eller for å finne personer til dette, ble fordelt mellom møtedeltakerne. Det vil dessuten så fort som mulig bli ansatt en koordinator/sekretær for arrangementet.

Alle som er interessert i å delta i markeringen *må* snarest kontakte og melde fra til Sekretariatet for kvinneforskning og kvinner i forskning eller til Senter for kvinneforskning (Ullevålsveien 105, 0359 Oslo 3, tlf. 45 43 70/71). Dere vil da få relevant informasjon og bli tilsendt påmeldingsskjema. Påmeldingsfristen er 5. februar 1988.

GRATIS
1 måned

INNSYN OG OVERSYN

Treng du ei avis som gir deg meir enn overskrifter?
Prøv Dag og Tid — kritisk og uavhengig vekeavis
med vekt på:

- Dokumentar- og bakgrunnsstoff
- Humor og gravalvor
- Bøker, musikk og teater
- Politikk og debatt

Ting avisa for eit år eller eit halvår og du får avisa gratis i ein måned i tillegg.

Abonnementet gjeld til det blir oppsagt.

Til Dag og Tid,
Karl Johansgt. 13,
0154 Oslo 1
Eller ring tlf.:
02-11 14 55

Ja, eg/vi tingar Dag og Tid

☐ 1/1 år for kr 335,- + 1 måned gratis

☐ 1/2 år for kr 175,- + 1 måned gratis

Namn:

Adr.:

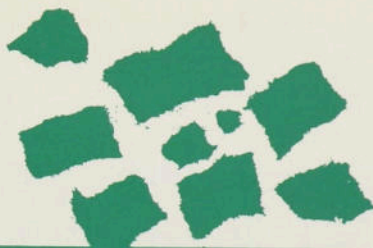
Kvinnerens levekår og livsløp

Den store serien om norsk kvinneforskning blir avsluttet i november 1987. Samtidig lanseres verket i en kassett med alle 17 bind til spesialpris kr 1.650,00. (Samlet pris for enkeltbøkene vil være 2.961,00).

Følgende bøker foreligger:

Helga Maria Hernes STATEN – KVINNER INGEN ADGANG?	kr 125,–
Kari Wærness KVINNEPERSPEKTIVER PÅ SOSIALPOLITIKKEN	kr 130,–
Harriet Holter (red.) KVINNER I FELLESKAP	kr 225,–
Runa Haukaa, Marit Hoel, Hanne Haavind (red.) KVINNEFORSKNING: BIDRAG TIL SAMFUNNSTEORI	kr 190,–
Kari Skrede og Kristin Tornes (red.) STUDIER I KVINNERES LIVSLØP	kr 210,–
Cato Wadel m.fl. DAGLIGLIVETS ORGANISERING	kr 155,–
Marit Hoel DEN KVINNELIGE ARBEIDERKLASSEN	kr 155,–
Marianne Gullestad KITCHEN-TABLE SOCIETY	kr 215,–
Tor Rødseth og Kristin Dale Titlestad (red.) KVINNER I ARBEID	kr 210,–
Ingrid Rudie (red.) MYK START – HARD LANDING <i>Om forvaltning av kjønnsidentitet i en endringsprosess</i>	kr 210,–
Trine Anstorp, Eva Axelsen, Reidun Ingebretsen KVINNE(P)SYKE	kr 195,–
Ottar Hellevik og Torild Skard NORSKE KOMMUNESTYRER – Plass for kvinner?	kr 198,–
Tove Stang Dahl (red.) KVINNERETT I	kr 154,–
KVINNERETT II	kr 154,–
Suzanne Lie (red.) MELLOM TO KULTURER <i>Kvinnelige innvandrere i Norge</i>	kr 160,–
Lisbet Høltedahl HVA MUTTER GJØR ER ALLTID VIKTIG <i>Om å være kvinne og mann i en nordnorsk bygd i 1970-årene</i>	kr 160,–
I november kommer: Hanne Haavind LITEN OG STOR <i>Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter</i>	kr 198,–

UNIVERSITETSFORLAGET

BIDRAGSYTERE

Kjersti Asland, førstekonsulent, Organisasjonskontoret i Teledirektoratet, Postboks 6701 St. Olavs plass, 0130 Oslo 1. Tlf. (02) 48 89 90.

Lisbet Berg, utredningskonsulent, NAVFs utredningsinstitutt, Munthes gt. 29, 0260 Oslo 2. Tlf. (02) 55 67 00.

Ragnhild Bugge, mag.art., litteraturvitenskap. Senter for kvinneforskning, Universitetet i Oslo, Boks 1040, 0315 Oslo 3. Tlf. (02) 45 43 70.

Bente Christensen, vit.ass., Institutt for litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo, Postboks 1015 Blindern, 0315 Oslo 3. Hun var medarbeider i *Kvinnenes kulturhistorie*, Universitetsforlaget 1985, og har pågående et prosjekt i den nye norske kvinnelitteraturhistorien, som er et NAVF-støttet prosjekt.

Anne Lise Ellingsæter, forsker, Statistisk sentralbyrå, Postboks 8131 Dep, 0033 Oslo 1. Tlf. (02) 41 38 20.

Eli Heiberg Endresen, førstekonsulent, Avdeling for helseopplysning, Statens helseundersøkelser, Postboks 8155 Dep, 0033 Oslo 1. Tlf. (02) 20 76 55.

Ingeborg Fløystad, dr.philos, lektor, Midtkleiva 36, 5095 Ulset. Tlf. (05) 18 44 82. Fløystad utga i 1986 *Kvinnekår i endring. Kvinnene sitt arbeid i Arna, Hordaland. 1870-1930*, Universitetsforlaget.

Arnlaug Leira, forsker, Institutt for samfunnsforskning, Munthesgt. 31, 0260 Oslo 2. Tlf. (02) 55 45 10.

Anka Ryall, vit.ass., Britisk institutt, Universitetet i Oslo, Postboks 1003 Blindern, 0315 Oslo 3. Hun holder for tiden på med en avhandling om reiseskildringer av kvinner utgitt i victoriatidens England.

Per O. Aamodt, utredningsleder, NAVFs utredningsinstitutt, Munthes gt. 29, 0260 Oslo 2. Tlf. (02) 66 67 00.

Nytt om kvinneforskning

Husk å fornye ditt abonnement for 1988 i tide!

Benytt deg av innbetalingsblanketten som følger i bladet, eller kontakt oss i Kvinneforskningssekretariatet, Sandakerveien 99, 0483 Oslo 4. Tlf. (02) 15 70 12.

Abonnementsprisen vil for neste år øke til

kr 125,- for hele årgangen

kr 25,- for enkeltnumre.

NARVIK BIBLIOTEK
POSTBOKS 116
8501 NARVIK.

640

Returadresse:
NAVFs sekretariat
for kvinneforskning
og kvinner i forskning
Sandakerveien 99, 0483 Oslo 4

NORDISK FORUM

30. juli – 7. august 1988

Nordisk Forum inviterer kvinneforskere til å delta på den store kvinnekonferansen i Oslo til sommeren.

Nordiske kvinneforskningsorganer har allerede startet planleggingen og oppfordrer alle kvinneforskningsmiljøer til å melde sin interesse.

Så langt er det bestemt at markeringen bør omfatte to typer aktiviteter – en intern del med kvinneforskere som målgruppe, og en utadrettet del der en henvender seg til *brukere* av kvinneforskningen.

Mer informasjon finner du på side 82 i dette bladet.

Påmeldingsfrist på spesielt skjema er 5. februar.

Skjema fås ved henvendelse til Kvinneforskningssekretariatet eller Senter for kvinneforskning, Universitetet i Oslo.

Nytt om kvinneforskning nr. 5/87